

Lottaihanteet ja rintaman arki

Kenttälottien kokemus ja identiteetti jatkosodan päiväkirjojen valossa

Eva Mäkinen

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Eva Mäkinen

Lottaihanteet ja rintaman arki. Kenttälottien kokemus ja identiteetti jatkosodan päiväkirjojen valossa.

Sivumäärät: tutkielma 88 sivua, liitteet 15 sivua

Pro gradu -tutkielmassa käsitellään kenttälottien kokemusta ja identiteettiä jatkosodan rintamalla 1941–1944. Tutkimuksessa selvitetään, miten Lotta Svärd -järjestön ihanteet eli järjestön kollektiivinen identiteetti näkyi rintaman arjen kokemuksissa, työssä ja vapaa-aikana, ja oliko ihanteilla merkitystä lottien oman identiteetin muotoutumisessa ja mahdollisessa muutoksessa sodan aikana. Tutkimuksessa pohditaan, olivatko ihanteet tärkeitä ja auttoivatko ne rintamaolosuhteissa.

Tutkimus kuuluu niin sanottuun uuteen sotahistoriaan, ja siinä hyödynnetään myös kokemushistorian teorioita. Aineistona tutkimuksessa on sodan aikana kenttälottana eri osastoilla ja eri rintamaosilla työskennelleen seitsemän naisen päiväkirjat. Päiväkirjoista kaksi on julkaistu. Julkaisemattomia päiväkirjoja säilytetään Syvärannan Lottamuseon arkistossa. Tutkimusmetodina on käytetty lähilukua ja kontekstointia. Lotta Svärd -järjestön virallinen identiteetti ja ihanteet on määritetty Lottien kultaisten sanojen ja jatkosodan aikana kenttälötille jaetun *Kenttälotta*-lehden perusteella.

Tutkimuksessa on yhdistetty päiväkirjoja koskevaa tutkimusta kokemushistorian tutkimukseen. Päiväkirjojen kautta tutkimus tuo uutta tietoa rintaman arjesta sen kokeneiden naisten kertomana. Koska aineisto on rajattu, se ei yleistä kenttälottien kokemusta, vaan tarjoaa kapeita, mutta tarkkoja näkökulmia erilaisiin kokemuksiin ja identiteetin muotoutumiseen.

Tutkimuksen keskeinen tulos on, että odotuksia, kokemuksia ja identiteettiä määritteli vahvasti naisellinen isänmaallisuus eli työn tekeminen, hyödyksi oleminen rintamalla lottien muiden ihanteiden jäädessä joko osaksi sitä tai muuten vähemmän tärkeiksi. Ihanteellisen lottaidentiteetin rinnalla kenttälötille säilyi oma henkilökohtainen nuoren, itsenäisen, seikkailunhaluisenkin, aikuisen tai aikuistuvan naisen identiteetti. He eivät kokeneet kovin suuria ristiriitoja näiden eri identiteettien välillä tai omien odotustensa ja rintaman todellisuuden välillä. Sodan kesto ja arkipäiväistyminen liudensivat ihanteellisuutta ja tekivät luonnolliseksi eri identiteettien olemassaolon arjessa rinnakkain ja limittäin. Myös Lotta Svärd -järjestön viestintä laimeni ja pyrki rohkaisemaan ja koskettamaan henkilökohtaisemmalla tasolla sodan jatkuessa, koska työvoiman saatavuudesta ja jaksamisesta oli huolehdittava. Ihanteista ei kuitenkaan missään vaiheessa luovuttu, ja ne myös auttoivat selviytymään rintamalla.

Avainsanat: Lotta Svärd, kenttälötilä, kokemushistoria, uusi sotahistoria, päiväkirjat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuskysymys ja tutkimuksen kohde – kenttälötn identiteetti.....	4
1.2	Tutkimuksen menetelmät, teoreettinen tausta ja identiteetin määritelmä.....	10
1.3	Aikaisempi tutkimus.....	15
1.4	Päiväkirja tutkimuksen kohteena ja tutkimuksen etiikka.....	17
1.5	Päiväkirjojen kenttälötat	22
2	Kenttälötn identiteetti töissä ja vapaa-ajalla	27
2.1	”Ole vaatimaton esiintymisessäsi ja puvussasi!”	27
2.2	”...siten vahvistuu yhteistunto!” – lottahenki rintamalla.....	32
3	Identiteetin ja ihanteiden merkitys rintamaolosuhteissa	42
3.1	”Vaadi aina ensin itseltäsi”	42
3.2	”Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima!”	48
3.3	”Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!”	53
4	Kokemushorisontti, omat odotukset ja niiden muutos	62
4.1	Juhlapuheet ja sodan todellisuus	62
4.2	Sodan pitkittyminen, odotusten ja identiteetin muutos tai liudentuminen.....	67
5	Lopuksi – kenttälötnien päiväkirjojen kertomaa	76
	Lähteet	81

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen kohde – kenttälotan identiteetti

Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima! Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!
 Aseta korkealle lottaihanteesi. Vain oikeamielisenä, puhtaana ja raittiina voit olla oikea lotta.
 Vaadi aina ensin itseltäsi! Ole hyvä! Ole uskollinen vähäisimmässäkin.
 Muista vastoinkäymisten kohdatessa päämäärämme suuruus.
 Kunnioita ja auta lotta-sisariasi heidän työssänsä, siten vahvistuu yhteistunto!
 Muista menneitten sukupolvien työ. Kunnioita vanhuksia, he ovat tehneet enemmän kuin me!
 Ole vaatimaton esiintymisessäsi ja puvussasi! Alistu itsekuriin, siten korotat järjestökuria!
 Lotta, muista edustavasi suurta, isänmaallista järjestöä. Varo tekemästä mitään, mikä
 vahingoittaa tahi sen mainetta loukkaa!¹

Rintamalla nuorena työvelvollisena Karhumäessä ollut mieheni äiti kuoli 94-vuotiaana samana syksynä, kun aloitin pro gradu -työn aiheen pohtimisen. Käydessämme läpi hänen papereitaan, aloin miettiä aiheeksi rintamanaisia ja erityisesti heidän kokemushistoriaansa, vapaa-aikaansa ja elämäänsä rintamalla. Tutustuttuani enemmän rintamanaisiin liittyvään aineistoon totesin tarkemman rajauksen olevan tarpeen ja päätin keskittyä lottiin. Lotiksi kutsuttiin 1921 perustettuun Lotta Svärd -järjestöön kuuluneita naisia.² Järjestö sai nimensä Johan Ludvig Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoiden runosta, jossa kuvataan Suomen sodassa sotilaita kanttiinissaan palvellutta sotilaan leskeä, rohkeaa ja oikeudenmukaista, mutta myös omapäistä ja itsenäistä Lotta Svärdiä, joka seurasi taistelevia joukkoja miehensä kaaduttua.³ Naisten vapaaehtoisena maanpuolustusjärjestönä Lotta Svärd toimi kiinteässä yhteydessä miesten vastaavan, 1918 perustetun Suojeluskunnan, kanssa.⁴

Lottajärjestön johtohahmoin kuuluneet Fanni Luukkonen⁵ ja Hilja Riipinen⁶ tiivistivät lottaihanteet yllä oleviin Lottien kultaisiin sanoihin 1926. Ne perustuivat vahvasti varsinkin Riipisen henkilökohtaisiin arvoihin määritellen ”oikean lotan” mielenlaatua ja moraalialia. Ihanne oli valmius uhrautumiseen isänmaan puolesta eli lotan piti olla isänmaallinen, uskollinen, vastuullinen, palveleva, siveellinen, vaatimaton ja kunnioittava.⁷ Fanni Luukkonen totesi 1920-

¹ Lottien kultaiset sanat. Esim. Koskimies 1964, 113–114.

² Lotta Svärd -yhdistys rekisteröitiin 9.9.1920. Varsinainen valtakunnallisen Lotta Svärd -järjestön perustamiskokous pidettiin vasta 22.–23.3.1921; Ks. myös Lukkarinen 1981, 31–42 ja Latva-Äijö 2004, 99–100 ja 109–120.

³ Runeberg 1990, 105–108. *Fänrik Ståls sägner* ilmestyi ensimmäisen kerran kahtena 17 runosikermää käsittävänä kokoelmana, joista ensimmäinen ilmestyi 1848 ja jälkimmäinen, johon runo *Lotta Svärd* kuuluu, ilmestyi 1860.

⁴ Lotta Svärd -järjestön säännöt, 3§.

⁵ Fanni Luukkonen toimi Lotta Svärd -järjestön puheenjohtajana 1929–1944. Lottamuseon lottagalleria: Luukkonen Fanni; Sulamaa 1997, Kansallisbiografia.

⁶ Hilja Riipinen oli Lotta Svärd -järjestön keskusjohtokunnan jäsen 1923–1936 ja 1941–1944. Lottamuseon lottagalleria: Riipinen Hilja; Sulamaa 2006, Kansallisbiografia.

⁷ Antikainen 2012, 104; Kinnunen 2006, 235; Sulamaa 1995, 80.

luvun lopulla valkoisen aatteen olevan sama kuin isänmaan vapauden aate.⁸ Lottaidentiteetti ei muodostunut vain Lotta Svärd -järjestön tulkinnan kautta, vaan siihen vaikutti jo vuosisadan vaihteessa syntynyt käsitys ”todellisesta naiseudesta”, jonka hyveitä olivat hurskaus, alistuvuus ja kotikeskeisyys.⁹ Ihannainen piti huolta paitsi omasta perheestään, myös koko yhteiskunnasta eräänlaisena emohahmona.¹⁰ Yksilöllisyyttä ja naisasialiikkeen ajamaa sukupuolten oikeudellista ja koulutuksellista tasa-arvoa tärkeämmäksi nähtiin kollektiivisuus eli kokonaisuuden hyväksi toimiminen.¹¹ Lottien kultaiset sanat ja Lotta Svärd -järjestön ihanteet olivat linjassa aikansa yleisen naisihanteen kanssa, jonka voisi tiivistää naiselliseksi isänmaallisuudeksi. Ihanteiden noudattaminen oli vaativaa sota-ajan paineissa. Miten lottien ideologia ja ihanteet näkyivät heidän käsitellessään arkeaan, kokemuksiaan, omaa toimintaansa ja rintaman olosuhteita työssä ja vapaa-aikana? Miksi ihanteet olivat tärkeitä vai olivatko ne, ja auttoivatko ne rintamaolosuhteissa? Miten lottien odotukset työstä ja rintamaelämästä toteutuivat? Muuttuivatko lottien identiteetti ja suhde ihanteisiin sodan aikana?

Otin yhteyttä Syvärannan Lottamuseoon, ja keskusteluissa kokoelma-amanuessi Kaisa Kinnusen kanssa tutkimussuunnitelmani täsmentyi kenttälottien identiteetin tutkimiseen, josta Kaisalle iso kiitos – keskustelu hänen kanssaan selvensi ajatuksia paljon. Minulla ei 1970-luvulla syntyneenä ole erityistä kosketusta kenttälottiin, mutta sota-aika ja ”miltä se kaikki on tuntunut” on aina kiehtonut mielikuvitustani. Lottamuseon arkistossa on päiväkirjoja kaiken kaikkiaan noin 40, joista Kinnusen arvion mukaan noin puolet on kenttälottien päiväkirjoja.¹² Pyrin valitsemaan eri puolilla rintamaa ja eri jaostoissa toimineiden lottien päiväkirjoja tutkimukseeni. Näin tutkittaviksi valikoituivat seitsemän eri tehtävissä rintamalla toimineen lotan päiväkirjat: lääkintälotta Inka-Maria Arvela, valistuslotta Viiri Hakkarainen, kanttiinilotta Pirkko Huuskonen, kanttiinilotta Tellervo Korkama, viestilotta Ritva Mattinen, muonituslotta Maire Siltanen ja lääkintälotta Annikki Virtanen.¹³

Lotta Svärd -järjestön toiminnan perusajatus oli käytännön työ maanpuolustuksen hyväksi, jonka vuoksi lotat jaettiin toiminnan alusta alkaen toimenlottiin ja huoltolottiin. Toimenlotat lupasivat kirjallisesti olevansa valmiita tilanteen niin vaatiessa astumaan suojeluskuntien tai

⁸ Olsson 1999, 50.

⁹ Jallinoja 1983, 64; Sulamaa 1999, 45.

¹⁰ Olsson 1999, 55–56; Olsson 2005, 23; Pohls ja Latva-Äijö 2009, 152–153.

¹¹ Laitinen 1998, 176; Jallinoja 1983, 52–53.

¹² Syvärannan Lottamuseon arkistossa olevia aineistoja ei ole täydellisesti luetteloitu. Osa on inventoitu kokoelmanhallintajärjestelmä Muskettiin, ja lisäksi ennen 2016 lahjoitetusta aineistosta on erillinen inventointiluettelo. Kaisa Kinnunen tuntee hyvin Lottamuseon arkistomateriaalit, ja hänen mukaansa luetteloissa on päällekkäisyyksiä, eikä kaikista lahjoituksista ole tarkkoja provenienssitietoja. Kaisa Kinnusen haastattelu 1.11.2019; sähköpostiviestit Kaisa Kinnuselta 17.12.2021 ja 14.1.2022.

¹³ Liitteet 1 ja 2. Tutkimuksen lotat, heidän toimialueensa ja aika, jona he kirjoittivat päiväkirjaansa.

puolustusvoimien palvelukseen. Suurin osa lotista oli huoltolottia, joilla ei ollut sodan aikanaan velvollisuutta astua palvelukseen. Toimenlotista tuli eri jaostoissa, muun muassa muonitus-, lääkintä-, viesti-, toimisto-, varus- sekä valistus- ja yhteyslottina rintamalla työskennelleitä kenttälottia.¹⁴ Toimenlotan tuli olla terve, voimakas, elämäntavoiltaan moitteeton, neuvokas ja hälytyksen sattuessa vapaa noudattamaan käskyä. Lottalupaus piti olla annettuna, ja lotan piti olla sekä fyysisesti että henkisesti työhönsä sopiva ja sen hallitseva. Lääkintälottien piti olla vähintään 18- ja muonituslottien 19-vuotiaita.¹⁵ Kenttälottien olojen, tehtävien ja vapaa-ajan voi olettaa eronneen kotirintaman lottia enemmän sotaa edeltäneestä arjesta, joten heidän kohdallaan ristiriita ideologian, ihanteiden, omien odotusten ja arjen välillä saattoi olla suurempi. Siksi olen valinnut tutkimukseni kohteeksi nimenomaan kenttälottat.

Lotta Svärd -järjestön luonne ja arvot – koti, uskonto ja isänmaa – olivat porvarillisen keskiluokkaisia. Järjestö ilmoitti olevansa puoluepolitiikan yläpuolella, mutta se oli vahvasti kiinnittynyt valkoiseen, keski- ja yläluokkaiseen porvarilliseen Suomeen.¹⁶ Talvisota muutti linjauksia siinä mielessä, että helmikuussa 1940 lottien keskusjärjestö päätti, että sosiaalidemokraattiset naiset voisivat liittyä lottiin ja lotat vastaavasti osallistua työläisnaisten toimintaan.¹⁷ Lottahakemuksessa piti olla kahden luotettavan henkilön suositus. Lotta Svärd -järjestön jäsenyyden edellytyksenä oli 17 vuoden ikä, uskollisuus lailliselle yhteiskuntajärjestykselle ja hyvämaineisuus. Vuodesta 1935 Lotta Svärdiin haluavilla oli kolmen kuukauden koeaika. Suoritettuaan koeajan lopussa sääntökuulustelun hyväksytysti lottakokelas sai antaa lottalupauksen ja käyttää lottapukua.¹⁸ Tytöt saattoivat toimia pikkulottina ennen varsinaista jäsenyyttä.¹⁹ Tarkka jäsenkontrolli vaikutti jäsenistön koostumukseen, ja todennäköisesti järjestön yhteisen koulutuksen ohella myös lottien suhtautumiseen järjestön ihannelotalle asettamiin vaatimuksiin, jotka heidän voi olettaa tunteneen. Lottien ihanteiden ja arvojen rinnalla kulkee, joskus piilossa ja joskus suoraankin näkyvillä, Runebergin lottaan liittyvä huumorintaju ja itsenäisyys. Nekin olivat tärkeitä lottien käytännön työssä, vaikka eivät ihanteellisissa kultaisissa sanoissa painottuneetkaan.

Lotat saivat 9.6.1941 käskyn jatkosodan liikekannallepanoon valmistautumiseen. Toimenlotasta tuli kenttälotta hänen saadessaan komennuksen johonkin tehtävään ja yksikköön. Häntä koskivat

¹⁴ Lukkarinen 1981, 47–48; Pohls ja Latva-Äijö 2009, 165–168.

¹⁵ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 166–167; Olsson 2005, 118.

¹⁶ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 58–61; Sulamaa 1999, 117–120.

¹⁷ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 214–215.

¹⁸ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 139–152; Mattila 2021, 78.

¹⁹ Pikkulottiin, joita vuoteen 1943 asti kutsuttiin lottatyttöiksi, saattoi liittyä 8-vuotiaana. Ks. tarkemmin Pohls ja Latva-Äijö 2009, 120–125 ja Lukkarinen 1981, 103–106.

tällöin erityiset *Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöt*, joissa annettiin käytännön ohjeita ja kieltoja koskien lotan ulkoista olemusta, käytöstä ja toimintaa rintamalla.²⁰ Jatkosodan alkuvaiheessa 1941 Lotta Svärdissä oli 157 340 jäsentä ja vuonna 1943 jäsenmäärä oli kasvanut melkein 173 000:een. Jäsenmäärä kasvoi koko järjestön olemassaoloajan.²¹ Rajaani tutkimukseni jatkosotaan, koska se kesti huomattavasti talvisotaa pidempään, eikä Lotta Svärd -järjestö joutunut siihen valmistautumattomana, kuten talvisotaan²². Jatkosodassa oli erilaisia vaiheita 1941 hyökkäysvaiheesta asemasotaan ja 1944 Neuvostoliiton suurhyökkäyksestä alkaneseen perääntymiseen, joiden voi olettaa näkyneen kenttälottien sodan kokemuksessa ja identiteetin muutoksissa. Lotat olivat komennuksella eri pituisia ajanjaksoja omasta elämäntilanteestaan riippuen. Tutkin päiväkirjojen kautta, vaikuttiko sotatilanne ja pidempään rintamalla työskenteleminen ihanteiden ja arjen mahdolliseen ristiriitaan tai kokemuksen käsittelyyn.

Rajatoimisto²³ hallinnoi sotatoimialueella työskenteleviä lottia. Yhteyslottatoiminta alkoi heinäkuussa 1941, kun aluerajatoimistojen johtajat valtuutettiin tarkastamaan kaikkien sotatoimialueilla työskentelevien lottien komennustodistukset. Yhteyslottat pitivät luetteloita rintamalla työskentelevistä ja lähtöön valmiina olevista lotista, ja toimittivat armeijan joukko-osastojen tarpeen mukaan kenttälottia rintamalle. He valvoivat lottien käytöstä ja määräsivät rikkeiden tapahtuessa asianmukaiset rangaistukset.²⁴ Jatkosodan aikana lottien Puolustusvoimille tekemä työ tilastoitiin työpäivinä. Työstä yli puolet tapahtui sotatoimialueella. Muonitus oli töistä tärkein, seuraavana tuli lääkintä eli työ kenttä- ja sotasairaaloissa. Kolmantena oli ensin ilmavalvonta ja myöhemmin toimisto- ja viestityö.²⁵ Sotatoimialueella työskenteli jatkuvasti noin 10 000 komennuksen saanutta lottia. Kun lasketaan mukaan rajatoimiston oma työväki, joka ei kuulunut komennusjärjestelmään, saadaan rintamalla samanaikaisesti toimineiden lottien määräksi noin 12 500.²⁶ On arvioitu, että jatkosodan aikana rintamalla työskennelleistä naisista noin 40 prosenttia oli lottia.²⁷ Latva-Äijö toteaa karkeasti kahden kolmasosan komennuksista

²⁰ Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöt. Lottamuseo A386.1.

²¹ Olsson 1999, 45; Pohls ja Latva-Äijö 2009, 146.

²² Lukkarinen 1981, 134, 157–158.

²³ Toukokuussa 1939 linnoitustöiden muonitusta hoitamaan perustettu Kannaksen rajatoimisto nimettiin talvisodan jälkeen linnoitustyömaiden ja muonitustoiminnan laajentuessa keskusjohtokunnan rajatoimistoksi. Lähteissä puhutaan usein vain rajatoimistosta, joka voi tarkoittaa myös päärajatoimiston alla olleita aluerajatoimistoja. Jatkosodan aikana rajatoimisto huolehti linnoituskomppanioiden ja rautatieläisten muonittamisesta, sekä yhteyslottatoiminnasta. Pohls ja Latva-Äijö 2009, 333–353; Lukkarinen 1981, 186–190.

²⁴ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 219–222, 350; Olsson 2005, 121; Peltokorpi 2011, 48, 207. Ks. myös Ohjeet yhteyslottien työtä varten. Lotta Svärd keskusjohtokunta 1.2.1943. K227:2.

²⁵ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 225–226.

²⁶ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 360; Olsson 2005, 441. Lotta Svärdin jäsenille annettiin jatkosodan aikana kaikkiaan noin 90 000 komennusta. Tämä ei kuitenkaan kerro komennuksella olleiden määrästä, sillä sama henkilö saattoi olla sodan aikana komennuksella useamman kerran, niin kuin tutkimuksenikin lotat.

²⁷ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 231; Lukkarinen 1981, 223. Rintamalla työskenteli myös sairaanhoitajia, Punaisen Ristin väkeä, sotilaskotisisaria ja työvelvollisia.

kestäneen yli vuoden, ja että noin kymmenesosa kenttälotista oli rintamalla koko jatkosodan ajan.²⁸ Lottien rintamalla tekemä työ oli määrällisesti niin merkittävä, että se puoltaa juuri heihin ja heidän kokemukseensa perustuvan tutkimuksen tarpeellisuutta.

Monet lotat pitivät rintamalla päiväkirjaa. Käytän päiväkirjoja alkuperäislähteenä ja tutkin, miten lottaidentiteettiä, odotuksia ja kokemuksia päiväkirjoissa käsiteltiin. Muodostan kuvan Lotta Svärd -järjestön virallisesta lottaidentiteetistä lottien kultaisten sanojen lisäksi *Kenttälotta*-lehtien avulla, ja vertaan sitä päiväkirjoissa kerrottuun, kokemuksista ja pohdinnasta syntyvään identiteettiin. Päiväkirjan kirjoittamiseen liittyy usein kiinteästi pohdiskelu, omien ajatusten ja tunteiden jäsentely, joten se on hyvä lähde kokemusten ja identiteetin tutkimiseen.

Lotta Svärd -järjestö oli vuodesta 1928 julkaissut *Lotta Svärd* -lehteä sekä vuodesta 1938 erikseen nuoremmille suunnattua *Pikkulotta* -lehteä. *Lotta Svärd* oli 16-sivuinen, ja ilmestyi vuodesta 1934 lähtien 22 kertaa vuodessa.²⁹ Jatkosodan aikana Lotta Svärdin keskusjohtokunta alkoi julkaista *Kenttälotta*-lehteä, joka jaettiin rintamalla työskenteleville kenttälotille ilmaiseksi lottapiirien ja rajatoimiston kautta.³⁰ Rintamamiehille ilmestyi sotien aikana useita armeijan julkaisemia lehtiä, sekä epävirallisia ”joukko-osastolehtiä”.³¹ Sota vaati kaikkien suomalaisten työpanosta. Tutkija Sari Näre toteaa, että nuorten saattoi olla vaikeaa sisäistää ja omaksua julkiset perustelut sodan mielekkyydelle. Viranomaiset ja järjestöt huomasivat tämän ja yrittivät etsiä keinoja nuorten elämäntilanteen helpottamiseen.³² *Kenttälotta*-lehden voisi sanoa olleen yksi identiteetin vahvistamiseen tarkoitettu toimenpide.

Kenttälotta-lehteä julkaistiin 1941–1943. Vuonna 1941 ilmestyi kolme numeroa, seuraavana vuonna kahdeksan ja jatkosodan viimeisenä kokonaisena vuotena vain joulunumero *Kenttälotan Jouluku 1943*. Vuonna 1942 *Kenttälotan* painosmäärä oli 20 000.³³ *Kenttälotta*-lehdet on digitoitu, ja ne löytyvät Kansalliskirjaston digikirjastosta. Lotta Svärd -järjestön puheenjohtaja Fanni Luukkonen oli *Kenttälotta*-lehden vastaava päätoimittaja ja Valma Kivitie³⁴ toimitussihteeri.

²⁸ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 362.

²⁹ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 128–132.

³⁰ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 273.

³¹ Pilke 2012, 15. Helena Pilke on tutkinut rintamalehtien sisältöä ja vastaanottoa kirjassa *Korsu-uutisia! Rintamalehtien jatkosota*. *Kenttälotta*-lehteä ei mainita kirjassa, mutta se vertautuu mielestäni sisällöltään ja toimitustavaltaan miehillä suunnattuihin virallisiin lehtiin, joiden tarkoitus oli välittää tietoa, viihdyttää ja ennen kaikkea valistaa.

³² Näre 2008, 12.

³³ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 391. *Lotta Svärdin* tilausmäärä oli 1930-luvun puolivälissä noin 10 000 kappaletta, kun jäseniä oli jo yli 90 000. Se ei koskaan saavuttanut niin laajaa lukijakuntaa kuin keskusjärjestö olisi toivonut, joka johtui todennäköisesti paitsi lehden hinnasta myös suhteellisen raskaasta sisällöstä. Pohls ja Latva-Äijö 2009, 128–132. Pilkkeen mukaan kymmenen suurimman miehille suunnatun rintamalehden yhteispainos oli noin 90 000, joten *Kenttälotan* painosmäärä oli niihinkin verraten varsin suuri. Pilke 2012, 12.

³⁴ Lottamuseon lottagalleria: Kivitie Valma.

Toimituskunnan kolmas jäsen oli Helmi Arneberg-Pentti.³⁵ *Kenttälotta*-lehden jokaisen numeron rakenne oli melko samanlainen. Lehti alkoi tervehdyksenomaisella pääkirjoituksella, jonka kirjoittaja vaihteli ja sen lopussa oli vuoden 1942 viimeistä numeroa ja vuoden 1943 joulunumeroa lukuun ottamatta aina Valma Kivitiien kirjoittama ”Toimituksen tuoilta” -palsta. Lehdet olivat 16-sivuisia ja mustavalkoisia. *Kenttälotan* painosmäärä oli suurempi kuin *Lotta Svärd* -lehden. Ilmaisjakeluna se todennäköisesti saavutti yleisönsä aika hyvin.

Luetteloin kaikki *Kenttälotassa* julkaistut kirjoitukset ja runot saadakseni käsityksen lehden sisällöstä. Tyypittelin ne karkeasti eri luokkiin. Pyrin tällä kuvaamaan lehden eri tehtäviä: sen oli tarkoitus rohkaista ja vahvistaa, muistuttaa lottien säännöistä ja pitää oikealla tiellä, kertoa käytännön asioista ja viihdyttää. Erillisiä oman otsikkonsa saaneita juttuja oli 181 eli noin 15 jokaisessa lehdessä. Luokittelu on karkea, mutta se antaa lehdestä yleiskuvan:³⁶

Taulukko 1. *Kenttälotta*-lehtien kirjoitusten luokittelu

Aihe / luokka	Kpl	Osuus-%	
Pääkirjoitus	13	7 %	} 50 %
Toimituksen tuoilta	10	5 %	
Artikkeli	68	38 %	
Runo	41	23 %	23%
Fiktio	27	15 %	} 19 %
Huumorijuttu	7	4 %	
Käytännön asiaa	8	4 %	4 %
Valokuvia	7	4 %	4 %
Yhteensä	181	100 %	100 %

Artikkeli on käsitetty hyvin laajasti, ja se kattaa erilaisia kuvauksia tai muisteluita, joista osaa voisi ehkä pitää fiktionakin. Runoja on paljon, ja niistä suuri osa on hyvin uskonnollisia, isänmaallisia ja hyveellistä elämää korostavia. Niiden vastapainoksi kevyempää luettavaa löytyy sekä artikkeleista että ”huumorijutuista”, esimerkiksi pakinamaisista murretarinoista. Käytännön asiaa lehdessä oli kohtuullisen vähän ja se liittyi lähinnä varustukseen ja varusteiden uusimiseen. Lehteä kuvattiin ”kenttäpostiksi”, jolla on tarkoitus viestiä tervehdyksiä kotirintamalta,

³⁵ Lottamuseon lottagalleria: Arneberg-Pentti Helmi; Latva-Äijö 2003, Kansallisbiografia. Annika Latva-Äijö on tutkinut Helmi Arneberg-Penttiä ja hänen toimintaansa Lotta Svärdin rakentamisessa 1998 valmistuneessa pro gradu -työssään *Helmi Arneberg-Pentti Lotta Svärdin rakentajana 1920–29*.

³⁶ Liite 3.

lämmittää, virkistää ja muistuttaa, että kotirintaman ajatukset ovat lottien kanssa.³⁷ Lehteen kirjoitettiin sekä omalla nimellä että nimimerkillä, ja muutamassa jutussa kirjoittajasta oli mainittu vain nimikirjaimet. Kultaisiin sanoihin ja lottien ihanteisiin viitattiin lehdissä jatkuvasti, joten Lotta Svärd -järjestön arvot ja identiteetti oli niissä voimakkaasti läsnä.

1.2 Tutkimuksen menetelmät, teoreettinen tausta ja identiteetin määritelmä

Tutkimukseni sijoittuu osaksi niin sanottua ”uutta sotahistoriaa”, joka on syntynyt 1960-luvulla historiallisen tutkimuksen painotuksen muuttuessa sosiaalisten, poliittisten ja aatteellisten muutosten myötä.³⁸ Sen kiinnostuksen kohteet eroavat perinteisestä sotahistoriasta, jolle ”uusi” toisaalta perustuu. Perinteinen sotahistoria on keskittynyt sodan tapahtumien, politiikan ja rintamasotilaiden historiaan. Sosiaali-, kulttuuri- ja sukupuolihistoria, sekä lasten, erilaisten vähemmistöjen ja yleisesti arjen historia ovat nousseet rinnalle laajentamaan perinteistä näkemystä. Tällöin tutkitaan enemmän taustalta löytyviä rakenteita, tavallisten ihmisten kokemuksia ja muutoksia niin, että sota on viitekehys, konteksti, johon tapahtumat sijoittuvat. Tutkimus ei rajaudu välttämättä pelkästään varsinaiseen sota-aikaan, sillä sotaan valmistaudutaan rauhan aikana ja sodan seuraukset näkyvät pitkään rauhan jo tultua.³⁹

Tutkimukseni laajentaa kuvaa sodasta inhimillisenä kokemuksena kenttälottien näkökulmasta, ja samalla pohtii, miten ”tuotettu” identiteetti vaikuttaa kokemukseen. Vaikka tutkimus ajoittuu kenttälottien toimintaan rintamalla, ”uudelle sotahistorialle” tyypillinen pidempi aikajänne ja kehitys näkyivät identiteetin rakentumisessa.⁴⁰ Sotaa edeltäneen ajan maailmankuva, johon kuuluivat sukupuolittunut kansalaisuus, asevelvollisuus, (ääri)isänmaallisuus ja jakautuneet poliittiset identiteetit, vaikutti taustalla siihen, miten sota koettiin.⁴¹ Lotaksi ei muututtu sillä hetkellä, kun rintamakomennus alkoi, vaan siihen oli kasvettu jo mahdollisesti pikkulotasta alkaen. Järjestötoiminta loi pohjaa lottaidentiteetin syntyyn.

Akateemikko Georg Henrik von Wrightin määritelmän mukaan maailmankuvalla tarkoitetaan tietyn aikakauden tai ihmisryhmän omaksumaa käsitystä maailman synnystä tai rakenteesta, luonnontapahtumien ymmärrettävyydestä ja selittämisestä sekä oikeasta elämäntavasta.⁴² Maailmankuva on sidoksissa aikakauteen, kulttuuriin, paikallisuuteen ja sosiaaliryhmään, ja se luodaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa kielen, merkkien ja symbolien avulla.

³⁷ *Kenttälotta* 1/1941, 16.

³⁸ Bourke 2006, 21.

³⁹ Kinnunen ja Kivimäki 2006, 10.

⁴⁰ Kinnunen ja Kivimäki 2006, 10.

⁴¹ Kivimäki 2006, 82; Kivimäki 2019, 9–10.

⁴² Von Wright 1997, 19.

Siihen liittyy kerroksellisuus eli samassakin kontekstissa maailmankuvassa voi olla rinnakkain erilaisia elementtejä. Maailmankuvan käsite eroaa eri tieteenaloilla, ja se on määriteltävä huolellisesti, jos sitä käyttää tutkimuskohteena. Historiantutkimuksessa maailmankuva liitetään erityisesti mentaliteettihistoriaan.⁴³ Mentaliteetilla tarkoitetaan jollekin henkilölle tai ryhmälle ominaista asennetta, mielenlaatua tai ajattelutapaa, jonka kautta he ymmärtävät asemansa ja toimintansa ja selittävät nämä itselleen.⁴⁴ En varsinaisesti tutki maailmankuvaa teoreettisena käsitteenä, vaan käytän sitä yleisenä taustakäsitteenä, jonka hyvin läheisenä synonyymina voisi puhua ajankuvasta tai ajanhengestä. Näkisin maailmankuvan olevan yksi osa identiteetin rakentumista eli omaa identiteettiä luodaan peilaamalla sitä muihin ja ympäröivään maailmaan. Mentaliteetti tarkoittaa mielestäni lähinnä asennetta ja ajatusmallia ollen kuitenkin toiminnallisempi käsite kuin maailmankuva. Historiantutkija Ilona Kemppainen toteaa mentaliteetin olevan arkielämän itsestään selviä ajatus- ja toimintamalleja⁴⁵, joka on aika lähellä omaa tulkintaani. Mentaliteetit, asenteet, näkyvät lottien työn taustalla ja ovat siinä mielessä osa tutkimukseni kontekstia. En puhu tutkimuksessani lottien mentaliteetista, koska keskityn kokemushistoriallisesti identiteettiin ja ihanteisiin, ja lottien tapaan käsitellä niitä arjessaan.

Identiteetti tarkoittaa ihmisen omaa yksilöllistä käsitystä itsestään, ja se rakentuu suhteessa muihin. Ihmisen identiteetti rakentuu sekä tiedostamattomasti että tietoisesti. Identiteettiin kuuluu annettuja ominaisuuksia, kuten ikä, sukupuoli, etnisuus ja yhteiskunnallinen asema tai syntyperä, joita ihmisellä ei ole ollut mahdollisuutta muuttaa tai joiden muokkaamismahdollisuudet ovat olleet varsin rajallisia. Aikakausi ja paikallinen kulttuuri vaikuttavat siihen, miten tiukkoja annetut rajat ovat. Ihmiset ovat aina voineet korostaa haluamiaan piirteitä identiteetissään, joten eri tilanteissa eri puolet nousevat pinnalle. Nykyään identiteetti nähdään sosiaalisena prosessina, joka kehittyy ihmisen koko elämän ajan.⁴⁶ Identiteetin eläminen ja sen prosessiluonne nousee keskeisesti esille ympäristön ja tilanteen muuttuessa. Epävarmuus ja muutos pakottavat miettimään omat ja yhteisön rajat uudelleen.⁴⁷ Identiteettejä voi olla useampia yksilön kohtaamien erilaisten sosiaalisten ympäristöjen mukaan.⁴⁸ Identiteetin käyttämistä analysoitavana käsitteenä on kritisoitu pitäen sitä hankalasti määriteltävänä ja epäselvänä tai moniselitteisenä. Sosiologit Rogers Brubaker ja Frederick Cooper ehdottavat identiteetin sijasta käytettäväksi esimerkiksi ryhmää tai ryhmäytymistä

⁴³ Sulkunen, Niemi ja Katajala-Peltomaa 2016, 8–11; Nurmi 1997, 60–61.

⁴⁴ Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/mentaliteetti?searchMode=all>

⁴⁵ Kemppainen 2006, 29.

⁴⁶ Hall 1999, 21–23; Sulkunen, Niemi ja Katajala-Peltomaa 2016, 18–19.

⁴⁷ Sulkunen, Niemi ja Katajala-Peltomaa 2016, 19.

⁴⁸ Hall 1999, 22–23.

(groupness), yhteisöllisyyttä (communality) tai yhteyksiä, verkostoa (connectedness).⁴⁹ Kielitoimiston sanakirja antaa identiteetin synonyymeiksi termit (omin) olemus, ominaislaatu, yksilöllisyys.⁵⁰ ”Omin olemus” tai yksilöllinen ominaislaatu pääsevät suomennoksina lähimmäs sitä, mitä ymmärrän identiteetillä, ja millaisena käsitteenä sitä tutkimuksessani käytän. Lotat olivat selkeä oma ryhmänsä, jolla oli oma puku, säännöt, hallinto ja johto. Järjestön johtajat korostivat lottajärjestöön kuulumisen merkitystä, lottana olemisen erityisyyttä ja ”oikean lotan” käytöstä ja olemusta. Jatkosodan aikainen Suomi oli ollut itsenäinen valtio vasta vähän yli 20 vuotta. Kansallista identiteettiä oli rakennettu jo Venäjän vallan aikana erityisesti kulttuurin keinoin. Itsenäistymisen jälkeinen raaka ja vahvasti kansaa jakanut sisällissota näkyi ihmisten järjestäytymisen, kollektiivisten ja henkilökohtaisten identiteettien taustalla. Lotta Svärd -järjestön identiteetti oli myös poliittinen, sillä vaikka se ei suoraan ollutkaan minkään puolueen äänenkannattajia, se oli vahvasti osa porvarillista valkoista Suomea.

Käsitys identiteetistä ja sen muuttumismahdollisuuksista on kytköksissä individualismiin, joka irrotti yksilöt yhteiskunnan traditioista ja rakenteista. Esimerkiksi sääty ei enää ollut sellainen identiteettiä määräävä tekijä, jota ei olisi ollut mahdollista muuttaa.⁵¹ Tämä on siinä mielessä kiinnostavaa, että lotaksi pyrkivällä piti olla suositukset, hänen piti osoittaa uskollisuutensa lailliselle yhteiskuntajärjestykselle ja hyvämaineisuuksensa eli käytännössä vasemmistotaustaa ei hyväksytty. Tilanne muuttui talvisodan aikana, kun helmikuussa 1940 sekä suojeluskunnat että Lotta Svärd -järjestö sallivat ja rohkaisivatkin ”sosiaalidemokraattisesti ajattelevien”, työläistaustaisten miesten ja naisten liittyvän suojeluskuntaan tai lottiin.⁵² Järjestön toiminta tai lottien säännöt eivät muuttuneet, mutta käsitys järjestöön kelpaavasta jäsenestä laajeni.

Yksilön oman identiteetin rinnalla vaikuttava ryhmä- eli kollektiivinen identiteetti syntyy samoin suhteessa muihin ryhmiin. Kollektiivinen identiteetti tarkoittaa yhteisön tai ryhmän ymmärrystä omasta luonteestaan, yhteenkuuluvuudestaan ja erityisyydestään. Rajanveto yksilön oman ja ryhmäidentiteetin välille on usein vaikeaa. Myös kollektiivinen identiteetti voi rakentua tiedostamattomasti tai sitä voidaan rakentaa tietoisesti identiteettipolitiikan keinoin.⁵³

Kansallinen kulttuuri rakentaa kansallista identiteettiä merkityksistä, kuten kansakunnan menneisyyteen liittyvistä tarinoista ja muistoista tai kuvista, joihin kuulija voi identifioitua ja tuntea olevansa osa kokonaisuutta.⁵⁴ Kansallinen identiteetti on voimakas keino vaikuttaa siihen,

⁴⁹ Brubaker ja Cooper 2000, 19.

⁵⁰ Kielitoimiston sanakirja. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/identiteetti?searchMode=all>

⁵¹ Hall 1999, 30.

⁵² Pohls ja Latva-Äijö 2009, 214–215; Lukkarinen 1981, 160.

⁵³ Sulkunen, Niemi ja Katajala-Peltomaa 2016, 21–22.

⁵⁴ Hall 1999, 47–49.

miten yksilö näkee itsensä ja miten hän sijoittaa itsensä muihin nähden.⁵⁵ Lottatyöstä muodostui myös eräänlainen ammatti-identiteetti, vaikka kyse ei varsinaisesta ammattiryhmästä ollutkaan, ja tätä puolta korostettiin järjestön valistustoiminnassa.⁵⁶ Lotilla oli selkeä kollektiivinen identiteetti, jota rakennettiin tietoisesti kultaisten sääntöjen ja yhtenäisen vaatetuksen avulla.

Kulttuurihistorian tutkija Maarit Leskelä-Kärki puhuu omassa Krohnin sisarten kirjoittajuuteen liittyvässä tutkimuksessaan erityisen ja yleisen vuorovaikutuksesta. Yksittäisten ihmisten kautta voi tutkia historiallisia prosesseja, käsityksiä ja arvoja.⁵⁷ Sosiologi ja kulttuurintutkija Stuart Hallin mukaan identiteetti silottaa ”sisäpuolen” ja ”ulkopuolen” eli henkilökohtaisten ja julkisten maailmojen välistä eroa. Oma identiteetti muotoutuu peilatesamme omaa itseämme kulttuurisiin identiteetteihin ja sisäistäessämme niiden merkitykset ja arvot. Identiteetti liittyy ihmisen, toimijan, yhteiskunnan rakenteeseen. Hall näkee tämän vakauttavan molempia ja tekevän sekä yksilöstä että yhteiskunnasta yhtenäisempiä ja ennustettavampia.⁵⁸ Vakauden, ennustettavuuden ja koko maata koskevan samankaltaisuuden voi nähdä olleen tavoitteena ja toteutuneenkin Lotta Svärd -järjestön ja lottien identiteetin rakentamisessa. Tavoitteenani on päiväkirjojen avulla tutkia läheltä ja tarkkaan yksittäisten henkilöiden kokemuksia, ja analysoida niiden avulla sitä maailmaa ja niitä kokemuksia, joissa kenttälöytävät identiteettiään pohtivat ja rakensivat.

Historiantutkija Ville Kivimäki on todennut, että tiedämme kaikesta sotahistoriallisesta tutkimuksesta huolimatta aika vähän talvi- ja jatkosodan varsinaisesta kokemuksesta. Mitä sota merkitsi sen kokeneille, miten he kestivät poikkeustilanteen ja miksi he toimivat miten toimivat?⁵⁹ Käytetyllä kielellä on kokemushistoriassa suuri merkitys. Kielen kautta ilmiöt muuttuvat kommunikoitaviksi ja ymmärrettäviksi kokemuksiksi, koetuksi todellisuudeksi. Tutkimuksen kohteena on lähteiden teksti, joka viittaa tekijänsä todellisuuteen, ei välttämättä autenttiseen, tapahtumahistorialliseen todellisuuteen. Sodanaikaiset päiväkirjat nähdään pyrkimyksinä järjestää maailmaa. Ne pohjaavat subjektiiviseen kokemukseen todellisuudesta, joka taas liittyy suoraan kirjoittajan identiteettiin eli siihen, miten hän näkee oman toimintansa ja ympäristönsä.⁶⁰ Kivimäki puhuu ”koetusta subjektiviteetista”, jolla hän tarkoittaa pyrkimystä minän eheyteen ja autonomiaan. Jotta kokemus voisi toimia välittäjänä rakenteiden ja subjektin välillä, kokijalla pitää olla kyky reflektoida omaa todellisuuttaan eli esittää kysymyksiä, kuten

⁵⁵ Smith 1991, 17.

⁵⁶ Olsson 2005, 197–198.

⁵⁷ Leskelä-Kärki 2006, 22–24.

⁵⁸ Hall 1999, 22.

⁵⁹ Kivimäki 2006, 69.

⁶⁰ Kaartinen ja Korhonen 2005, 31; Kivimäki 2006, 76.

”Kuka minä olen?” ja ”Mikä on se maailma, jossa elän?”.⁶¹ Lähestymistapa sopii minusta hyvin jäsentämään rakenteiden eli Lotta Svärd -järjestön ja subjektin eli kenttälötn välistä suhdetta.

Kulttuurin merkitysjärjestelmät, kuten Lotta Svärd -järjestön aatemaailma, eivät ole aukottomia tiloja, joihin kokija voi upota kokonaan. Se on vain yksi merkitysjärjestelmä, jota vasten kokija, kenttälötn, voi arvioida tapahtumia ja ympäristöään.⁶² Historiantutkija Reinhart Koselleckin mukaan kokemus tarkoittaa menneisyyttä, jonka tapahtumat on käsitelty tai sisäistetty ja ne voidaan muistaa. Odotus liittyy tulevaisuuteen. Se on tulevaisuus sellaisena, kuin henkilö sen nykyhetkessä ajattelee: Se tarkoittaa henkilökohtaisia, sisäisiä odotuksia, joihin liittyy sekaisin toivoa ja pelkoa, toiveita ja haluja, huolia ja rationaalista ajattelua, toisten ajatusten peilaamista omaan toimintaan sekä uteliaisuutta.⁶³ Koselleck jakaa merkitysjärjestelmän eli kokemusta muokkaavat kulttuuriset tekijät synkronisiin eli tapahtumahetkellä vaikuttaviin ja diakronisiin eli vasta kokemushetken jälkeen vaikuttaviin tekijöihin. Synkroniset tekijät ovat samalla identiteetin taustalla – Koselleck puhuu tietoisuuden esileimautumisesta, jolla hän tarkoittaa sitä, miten ihmisen aistit ja tietoisuus muuttavat tapahtuman kokemukseksi. Koselleckin mukaan kokemusta työstetään ja prosessoidaan, jolloin voidaan aktiivisesti unohtaa osa muistoista tai nostaa osaa niistä esille.⁶⁴ Jos ajatellaan kokemuksen syntyvän prosessoinnissa, se on lähellä muistoa eli käytännössä kokemukset ja muistot sulautuvat toisiinsa. Kokemus on lähellä elämystä, jota Kivimäki pitää enemmän tunteita sisältävänä tai kehollisempänä. Kokemus on siis jossakin elämyksen ja muiston välissä.⁶⁵ Lotta Svärdin sääntöjen ja aatemaailman voi olettaa muodostaneen merkittävän osan lötn käsityksestä itsestään eli se on synkroninen kokemukseen vaikuttava tekijä. Tutkimukseni pohjautuu päiväkirjoihin, joissa kokemusta on käsitelty tuoreeltaan, joten oletan diakronisten tekijöiden merkityksen olevan vähäisempi, koska prosessointiin käytetty aika ei ole kovin pitkä.

Koselleck käyttää termiä odotushorisontti, jolla hän tarkoittaa käsitystä tulevaisuudesta, jonka subjekti eli kokija kokee itselleen ja ympäristölleen mahdolliseksi. Kokemukseen liittyy aina jonkinlaisia odotuksia tai ennakkokäsityksiä, ja odotushorisonttiin vaikuttaa henkilön koko menneisyys ja aiemmat kokemukset. Kun odotushorisontti ja koettu todellisuus eivät kohta, kokija joutuu pohtimaan identiteettiään uudelleen, tarkistamaan itselleen mahdollista tulevaisuutta ja etsimään keinoja sen saavuttamiseksi tai jonkin tilanteen välttämiseksi. Toisaalta

⁶¹ Kivimäki 2006, 77.

⁶² Kivimäki 2006, 78.

⁶³ Koselleck 1985, 354–355.

⁶⁴ Koselleck 1992, 325–333; Ks. myös Kivimäki 2019, 17–19.

⁶⁵ Kivimäki 2019, 23.

odotusten täyttyminen luo uusia odotuksia ja muuttaa käsitystä todellisuudesta.⁶⁶

Odotushorisonttiin vaikuttaa myös ikä. Edeltävä elämäkokemus ja sitä kautta sodan kokemus oli varmasti aika erilainen 1910- tai 1920-luvulla syntyneelle.⁶⁷ Suurin osa kenttälötistä oli nuoria ja naimattomia. Tämä pitää huomioida identiteetin rakentumista ja kokemusta tutkiessa.

Kieli, tässä tapauksessa päiväkirjat, kertoo kokijansa maailmankuvan perustana olevista merkityksistä. Kokemusta voisi tutkia diskurssianalyysin avulla. Kivimäki toteaa, ettei tämä aina riitä, sillä vaikka kokemus on kielellinen prosessi, sen taustalla vaikuttaa käsitys todellisuudesta. Toimintaa syntyy kokemuksista, ja näin syntyy uusia kokemuksia. Toiminta pohjaa kokemuksiin, mutta kokemuksista tai toiminnasta ei aina kirjoiteta, eli se puuttuu kirjallisista diskursseista, mutta vaikuttaa silti seuraavaan toimintaan ja kokemukseen.⁶⁸ Ymmärrän tämän niin, että pelkästään päiväkirjojen diskursseja analysoimalla voi syntyä ylitulkintoja tai jotain jäädä huomaamatta. Tutkin päiväkirjoista löytyviä diskursseja, mutta en tee varsinaista diskurssianalyysia, vaan analysoin tekstiä perinteisen historiallisen analyysin ja lähiluvun menetelmin. En etsi kuvausta autenttisista tapahtumista, vaan kokijoiden eli kenttälöitten todellisuutta ja identiteettiä rakentavia merkitysjärjestelmiä ja toimijan ja rakenteiden vuorovaikutusta, jossa identiteetti muuttuu ja rakentuu.⁶⁹

Käsittelen Lotta Svärdin ihanteiden merkitystä ja lottien kokemusta, identiteettiä ja sen muutosta kolmessa käsittelyluvussa. Tarkastelen ensin konkreettisemmin lottien kokemusta ja identiteettiä ulkoisen olemuksen sekä arjen työn ja vapaa-ajan kautta. Vaatimuksista arkeen liittyivät velvoite käyttää lottapukua sekä yhteistoimintaan ja -asumiseen kuuluva lottasisäryys, muiden kunnioittaminen ja yhteishenki. Sitten arvioin ”oikeaa lottaa” kuvaavien ihanneidentiteetin ominaisuuksien, moraalien, uskonnollisuuden ja isänmaallisuuden merkitystä rintamaolosuhteissa. Viimeinen luku käsittelee kokemushorisonttia: miten odotukset ja rintaman todellisuus kohtasivat ja miten käsitys identiteetistä muuttui, vai muuttuiko se.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Lotta Svärd -järjestöstä on julkaistu muutama yleisesitys, joita olen käyttänyt tutkielmani taustoittamiseen. Näistä vanhin on historian professori Rafael Koskimiehen ja hänen vaimonsa Airin 1964 kirjoittama *Suomen lotta*. Se on tehty Suomen Naisten Huoltosäätiön tuella, ja sitä voidaan pitää lottien puolustuspuheenvuorona heihin 1960-luvulla, erityisesti romaaneissa,

⁶⁶ Koselleck 1985, 349–359; Kivimäki 2006, 78–79, 85.

⁶⁷ Kivimäki 2006, 83.

⁶⁸ Kivimäki 2006, 79; Kaartinen ja Korhonen 2005, 37–38.

⁶⁹ Ks. myös Kivimäki 2006, 84–85.

kohdistuneeseen arvosteluun.⁷⁰ Toimittaja Taito Seilan *Lotta Svärd. Univormupukuiset naiset* ilmestyi 1970-luvun alussa. Koskimiesten työ on Lotta Svärd -järjestön maailmankuvan pohjalta tehty, Seilan teos on vasemmistolaisesta näkökulmasta asenteellinen.⁷¹ Koskimiesten ja Seilan teokset kertovat lotista ja Lotta Svärd -järjestöstä, mutta myös sodanjälkeisestä ilmapiiristä ja asenteista, joten olen jättänyt ne vähemmälle huomiolle. Perusteoksena olen käyttänyt eversti ja valtiotieteen tohtori Vilho Lukkarisen 1981 ilmestynyttä, Suomen Naisten Huoltosäätiön julkaisemaa teosta *Suomen lotat*. Historiantutkija Tiina Kinnunen toteaa sen olevan perinpohjainen ja tyyliään kiihkottoman asiallinen kuvaus lottien toiminnasta, joten se on edelleen hyvä perustutkimus erityisesti lottatyövoiman merkityksestä jatkosodan aikana.⁷² Toisena yleisesityksenä olen käyttänyt historiantutkijoiden Maritta Pohlsin ja Annika Latva-Äijön 2009 ilmestynyttä teosta *Lotta Svärd – käytännön isänmaallisuutta*. Se on osa Lottien Suomi -tutkimushanketta, jossa ilmestyi 2000-luvulla useampia tutkimuksia lotista ja Lotta Svärd -järjestöstä.

Latva-Äijön väitöskirja *Lotta Svärdin synty – Järjestö, armeija, naiseus 1918–1928* ja kansatieteilijä Pia Olssonin teos *Myytti ja kokemus – Lotta Svärd sodassa* ilmestyivät osana Lottien Suomi -hanketta. Latva-Äijö tutkii paitsi Lotta Svärd -järjestön perustamista myös lottien naiseutta ja yhteiskunnallista asemaa, ja hänen työnsä auttaa kontekstoimaan omaa tutkimustani. Olsson selvittää lottaihannetta osana sota-ajan naiskuvaa käyttäen lähteinään *Lotta Svärd-* ja *Kenttälotta-*lehtiä, joten hänen työnsä on lähellä omaa tutkimustani. Olssonin mukaan virallinen lottakuva vaikutti lottien omaan kuvaan ihannelotista.⁷³ Hänen tutkimuksensa ei keskity rintamalle, ja hän on käyttänyt lähteinään useiden paikallisten lottaosastojen materiaalia, sekä myöhemmin kerättyä muistitietoa, eikä niinkään yksittäisten henkilöiden aineistoja. Tutkimukseni yksittäisten kenttälottien kokemuksista täydentää kuvaa lottaidentiteetistä.

Työni taustana on myös historiantutkija Seija-Leena Nevala-Nurmen väitöskirja *Perhe maanpuolustajana*, jossa hän käsittelee suojelus kuntia ja lottia eräänlaisena maanpuolustusperheenä. Hän vertailee näitä kahta järjestöä ja identifioi lotat enemmän perheenjäseninä, kuin pohtii heidän omaa erillistä identiteettiään tai suhdetta omaan järjestöönsä. Hän ei rajaa käsittelyä lottien tehtävien perusteella, vaan keskittyy tarkemmassa analyysissään

⁷⁰ Paavo Rintalan *Sissiluutnantti* oli ilmestynyt 1963, ja siinä lottia kuvailtiin kyltymättömiksi upseerien saalistajiksi. Väinö Linnan 1954 ilmestynyt *Tuntematon sotilas* ei ollut kuvauksessaan yhtä tyyli, mutta ei mairittelevakaan. Suomen Naisten Huoltosäätiö puolestaan perustettiin 24.10.1944, ja se jatkoi työtä Lotta Svärdin lakkauttamisen jälkeen muun muassa avustamalla kotinsa ja työnsä menettäneitä rintamalla palvelleita naisia. Säätiölle myös siirrettiin osa lottajärjestön varallisuudesta. Kinnunen 2006, 36–37.

⁷¹ Kinnunen 2006, 210–213; Seila 1972, 5.

⁷² Kinnunen 2006, 214–217.

⁷³ Olsson 2005, 26.

jurvalaisiin lottiin, joiden haastatteluja hänellä on käytettävissään. Historian ja etnologian tutkija Kaija Heikkisen tutkimus *Yksin vai yhdessä – rintamanaisen monta sotaa* käsittelee nimensä mukaisesti rintamalla työskennelleitä naisia, ei pelkästään lottia. Heikkisen aineistona on lähinnä julkaistuja muistelmia, mutta hän hyödyntää myös kaunokirjallisia teoksia ja paikallishistoriaa. Hän tarkastelee tutkimuksessaan naisen asemaa rintamalla, naisten identiteettiä, eri naisryhmien välisiä suhteita sekä naisten suhteita rintaman miehiin ja vieraisiin kansallisuuksiin. Heikkinen tutkii lottadiskurssia ja naiseuden problematiikkaa, jota voin hyödyntää omassa tutkimuksessani. Historian ja etnologian tutkijan Kirsi-Maria Hytösen väitöskirja *Ei elämäni lomina mahtunut* keskittyy naisten muistelukerrontaan palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana. Hytönen perustaa oman tutkimuksensa muistitietoon, ja se syventyy sota-ajan työn muisteluun, eikä käsittele erityisesti naisia rintamalla. Hänen tutkimusotteestaan voi kuitenkin ottaa vaikutteita, sillä hänen tapaansa pyrin omassa tutkimuksessani laajentamaan kuvaa suomalaisesta naisesta sodassa. Olen yrittänyt pitää mielessä hänen kommenttinsa tutkijan roolista kulttuuristen kertomusten uusintamisessa, kuten vaikka käsityksessä ”vahvasta suomalaisesta naisesta”⁷⁴. Kasvatustieteen tohtori Kaisa-Maria Peltokorpi on tutkinut lottien selviytymistä sodassa väitöskirjassaan *On elettävä kun koska tahansa voi kuolla*. Tutkimustulokset perustuvat hänen 1990-luvulla tekemiinsä entisten lottien haastatteluihin ja muistitietoon, joten tutkimusasetelma on erilainen, mutta tuloksia on silti mahdollista hyödyntää omassa päiväkirjoihin perustuvassa tutkimuksessani.

1.4 Päiväkirja tutkimuksen kohteena ja tutkimuksen etiikka

”Uusi sotahistoria” on ottanut lähteikseen erityisesti epävirallisia dokumentteja, kuten muistelmia, romaaneja, kirjeitä, valokuvia tai päiväkirjoja. Näitä on toki käytetty aiemminkin, mutta enemmänkin täydentävänä lähteenä. Kun tutkimuskysymyksissä keskeisempänä onkin yksilö, tällaisten lähteiden subjektiivinen luonne tekee niistä arvokkaita.⁷⁵ Päiväkirjoihin saatetaan liittää välittömyyttä ja hetkellisyyttä, mutta niihinkin liittyy oma kirjoitustraditionsa. Kirjoittaminen on aina takaisinkatsovaa ja siinä mielessä harkittua.⁷⁶ Päiväkirjaa ei ajatella valmiina, vaan sitä kirjoitetaan merkinnästä toiseen. Päiväkirja suuntautuu siinä mielessä tulevaisuuteen.⁷⁷ Keskeisiksi päiväkirjan tehtäviksi nousevat elämän inventoiminen ja analysointi, terapeutinen purkautuminen, muistaminen, arjen hallitseminen, kirjoittamisesta nauttiminen ja oman tilan ottaminen, itsensä kehittäminen, sekä puhtaasti kirjoittamisen

⁷⁴ Hytönen 2014, 21.

⁷⁵ Bourke 2006, 38.

⁷⁶ Leskelä-Kärki 2006, 74.

⁷⁷ Lejeune 2009, 188-189.

harjoittelemineen.⁷⁸ Päiväkirjan pitäminen kertoo oman arvontunnosta, sillä se tarkoittaa oman elämän olevan muistiinmerkitsemisen arvoista.⁷⁹ Päiväkirjalla on katsottu olleen suuri merkitys erityisesti naisille, sillä se on tarjonnut yksityisen tilan oman minuuden rakentamiseen, symbolisesti oman huoneen.⁸⁰ Tämä tulkinta sopii minusta rintamaolosuhteisiin, jossa yksityisyys oli usein kaivattua ylellisyyttä.

Omien tunteiden ja minuuden erittelyyn keskittyvä päiväkirjamuoto kehittyi Euroopassa 1700-luvun puolivälin jälkeen. Henkilökohtaisissa päiväkirjoissa on tavallisesti sekä almanakkamaisempia merkintöjä että tunnustuksellisempaa, omaa sisäistä tunnemaailmaa analysoivaa tekstiä.⁸¹ Intiimin päiväkirjan ohessa kirjoitettiin edelleen virallisempia, ammattiin ja asemaan keskittyviä historiallisia tapahtumakulkuja kirjaavia päiväkirjoja. Tutkimuksessa erotetaan ulkoinen, dokumentoituva ”journal externe” ja sisäinen itsetarkkailuun ja minän luomiseen liittyvä ”journal interne” -traditio.⁸² Päiväkirjan kirjoittamisen traditiot näkyvät lottien päiväkirjoissa. Sota ja rintamaolot olivat poikkeuksellinen tilanne, jonka historiallisuuden aikalaiset ovat ymmärtäneet ja halunneet dokumentoida. Vieraat olosuhteet, uudet odotukset ja vaatimukset loivat otollisen pohjan omien ajatusten ja tunteiden pohtimiseen.

Päiväkirjat ovat yksilöllisiä ja yksityisiä tekstejä kuvastaen kirjoittajansa persoonaa. Silti niihin, kuten kirjeisiinkin, vaikuttaa eletty aikakausi ja sen kirjalliset tavat. Päiväkirjoissa kuvataan tunteita ja kokemuksia, mutta samalla tekstit ovat välittyneitä: kirjoittaja on tallentanut asiat haluamallaan tavalla.⁸³ Päiväkirjoja voidaan jakaa aidosti yksityisiin ja yksityisesti julkisiin. Aidosti yksityinen päiväkirja ei juurikaan erittele tai kerro taustoja, vaan muodostuu enemminkin muistiinpanoista. Yksityisesti julkisessa päiväkirjassa kirjoitus on taustoitettumpaa kertomusta, ja kirjoittaja on päähenkilönä tapahtumien keskellä, ajatuksineen ja tunteineen.⁸⁴ Päiväkirja ei siis välttämättä kerro todellisesta tunteesta tai reaktiosta, vaan siitä, minkä kirjoittaja katsoo olevan tilanteeseen sopiva. Vaikka päiväkirja on henkilökohtainen, sen kirjoittajalla on usein yleisö, vastaanottaja, vähintään kuvitelmana mielessään.⁸⁵ Yleisö voi olla tulevaisuuden minä, jonka ajatellaan lukevan päiväkirjaa vuosia myöhemmin.⁸⁶ Kirjeiden sisältöön vaikutti sotasensuuri, koska haluttiin estää sotaa koskevien liian tarkkojen tietojen

⁷⁸ Lejeune 2009, 194-196; Vatka 2005, 77.

⁷⁹ Makkonen 1993, 374.

⁸⁰ Leskelä-Kärki 2006, 77.

⁸¹ Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 19; Vatka 2005, 39-46.

⁸² Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 19; Vatka 2005, 50-57.

⁸³ Leskelä-Kärki 2006, 82.

⁸⁴ Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 29.

⁸⁵ Vatka 2005, 157-158.

⁸⁶ Makkonen 1993, 370.

päätymisen vihollisen käsiin.⁸⁷ Päiväkirjoihin ei kohdistunut samanlaista sensuuria, mutta se saattoi silti alitajuisesti vaikuttaa kirjoittamiseen. Päiväkirja sopisi huonosti rintaman tapahtumien tutkimiseen, mutta kenttälottien kokemushistoriasta ja identiteetistä voi huolellisella lähiluvulla ja diskurssien tarkastelulla tehdä havaintoja ja päätelmiä.

Kirjallisuudentutkija Philippe Lejeunen mukaan päiväkirjoihin liittyy usein epäjatkuvuus eli eri elämäntilanteissa kirjoitetaan erilaisia päiväkirjoja. Tämä liittyy tietysti eri ikään ja elämänvaiheisiin, mutta myös erilaiset kriisit tai mullistukset saattavat synnyttää tarpeen kirjoittaa. Vastaavasti osa päiväkirjan kirjoittajista kirjoittaa säännöllisesti, jopa joka päivä, kun taas osa vain silloin, kun tuntee siihen erityistä tarvetta.⁸⁸ Toisinaan päiväkirjoihin tallennetaan vain merkittäviä tapahtumia, kuten lasten syntymät, juhlapyhät tai matkoja. Päiväkirjan kirjoittamisen syynä voi olla unohtamisen torjuminen.⁸⁹ Sota-ajan erityisyys, komennuksella oleminen, näkyi tutkimissani lottien päiväkirjoissa osalla melko säännöllisenä kirjoittamisena, toisilla taas painoutuivat jonkinlaiset murrosvaiheet.

Kirjallisuudentutkija Suvi Aholan mukaan päiväkirjan kirjoittajat voi jakaa kolmeen ryhmään: erittelijöihin, kuvailijoihin ja tavoilleen uskollisiin. Kuvailijat ovat Ahola mukaan usein nuoria. Hänen mukaansa myös kriisi tai hankala elämäntilanne voi tehdä tekstistä kuvailevaa. Kuvailevuuteen saattaa liittyä epävarmuus: oman elämän, päivittäisten tapahtumien kuvaaminen on helpointa. Ahola viittaa esikuviin, kuten tyttökirjojen tai ystävien päiväkirjoihin, joista saadaan mallia omalle tekstille.⁹⁰ Päiväkirjaromaaneja kirjoitettiin 1900-luvun alkupuolella vanhemmillekin lukijoille, joten ne ovat voineet antaa kirjoittamiseen mallia ja tuoda vaikkapa ajatuksen kirjoittaa hieman kuin ulkopuolisena nostaen oman itsen päiväkirjan tarinan sankarittareksi.⁹¹ Kersti Bergrothin ”Nuoren lotan päiväkirja” ilmestyi 1940 eli romaanimuotoinen esimerkki sairaalassa talvisodan aikana työskennelleen rintamalotan elämästä oli luettavissa.⁹² Päiväkirjoissa saattaa sekoittua yksityinen ja julkinen, fiktio ja oma elämä.⁹³ Tämä asetelma pitää huomata erityisesti tutkimieni Ritva Mattisen ja Pirkko Huuskosen kohdalla, jotka ovat lukeneet ja kirjoittaneet päiväkirjansa puhtaaksi ja osittain uudelleen.

⁸⁷ Pilke ja Kleemola 2015, 34.

⁸⁸ Lejeune 2009, 193.

⁸⁹ Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 26–27; Sääsikiähti 2011, 31–32.

⁹⁰ Ahola 1993, 102–103.

⁹¹ Sääsikiähti 2011, 32; Malmio 1999, 289. Tällainen on esimerkiksi Hilja Valtosen vuonna 1926 julkaistu klassikoksi muodostunut *Nuoren opettajattaren varaventtiili* tai Aili Somersalon *Aikamme tyttö* vuodelta 1929.

⁹² Bergroth 1940. Muitakin nuorten romaaneja lotista rintamalla oli jo kirjoitettu, ainakin Tuomi Elmgren-Heinosen *Lottatyttö komennuksella* ja Estrid Ottin ehkä vähän nuoremmille suunnattu *Pikkulotta Salli*, mutta *Nuoren lotan päiväkirja* on mielestäni kiinnostavin tarjotessaan hyvin konkreettisenkin mallin päiväkirjan kirjoittamisesta.

⁹³ Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 31.

Erittely eli oman itsen, ajatusten ja ongelmien syvällisempi tarkastelu, vaatii aikaa ja omaa tilaa.⁹⁴ Kirjoittamisen edellyttämää tilaa mieltii myös nuorten juutalaisten vainoista kirjoittanut kulttuurihistoriantutkija Anna-Leena Perämäki, jonka mukaan päiväkirjan kirjoittaminen vaatii sekä konkreettista paikkaa kirjoittamiselle että sopivaa henkistä mielentilaa.⁹⁵ Tutkimukseni naiset kirjoittivat melko säännöllisesti sinä aikana, kun he päiväkirjaa pitivät, vaikka murroskohdat toisilla korostuvatkin. Pitkään rintamalla työskennelleellä Maire Siltasella oli kirjoittamisessa pari pidempää taukoa, joita hän ei selitä. Vapaa-aika näyttää tarjonneen lotille kirjoittamiseen tarvittavan ajan ja tilan, työ ja rintamaolot puolestaan luoneet tarpeen kirjoittaa.

Käyttämäni päiväkirjat on lahjoitettu Lottamuseon arkistoon joko naisten itsensä tai heidän sukulaistensa toimesta. Ne on tietoisesti haluttu tallentaa ja antaa tutkimuskäyttöön eli oikeutus niiden käyttöön on selvä.⁹⁶ Historioitsija Jorma Kalela kuvaa tutkijalla olevan eettisen velvoitteen kolmeen suuntaan. Hänen mukaansa pitää kunnioittaa nykypäivän yleisöä ja kantaa vastuunsa tutkimustulosten tulevasta käytöstä, mutta myös tehdä oikeutta tutkimilleen menneisyyden ihmisille.⁹⁷ Ymmärrän tämän niin, että nykypäivän yleisö pitää huomioida tekemällä tutkimuksesta ymmärrettävä nykyhetken lukijalle ja tulevaisuus erityisesti kirjoittamalla auki tutkimukseen liittyvät oletukset sekä viitoittamalla lähteet, jotta tutkimukseen voi perehtyä yksityiskohtaisesti myöhemminkin. Koen olevani oikealla asialla käyttäessäni päiväkirjoja tutkimuslähteenä, tehdessäni niiden avulla tutkimusta nykypäivän lukijoille. Naiset ovat kokeneet ne tärkeiksi halutessaan niiden säilyvän, ja he ovat antaneet luvan niiden käyttöön tutkimustarkoituksessa.

Toisesta maailmansodasta on kulunut noin 80 vuotta. Osa päiväkirjojen lotista on kuollut, joidenkin kohtalosta minulla ei ole varmaa tietoa. Tiedän heidän taustoistaan ja elämästään ennen sotaa vaihtelevan vähän. Harkitsin pitkään, käyttäisinkö työssäni heidän koko nimeään, pelkkää etunimeä vai puhuisinko heistä vain esimerkiksi lääkitälotta A:na. Historiantutkija Pirita Frigren kirjoittaa yksilön nimeämisen ja identifioimisen voivan olla tietoinen teko, pyrkimys antaa ääni sellaiselle, jota emme ole ennen kuulleet⁹⁸. Tutkimukseni aihe on kenttälottien kokemus ja identiteetti, eivät juuri nämä lotat. Haluan antaa äänen heidän kokemukselleen sodassa ja selvittää kenttälötan identiteettiä heidän kauttaan, mutta en varsinaisesti tutki heitä henkilöinä⁹⁹. Jotkin päiväkirjojen perusteella tekemäni johtopäätökset

⁹⁴ Ahola 1993, 104.

⁹⁵ Perämäki 2020, 42–43.

⁹⁶ Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 36.

⁹⁷ Kalela 2002, 62–87; Ks. myös Koskivirta ja Lidman 2017, 15.

⁹⁸ Frigren 2017, 68.

⁹⁹ Ks. myös Frigren 2017, 68–69.

voivat olla heidän omasta mielestään tai heidän jälkeläistensä mielestä liian henkilökohtaisia tai liian yleistäviä tai virheellisiä. Lisäksi on mahdollista, että joku yksityiskohta nousee esille erilaisessa, väärässä asiayhteydessä. He ovat kuitenkin tietoisesti halunneet antaa aineistoa tutkimukseen ja usein päiväkirjojen kirjoittamiseen liittyy nimenomaan halua jättää jälkensä historiaan, saada äänensä kuuluville. Tältä kannalta anonymisointi olisi heidän tahtonsa vastaista. Se olisi myös käytännössä hankalaa, koska tutkin erillisiä henkilökohtaisia, omilla arkistonumeroillaan tallennettuja lähteitä. Niinpä olen päätenyt viittamaan päiväkirjoihin ja sitä kautta niiden kirjoittajiin heidän koko nimellään.

Historiantutkija Kirsi Vainio-Korhonen on päätenyt vastaavaan ratkaisuun kirjoittaessaan turkulaisista 1820-luvulla eläneistä tarkastusnaisista. Hän ei halua kohdella naisia eri tavalla kuin muitakaan henkilöitä tutkimuksessaan, vaan antaa heistä ja heidän toiminnastaan mahdollisimman moniäänisen kuvan, jolloin nykylukijakin voisi ymmärtää heidän valintojaan.¹⁰⁰ Lottatutkimuksissa käytäntö vaihtelee. Samassa tutkimuksessa saatetaan käyttää johtavammassa asemassa olevista lotista koko nimeä, kun taas yksittäisten muistelijoiden nimiä ei mainita. Tavoittelen moniäänistä kuvaa käyttämällä lähteinä eri tehtävissä toimineita lottia. Tarkastelen heidän valintojaan, kokemustaan ja tapaansa käsitellä lottaidentiteettiään siinä valossa, mitä tiedän heidän taustastaan, heidän omilla nimillään.

Leskelä-Kärki puhuu empaattisesta lähiluvusta, jolla hän tarkoittaa menneen ihmisen kunnioittamista ja pyrkimystä hänen ymmärtämiseensä, vaikka tunnustaa, ettei siihen voi pystyä.¹⁰¹ Lukutavassa piilee ylitulkinnan tai väärinymmärryksen vaara, koska tutkija ei tunne kirjoittajaa, ja päiväkirjoissa on aukkoja ja selittämättömyyttä. Mitä aineistoista nostaa esille ja miten, on perusteltava huolellisesti sekä lukijalle että itselleen, samoin lähteiden aukot ja puutteet on tuotava esille.¹⁰² Kalela toteaa lähteiden edustavan vierasta kulttuuria, jolloin tutkijan on selvitettävä, minkä jäänteitä ne ovat. Hänen mukaansa tärkeintä on ottaa tutkimansa ihmisen ajattelu vakavasti.¹⁰³ Lejeune yhdistää lukemisen hitauden empatian syntymiseen ajatellen, että lukiessamme hitaasti vieraan ihmisen käsialaa, opimme samalla tuntemaan paremmin ihmisen tekstin takana, jolloin prosessin hitaus voi lisätä empatiaa.¹⁰⁴ Kirjallisuudentutkija Miia Vatka on pohtinut tutkijan suhdetta tutkittaviinsa eli päiväkirjojen kirjoittajiin, ja vaikka hän haluaakin säilyttää tietyn etäisyyden, eikä eläytyä tutkimiinsa teksteihin liikaa, hänen tavoitteenaan on samalla saada esille kertojien omat äänet. Tämän hän on ratkaissut käyttämällä runsaasti

¹⁰⁰ Vainio-Korhonen 2017, 44–45.

¹⁰¹ Leskelä-Kärki 2006, 84–85.

¹⁰² Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 36–37; Sääsilahti 50–54.

¹⁰³ Kalela 2000, 98–101.

¹⁰⁴ Lejeune 2009, 132; Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 36–37.

sitaatteja.¹⁰⁵ Päädyin samoilla perusteilla samaan ratkaisuun. Kenttälottien ja heidän päiväkirjojensa tulkinta ja ymmärtäminen on mielenkiintoinen kysymys, sillä samalla kun tavoitteeni on ymmärtää heidän identiteettiään lottajärjestön sääntöjen valossa, minun pitää tunnustaa, etten tunne heitä ja heidän taustojaan täydellisesti, enkä kontekstoinnista huolimatta osaa välttämättä asettua heidän asemaansa tai pysty ymmärtämään heidän motiivejaan. Hitaasta lukemisesta olen samaa mieltä Lejeunen kanssa, sillä luettuani päiväkirjat useampaan kertaan tunnen jokaisella lukukerralla löytäväni niistä jotain uutta. Avoimuus ja jatkuva lähdekritiikki, päätelmien mahdollisimman suora avaaminen on tavoitteenani käsitellessäni lottien identiteettiä heidän omilla nimillään kohtuullisen suppeasta aineistosta. Suppea aineisto ja identiteetin henkilökohtaisuus ei mahdollista suurien linjojen vetoa koskien kenttälottia kokonaisuudessaan, enemmänkin tutkimukseni nostaa esille teemoja lottien identiteettiin ja kokemusten käsittelyyn liittyen.

1.5 Päiväkirjojen kenttälöt

Philippe Lejeune huomauttaa, että päiväkirjoja kirjoitetaan paljon enemmän kuin julkaistuksi sattumalta valikoituu. Julkaistuja päiväkirjoja on usein editoitu.¹⁰⁶ Jatkosodan aikaisista julkaistuista lottapäiväkirjoista tunnetuin lienee Kyllikki Villan *Tyttö sodassa*, jonka Villa on koonnut sota-aikana lähettämistään ja saamistaan kirjeistä sekä päiväkirjakatkelmista.¹⁰⁷ Sen lisäksi, että vain pieni osa päiväkirjoista julkaistaan, vain osa niistä säilyy ja säilyneistäkin vain osa päätyy arkistoon ja mahdolliseksi tutkimusaineistoksi. Tutkimani päiväkirjat voi jakaa kolmeen eri ryhmään: julkaistut päiväkirjat, sodan jälkeen puhtaaksi kirjoitetut päiväkirjat ja alkuperäiset käsin kirjoitetut päiväkirjat. Ne kaikki ovat hedelmällisiä tutkimukseni kannalta, mutta pidän johtopäätöksiä tehdessäni mielessäni niiden hieman toisistaan eroavan luonteen.

Tutkimistani päiväkirjoista on julkaistu kaksi: Pirkko Huuskosen ja Maire Siltasen. Pirkko Huuskonen on julkaisuprosessin yhteydessä muokannut ja täydentänyt muistiinpanojaan muun muassa serkulleen lähettamiensä kirjeiden perusteella. Lottamuseossa ei ole alkuperäistä päiväkirjaa, joten en voi verrata, miten paljon teksti on muuttunut tai onko hän täydentämisen lisäksi jättänyt jotain pois. Huuskosen päiväkirjassa näkyvät jossakin määrin myös diakroniset syyt eli tietoisuus jatkosodan lopputuloksesta ja sodan jälkeen eletyn elämän kokemukset. Maire

¹⁰⁵ Vatka 2005, 29.

¹⁰⁶ Lejeune 2009, 30–31.

¹⁰⁷ Villa 2006, *Tyttö sodassa. Kenttälöiden kirjeitä 1941–1944*. Villa toimi viestilottana jatkosodassa 1941–1944. Joitakin muitakin päiväkirjoja on julkaistu toimitettuina myöhemmin, esimerkiksi Hilja Ilona Melton ja Anja Castrenin *Meidän sotamme – nuoren lottan sota-ajan päiväkirja*. Se perustuu Melton päiväkirjaan, jota samoissa paikoissa hänen lottatoverinaan työskennellyt Castrén on täydentänyt omilla päiväkirjamerkinnöillään.

Siltasen poika Seppo Siltanen on julkaissut äitinsä päiväkirjat. Lottamuseolla on hallussaan Siltasen alkuperäiset päiväkirjavihot, muistovihko sekä valokuva-albumi. Seppo Siltanen on lisännyt julkaisuun esipuheen ja epilogin, mutta päiväkirjateksti näyttää julkaistun muuttamattomana¹⁰⁸. Alkuperäinen päiväkirja oli kuvitettu hauskasti, mutta kuvia ei ole julkaistu. Tutkimukseni lähiluvussa olen käyttänyt julkaistua päiväkirjaa, mutta olen sisällyttänyt työhön näytteen Siltasen käsialasta ja muutaman piirroksen alkuperäisestä päiväkirjasta, sillä ne kuvaavat minusta aidosti lottien kokemusmaailmaa.¹⁰⁹ Inka-Maria Arvelan ja Ritva Mattisen Lottamuseossa säilytettävät päiväkirjat on kirjoitettu koneella puhtaaksi sodan jälkeen. Alkuperäisiä käsin kirjoitettuja päiväkirjoja ei ole Lottamuseossa. Kirjoittajat ovat siis voineet jättää jotakin pois tai lisätä jotain kirjoittaessaan päiväkirjansa uudelleen. Arvelan päiväkirjasta ei ole saatu tai pyydetty tarkempia tietoja lahjoituksen yhteydessä. Mattista on haastateltu lahjoituksen yhteydessä, ja hän toteaa haastattelussa olevansa tyytyväinen, että kirjoitti muistiinpanonsa puhtaaksi sodan jälkeen¹¹⁰. Haastattelusta voi päätellä, että hän ainakin itse puhuu ”puhtaaksi kirjoittamisesta” ja on tyytyväinen siihen, että hänen autenttiset muistiinpanonsa, sotaretken päiväkirjansa, ovat säilyneet. Suhtaudun Mattisenkin päiväkirjaan samalla tavalla mahdollisesti muokattuna lähteenä kuin Arvelaankin.¹¹¹ Lottamuseolla on hallussaan Viiri Hakkaraisen, Tellervo Korkaman ja Annikki Virtasen alkuperäiset käsin kirjoitetut päiväkirjat.¹¹² He ovat saattaneet pitää päiväkirjaa pidemmältäkin ajalta, mutta osa on voinut hävitä tai niitä ei ole lahjoitettu Lottamuseolle. Ainakin Korkama toteaa hävittäneensä osan kirjoittamistaan päiväkirjoista¹¹³.

Päiväkirjojen kirjoittajat ovat persoonina erilaisia ja heidän kirjoitustyyliinsä on erilainen. Lääkintälotta Inka-Maria Arvelan päiväkirjan teksti on melko kalenterimaista, eikä hän erittele tai pohdiskele tunteitaan kovin suoraan, vaan hänen ajatuksiaan on luettava enemmän rivien välistä. Arvelan päiväkirjaa voi pitää yksityisenä. Merkintöjä on voitu karsia puhtaaksi kirjoitettaessa, mutta jos näin on tehty, se on tehty hyvin systemaattisesti. Siksi uskon suoraviivaisen, tapahtumiin keskittyvän ilmaisun olevan aitoa.¹¹⁴ Ihmiset käsittelevät kokemuksiaan eri tavoin, mikä korostuu kulttuurihistorian tutkija Anna-Leena Perämäen

¹⁰⁸ Tämä oli Lottamuseon kokoelma-amanuenssi Kaisa Kinnusen käsitys asiasta, ja luin alkuperäistä päiväkirjaa monelta päivältä verraten sitä julkaistuun, enkä löytänyt eroja.

¹⁰⁹ Maire Siltasen käsialaa ja ”omakuva” (kuva 9). Piirroksissa näkyy lottien arkea rintamalla: yhteisasumista (kuva 2), ruoanlaittoa ja tiskaamista (kuvat 3 ja 4) sekä yhteistyötä sotilaiden kanssa (kuva 7).

¹¹⁰ ”Ei ollut mitään syytä, en tiedä mitä varten mä oon [tehnyt näin tarkat muistiinpanot]. Mä oon kauhean tyytyväinen, että mä oon tehnyt nää. ... ai ku tuokin oli siellä ja tuo.” Ritva Vuolan (o.s. Mattisen) haastattelu Lottamuseolla 2013. A882:1.

¹¹¹ Lejeune 2009 237–243; Perämäki 2019, 29–31.

¹¹² Kuvat käsialoista: Annikki Virtanen (kuva 3), Viiri Hakkarainen (kuva 4) ja Tellervo Korkama (kuva 6).

¹¹³ Tellervo Korkaman litteroitu haastattelu 24.5.2014. A926:7.

¹¹⁴ Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 29.

tutkimuksessa viiden nuoren juutalaisnaisen toisen maailmansodan aikana pitämistä päiväkirjoista.¹¹⁵ Pohdin ensin, onko Arvelan päiväkirja kalenterimaisuudessaan tutkimukseni kannalta hedelmällinen, mutta tapahtumiin keskittyvistä merkinnöistä löytyy tarkemmalla lukemisella syvyyttä ja tasoja.

Lääkintälotta Annikki Virtasen päiväkirja on musta vahakantinen vihko. Hän on kirjoittanut merkintänsä lyijykynällä, ja melko huolellisella käsialalla. Virtanen on kevään 1942 ylioppilas, ja hän pohtii omaa luonnettaan, on epävarma osaamisestaan ja kutsumuksestaan. Päiväkirja on henkilökohtainen ja kertoo nuoresta ja herkästä ihmisestä. Pohdinnassa ja tunteiden erittelyssä saattaa silti olla kaikuja päiväkirjaan liittyvistä konventioista: Nuorille kirjoittajille tyypillisestä itsensä kehittämisestä. Monet lotat olivat nuoria, ja näenkin henkilökohtaisuuden ja erilaisuuden vahvuutena pyrkiessäni kertomaan jotain uutta ja erilaisuudesta huolimatta myös yhteistä lottien identiteetistä ja sodan kokemuksesta.

Valistuslotta Viiri Hakkarainen oli yhdeksänlapsisen perheen kolmanneksi vanhin. Hänen veljistään ainakin kaksi oli rintamalla, ja hänen kaksi sisartaankin olivat lottia.¹¹⁶ Hakkaraisen päiväkirja kesältä 1942 on kirjoitettu vuosikalenterin tapaiseen kirjaan, jossa jokaiselle päivälle on varattu yksi sivu. Hän on täyttänyt sivut matkapäiviensä osalta melko tarkasti täyteen. Päiväkirjassa kuvataan päivän toimia: missä hän on liikkunut, montako esitystä tai lottailtaa hän on pitänyt, paljonko niissä oli yleisöä ja millaisia lottia hän on tavannut. Päiväkirja on todennäköisesti toiminut muistiinpanoina, joiden perusteella hän on kirjoittanut rajatoimistolle virallisemmän kertomuksen matkoistaan. Hakkaraisen merkinnät keskittyvät tapahtumiin ja omaan toimintaan, eivätkä omien ajatusten tai kokemusten analysointiin. Silti niiden perusteella voi päätellä, mikä hänestä oli lottatoiminnassa tärkeää, ja muuttuiko se jotenkin sodan aikana. Hakkarainen käytti termiä ”viihdytysmatka”, mutta hänen edustamansa viihde oli melko harrasta ja uskonnollista. Päiväkirja kertoo valistuslottatoiminnan merkityksestä rintamalla.

Pirkko Huuskosen päiväkirja on painettu 1999, ja hän on täydentänyt sitä kertomalla alussa taustatietoa itsestään ja nuoruusajastaan, sekä lisäämällä päiväkirjan tekstiin tietoja Maila-serkulleen sodan aikana kirjoittamista kirjeistä ja korteista. Lisäyksiä ei systemaattisesti eritellä tekstissä, joten kyseessä ei ole puhdas päiväkirja. Sitä voi pitää päiväkirjoista julkisimpana, koska Huuskonen on itse toimittanut tekstinsä julkaisukuntoon. Päiväkirjasta on saatettu lisäysten lisäksi jättää jotain pois. Myöhemmät kommentit erottuvat useimmiten, mutta

¹¹⁵ Perämäki 2019, 13–18.

¹¹⁶ Hakkarainen ja Huovinen 1999, 11, 143. Viiri Hakkaraisen sisko Tellervo Hakkarainen oli jatkosodan aikana muonitustarkastajana rajatoimistossa Annikki Nissisen alaisuudessa. Hän ei 1990-luvulla kirjoittamissaan muistelmissa mainitse sisartaan Viiriä rintamamuistoissaan, joten ehkä he eivät rintamalla kovin usein tavanneet.

tekstin mahdollista karsimista on mahdoton huomata. Esimerkiksi komennukselle lähtöpäivänään Huuskonen kirjoitti: ”Äiti itki, ja minulla oli kyyneleet silmissä, kun lähdin kotona kuudes päivä elokuuta 1941.” Päiväkirjaa julkaistessaan hän on täydentänyt merkintää: ”Äiti ymmärsi tulevat vaikeudet, mutta minä olin vielä lapsi, jota vain kiehtoivat kaikki uusi ja jännittävä. En ollenkaan ottanut huomioon, että komennuksesta voisi tulla pitkä”.¹¹⁷ Huuskonen oli lottana melkein koko jatkosodan ajan, elokuusta 1941 sodan loppuun 1944 eli hänen päiväkirjamerkintänsä kattavat tutkimistani lotista toiseksi pisimmän ajan.

Tellervo Korkama työskenteli muonitus- tai kanttiinilottana Tuutijärvellä ja Ala-Kurtissa. Hänen päiväkirjansa on samantapainen musta vahakantinen vihko kuin Annikki Virtasenkin, ja hänkin on tehnyt merkintänsä lyijykynällä ja melko lennokkaalla käsialalla. Korkaman tapa kirjoittaa on hieman sekava, sillä hän on kirjoittanut joinakin päivinä enemmän, jolloin hän kertoo myös aikaisempien päivien tapahtumista – joskus taas merkintöjä on peräkkäisiltä päiviltä.

Kirjoitustyyli ei ole kovinkaan kalenterimainen. Kirjoittamisen laukaisevat mieleen painuneet kohtaamiset, lottien luona kylässä käyneet sotilaat ja seurustelu. Ihmissuhteet olivat hänelle merkittäviä. Päiväkirja kuuluu yksityisiin päiväkirjoihin, sillä osa merkinnöistä ei kerro henkilöitä ja tapahtumien taustoja tuntemattomille kovinkaan paljon, eikä kirjoittaessa ole ajateltu yleisöä, vaan kirjattu hetken tunnelmia ja tätä tehdessä ehkä pyritty selkeyttämään omia ajatuksia. Korkama kirjoitti esimerkiksi: ”Minun babyni oli jo klo 5:stä lähtien kanttiinissa ja joi kupin toisensa jälkeen”¹¹⁸ tai ”Punatumppi oli koko päivän meillä”¹¹⁹. Päiväkirja kertoo ihmissuhteista ja vapaa-ajasta, ja niiden merkityksestä rintamalla.

Radistilotta Ritva Mattisen päiväkirjassa hypätään heti jatkosodan kesän 1944 vetäytymisvaiheeseen. Hänen päiväkirjansa on kaunokirjallisempi kuin muut ja muistuttaa pienoiselämäkertaa tai kertomusta. Hänen mainitsee tarkan päivän lähinnä silloin, kun asuinpaikka vaihtuu vetäytymisvaiheen edetessä. Kirjoitustyyli on humoristinen ja siitä tulee mieleen, että kertojalla on koko ajan mielessään lukija, jolle hän tarinaansa kirjoittaa. Tämä voi johtua siitä, että päiväkirja ei ole alkuperäinen, vaan hän on kirjoittanut sen uudelleen sodan jälkeen, jolloin hän on voinut muokata sitä vielä enemmän muille luettavaksi tarkoitetuksi kertomukseksi eli Mattisenkin kokemusten käsittelyssä voi olla diakronisia piirteitä.¹²⁰ Mattinen antoi päiväkirjansa myöhemmin tyttärentyttarelleen tämän täyttäessä 19 vuotta.¹²¹ Hänellä on

¹¹⁷ Huuskonen 1999, 20.

¹¹⁸ Tellervo Korkaman päiväkirja 17.12.1941. A942A.

¹¹⁹ Tellervo Korkaman päiväkirja 18.12.1941. A942A.

¹²⁰ Kuvitellun ulkopuolisen lukijan merkityksestä enemmän Leskelä-Kärki ja Sjö 2020, 29–30; päiväkirjan tekijästä myöhemmin päiväkirjansa lukijana Sääskilahti 2011, 58.

¹²¹ Ritva Mattisen päiväkirja, saatesivu. K256:1.

saattanut olla tuleva polvi mielessään kirjansa puhtaaksi kirjoittaessaan. Puhtaaksikirjoitettuun päiväkirjaan on liimattu kopioita alkuperäisessä päiväkirjassa olleista piirroksista ja kuvista sekä lisätty joitakin valokuvia. Piirroksissa näkyy sama humoristinen ote kuin tekstissäkin. Se antaa olettaa, että tekstin sävy ei ole syntynyt sodan jälkeen, vaan on aitoa.

Maire Siltasen päiväkirja kattaa tutkimistani päiväkirjoista pisimmän ajan. Hän on aloittanut kirjoittamisen jo talvisodan aikana toimiessaan muonituslottana ensin Helsingissä ja myöhemmin linnoitustöissä Virolahdella ja Luumäellä. Tutkimuksessani käytän päiväkirjaa vasta kesän 1941 komennuksen alusta eli 12.5.1941, jolloin Siltanen sai komennuksen Lappeenrannan lähelle Hurtanmaalle. Siltasen komennus jatkui vielä rauhan tultua, ja viimeinen merkintä päiväkirjassa on 30.11.1944. Siltasen kirjoitustyyli on humoristinen, mutta ”sisäänlämpiävämpi”. Hän kirjoitti lottatovereistaan lempinimillä, kun taas esimerkiksi Ritva Mattinen käytti nimiä aika vähän. Siltanen kertoo tapahtumista yksityiskohtaisemmin ja vähemmän tarinallisesti. Hieman vanhemman iän ja vähäisemmän koulutuksen voi arvella näkyvän tekstin tyyliin. Työstä kirjoittaminen painottuu, ehkä suuremman vastuun vuoksi, mutta myös Siltaselle lottakomennus on seikkailu, mahdollisuus laajentaa omaa elinpiiriä ja nähdä maailmaa. Päiväkirja kertoo lottajärjestön naisille tarjoamista mahdollisuuksista erilaisiin töihin ja kokemuksiin.

Tutkimani lotat työskentelivät rintamalla eri tehtävissä. He olivat eri ikäisiä ja tulivat erilaisista taustoista. Heidän komennuksensa olivat eri mittaisia, joten toiset kirjoittivat päiväkirjaansa pidempään, toiset lyhyemmän aikaa. Lottamuseolla ei välttämättä ole kaikkea heidän kirjoittamaansa aineistoa. Lottamuseon ohella lottien päiväkirjoja on Kansallisarkiston ja erilaisten perinneyhdistyksen arkistoissa, sekä vaikeasti saatavissa yksityisten ihmisten arkistoissa. Kokonaiskuvaa materiaalista on vaikea tai mahdoton saada. Niinpä olen päättänyt pro gradu -työssäni tukeutua Lottamuseon kohtuullisen laajaan arkistoon, johon monet lotat ovat halunneet materiaalia luovuttaa. Tutkimieni lottien päiväkirjoja ei ole aikaisemmin ainakaan laajasti käytetty tutkimuksessa, ja heidän voidaan sanoa edustavan ”tavallista lottaa”, sillä he eivät ole olleet johtavassa, vaan suorittavassa asemassa rintamalla. Toivon voivani heidän kautta tarjota uuden näkökulman paljon tutkittuun, mutta samalla Suomen historian kannalta edelleen merkittävään sotavuosien aikaan 1941–1944.

2 Kenttälotan identiteetti töissä ja vapaa-ajalla

Päiväkirjan kirjoittaminen oli lotille yksi tapa viettää vapaa-aikaa. Työaika ja työn määrä vaihtelivat sotatilanteen ja työtehtävän mukaan, mutta kenttälotan kaikki aika ei kulunut työssä. Lottaidentiteetistä ei tavallaan päässyt vapaalle, sillä lottapukua oli pidettävä jatkuvasti, ja siihen liittyi tarkkoja sääntöjä. Näkivätkö lotat itsensä koko ajan samanlaisina lottina vai oliko heidän identiteettinsä erilainen työssä ja sen ulkopuolella?

2.1 ”Ole vaatimaton esiintymisessäsi ja puvussasi!”

Tavallisesti ei ”sodassa” lottapuvun kanssa käytetty valkoista kaulusta ja kalvosimia, mutta nyt ne laitettiin minun pukuuni. Sitten vielä kruunuksi valkoinen esiliina eteen. Minä olin suorastaan ristitulessa koko tarjoilun ajan! --- Prinssi istui pitkän pöydän päähän ja muut majoittuivat sivuille. Niin minä otin pannun ja ryhdyin tarjoilemaan – ensin tietenkin prinssille, siten kiersin pöydän ympäri ja täytin kaikkien kupit.¹²²

Kuva 1. Maire Siltasen Pum-Pummin lottatuvan päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo A1241:1.

Kuva 2. Maire Siltasen Pum-Pummin lottatuvan päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo A1241:1.

¹²² Huuskonen 1999, 44.

Kuva 3. Maire Siltasen Pum-Pummin lottatuvan päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo A1241:1.

Näin kirjoitti Pirkko Huuskonen päiväkirjaansa, kun Ruotsin kruununprinssi Gustav Adolf vieraili syyskuussa 1941 itärintamalla. Hän kirjoitti prinssin halunneen nähdä suomalaisia sotilaita arkioloissaan. Paikallisen esikuntapäällikön mielestä kanttiini oli sopiva paikka vierailulla. Huuskonen oli kanttiinin lotista nuorin, ja hänet komennettiin tarjoilemaan. Pukeutumiseen piti kiinnittää erityistä huomiota. Vastaavasti toimittiin syksyllä 1942 marsalkka Mannerheimin vieraillessa divisioonan esikunnassa. Huuskonen kirjoitti: ”Se oli meille juhlapäivä ja pukeuduimme juhla-asuun, mikä lottapuvussa tarkoitti valkoista kaulusta ja kalvosimia.”¹²³

Kaija Heikkisen mukaan lottapukua voi tarkastella käytännön tarpeiden kannalta ja ideologisten arvojen symbolina, ja Jukka Mikkola huomioi kolmantena näkökulmana organisatorisen ulottuvuuden. Heikkinen näkee asussa sekä nunnamaisuutta että univormumaisuutta: Se peitti kehon muodot ja sisälsi univormuille tyypilliset napitettavat rintataskut sekä sotilaspäähineen tapaisen lippalakin. Lakki kuului ottaa päästä sisällä tai kirkossa toisin kuin naisten hatut yleensä. Armeijamaisuutta ilmensivät myös päällystakkina käytetty sarkamantteli sekä pukuun kiinnitettävät merkit.¹²⁴ Puku, maanpuolustuksen hyväksi työskentelevän Lotta Svärdin näkyvänä tunnuksena, ilmaisi ryhmään kuulumista ja asemaa organisaatiossa, järjestökuria, tehokkuutta ja toimintakykyä, joka vastasi tavallaan miesten kenttäkelpoisuutta. Yhtenäinen asu ja varusteet kertoivat omista arvoista sekä loivat joukkuehenkeä ja yhteenkuuluvuutta. Lottapuvun mukana päälle puettiin järjestön arvot ja sitouduttiin sen velvoitteisiin. Puvun pitämiseen liittyi tiettyä ylpeyttä ja omanarvontuntoa omasta järjestöstä ja sen arvoista.¹²⁵ Lottapuku loi yhteishenkeä ja samalla erotti muista rintamalla työskentelevistä naisista. Voisi

¹²³ Huuskonen 1999, 93.

¹²⁴ Heikkinen 2012, 179–180; Mattila 2021, 200.

¹²⁵ Mattila 2021, 106, 201–202; Olsson 1999, 85; Sulamaa 2009, 86.

ajatella, että lottapuku, siistin kampauksen ja meikkaamattomuuden ohella, oli lottaidentiteetin arjessa näkyvä representaatio.

Lottapuvun malli hyväksyttiin 1922. Puku oli harmaata puuvillakangasta. Siinä oli pitkät hihat, neljä taskua, kangasvyö sekä irrotettava valkoinen kaulus ja kalvosimet. Helman piti olla kohtuullisen pitkä, 25 cm maasta. Puvun käyttö yleistyi nopeasti, ja sen ompelussa auttoi tarkka mittataulukko kaavoineen.¹²⁶ Kenttälottien varusteista oli yksityiskohtaiset ohjeet. Lotilla oli työssään velvollisuus käyttää lottapukua, joka oli heillä sekä työ- että juhlapukuna. Jatkosodan aikana *Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöissä* sallittiin vaikean varustilanteen vuoksi ”vaatimattoman sisäsiviilipuvun käyttö”.¹²⁷ Pirkko Huuskonen kirjoitti komennukselle lähtiessään, että reppuun pakattiin ”toinen lottapuku, joku alusvaatekerta, talvikengät, sukkiä ja vähän pesutarpeita”.¹²⁸ Useimmilla oli käytössään vain yksi puku, jota oli pestävä ja huollettava, kun se kului käytössä. Lottapuvuista oli jatkuva pula, siksi siviiliasussa työskenteleminen jouduttiin sallimaan, vaikka se ei ollutkaan toivottavaa. Heikko varustilanne talvivaatteiden ja alusvaatteiden osalta hankaloitti komennuselämää.¹²⁹

Käytännöllinen lottapuku ei ollut, sillä valkoisten kalvosimien ja kaulusten puhtaana pitäminen oli kenttäoloissa hankalaa, eikä siveellisen pitkä hame soveltunut reippaisiin ja raskaisiin töihin kovin hyvin. Valkoiset kalvosimet ja kaulukset saattoivat olla lotille vaivasta huolimatta tärkeitäkin, koska yksityiskohdat piristivät pukua. Valkoinen symboloi ainakin Lotta Svärd -järjestön alkuvaiheessa poliittista valkoisuutta, myöhemmin suuremmin siveellistä puhtautta. Se oli rintamalla turhankin näkyvä väri, joten jatkosodan loppuvaiheissa puolustusvoimat kielsi sen käytön sotatoimialueella. Puku oli pestävä aina kokonaan, koska se ei koostunut erillisestä puserosta ja hameesta. Kesällä puku oli kuuma ja talvella kylmä. Epäkäytännöllisyyden lisäksi sen jatkuva käyttäminen pitkästyi.¹³⁰ Pirkko Huuskonen kirjoitti:

Olimme vaihtaneet lottapuvun vyöt nahkavöihin. Olimme kuin esiäitimme monta sataa vuotta sitten, kun keksimme ruveta kantamaan puukkoja vyössä, vyötäröllä. Nahkavyöt ja puukot eivät suinkaan kuuluneet lottapukuun, emmekä enää Juustjärven jälkeen niitä pitäneetkään. Asiakasmäärä kanttiinissa kasvoi noiden puukkojen ansiosta. Poikien mielestä puukot olivat niin ihastuttavan näköiset meidän yöissämme.¹³¹

¹²⁶ Mattila 2021, 52, 77–82; Laitinen 1998, 177; Olsson 1999, 82–84; Pohls ja Latva-Äijö 2009, kuvaliite s. 81 jälkeen.

¹²⁷ *Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöt*, 1. sivu, 7. kohta. Lottamuseo A386:1; Pohls ja Latva-Äijö 2009, 168; Mattila 2021, 113; Nevala 2019, 253.

¹²⁸ Huuskonen 1999, 20.

¹²⁹ Pohls ja Latva-Äijö 2009; 374–375.

¹³⁰ Heikkinen 2012, 182–183; Sulamaa 1999, 65–66; Mattila 2021, 110; Sulamaa 2009, 86–88; Nevala 2019, 251.

¹³¹ Huuskonen 1999, 55–56.

Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöissä sanottiin, että ”pukeutumisessa ei saa ilmetä vallattomuutta eikä mielivaltaa”. Vaikka puukko oli rintamalla perustyökalu, sen tai nahkavyön pitäminen oli nimenomaisesti kielletty. Kiellettyjä olivat kirjavat tai räikeänväriset kengät, erilaisten merkkien ompeleminen pukuun tai kirjaviiden huivien lisääminen asusteiksi.¹³² Nuoret lotat yrittivät muuttaa lottapukua persoonallisemmaksi. Huuskosen päiväkirjamainintojen perusteella puku oli vahvasti osa lottaidentiteettiä, mutta siihen kaivattiin jotain henkilökohtaista. Tietysti pelkkä vaihtelunhalu ja kyllästyminen vaikuttivat myös.

Lottapuvun toivottiin toimivan ulkonaisena merkinä siitä, että henkilö edusti ylevää ja kaunista lottajärjestöä. Se oli ”vaatimattomuudessaan arvokas” asu, joka velvoitti oikeanlaiseen käytökseen ja toimintaan, ja samalla oikeutti järjestölle kuuluvaan arvonantoon ja suojaan.¹³³ Siveellisyys-käsite sisälsi vielä 1900-luvun alkupuolella ajatuksen moraalista, normatiivisesta käytöksestä, eli se ei viitannut vain seksuaalisuuteen.¹³⁴ Lotan ja lottapuvun puhtaus symboloi sisäistä puhtautta ja hyveellisyyttä, ja sanottiin, etteivät likaiset ajatukset sovi lottapuvun sisälle. Lottia kehoitettiin ohjaamaan valloitetun alueen naisia puhtauden, siisteyden ja järjestyksen tielle, sillä epäpuhtaus liitettiin Neuvostoliittoon sekä konkreettisesti että henkisesti.¹³⁵ Meikkaamattomuus, puhtaus ja raittius olivat yleisemminkin aikakauden naisihanteeseen liitettyjä arvoja, joita kannatti myös naisasialiike.¹³⁶ Tähän liittyi ”nykyisen aatteettoman ajan kauhistelu”, jossa lotan oli erottava edukseen pinnallisista ja huvittelunhaluisista tytöistä.¹³⁷ Seurustelun rajojen vetämistä pidettiin naisten tehtävänä eli myös seksuaalinen siveellisyys oli naisten asia, ei miesten. Tässä lottapuvun on nähty merkinneen turvaa, sillä sotilaat olivat oppineet vanhastaan jo kotipaikkakunnillaan kunnioittamaan lottapukuisia naisia.¹³⁸ Lottapuku kertoi naisen aseman rintamalla hänen liikkua oman joukko-osaston ulkopuolella ja teki hänestä sotilaiden silmissä tasa-arvoisen maanpuolustajan.¹³⁹ Naisilta vaadittu korkea moraalitoimi käänteisesti myös niin, että heillä oli oikeus vaatia miehiltä kunnioitettavaa käytöstä. Työvelvollinen kuvaa *Kenttälotassa*, miten ruokahuollon työkompaniassa hoidettavakseen saaneet lotat muuttivat koko työkompanian käytöstä parempaan suuntaan pelkällä

¹³² *Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöt*, 3. sivu, kohta I. Lottamuseo A386:1; Ks. myös Mattila 2021, 109 ja 116; Huiveista ja merkeistä ovat kirjoittaneet mm. Hakkarainen 1999, 66 ja Villa 2006, 366.

¹³³ Toimituksen tuoilta. *Kenttälotta* 2/1941, 30.

¹³⁴ Pulkkinen ja Sorainen 2011, 11–18. Korkean moraalin, oikeanlaisen käytöksen ja siveellisyyden samaan niputtava käsitys on mielestäni käytössä lottien ideologiassa, joten käytän siveellisyys-termiä laajempaan kuin pelkkään seksuaalimoraaliin viittaavana käsitteenä.

¹³⁵ Sulamaa 1999, 66; Mattila 2021, 183.

¹³⁶ Heikkinen 2012, 180; Jallinoja 1983, 62.

¹³⁷ Laitinen 1998, 186–187; Mattila 2021, 113–114.

¹³⁸ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 233.

¹³⁹ Heikkinen 2012, 180; Olsson 1999, 85; Mattila 2021, 203.

esimerkillään.¹⁴⁰ Kohtelu rintamalla vaihteli, mutta tutkimani kenttälottien päiväkirjat todistavat tätä samaa: he saivat pääosin kunnioittavaa kohtelua osakseen ja heidän työtään arvostettiin.¹⁴¹ Puku oli eräänlainen näkyvä käyntikortti.

Lottavarusteet olivat kuluneet jo talvisodan aikana, eikä uusien hankkiminen, varsinkin kun järjestön jäsenmäärä koko ajan kasvoi, voinut olla helppoa. Keskusjärjestö kehotti piirijohtokuntia ja paikallisosastoja huolehtimaan, että kaikilla komennuksen saaneilla kenttälotilla olisi ainakin välttämättömimmät varusteet. Paikallisosasto, jolta kenttälotta oli komennusmääräyksensä saanut, oli aina ensisijaisesti vastuussa hänen varustamisestaan.¹⁴² Varustilanteen riippuminen kotirintaman lottaosastojen taloudesta teki kenttälottien tilanteesta epätasa-arvoisen.¹⁴³ Omat käsityötaidot vaikuttivat, sillä kangas saatettiin kutoa itse, ja ehkä villakankaan langatkin kehrätä itse. Periaatteessa kaikille samanlainen lottapuku saattoikin naiset eriarvoiseen asemaan.¹⁴⁴ Sodan jatkuessa varustilanne huononi edelleen, eikä vaikkapa lottapukukangasta ollut saatavissa mistään, vaan piti tulla toimeen jo olemassa olevilla puvuilla. Niinpä niitä lottia, jotka eivät välttämättä tarvinneet pukuaan, pyydettiin luovuttamaan se kenttälottien tarpeisiin.¹⁴⁵ Keräysten avulla pukuja saatiin jonkin verran. Niitä kunnostettiin, ja huonommistakin ommeltiin esimerkiksi esiliinoja.¹⁴⁶ Sodan loppupuolella ei tiukoista pukeutumissäännöistä voitu enää täysin pitää kiinni, mutta niistä ei haluttu kokonaan luopuakaan. Kotirintaman lottajohto ei aina ymmärtänyt rintaman haasteita, jotka pakottivat huomioimaan käytännöllisyyden ja turvallisuuden ennen muodollisuutta ja ideologiaa.¹⁴⁷ Yhtenäisen vaatetuksen vaateen aikaan saama epätasa-arvo saattoi toimia lottaidentiteettiä hajottavasti, aivan lottapuvun tarkoituksen vastaisesti. Varusteiden puute oli varmasti todellinen, mutta se ei tullut esille tutkimissani päiväkirjoissa. Ehkä se ei ollut heille ongelma, tai sitten niin itsestään selvä, käytännönläheinen asia, ettei siitä tarvinnut kirjoittaa.

Annikki Virtanen oli juhannuksena 1942 töissä ja pääsi vapaalle puoli yhdeksältä illalla. Hän kirjoitti: ”Sanoin hyvät yöt, muutin kävelypuvun päälleni, join kahvia keittiössä. Sitten kävely. Hurmaavan erikoista juhannuksenviettoa.”¹⁴⁸ Kävelypuvun pukeminen päälle näyttää merkinneen juhannuksen ja oman ajan alkamista, vapautta työstä ja lottaidentiteetistä. Virtanen

¹⁴⁰ Alatie Arvo: Hennot, mutta urheat lotat sen aikaansaivat...”. *Kenttälotta* 2/1942.

¹⁴¹ Epäasiallisesta käytöksestä löytyy yksi esimerkki Pirkko Huuskoselta, joka kirjoitti lähteneensä autosta sotilaan lähentely-yritystä karkuun. Huuskonen 1999, 65.

¹⁴² Kenttälottien varustaminen lottavarusteilla sodan aikana. *Kenttälotta* 1/1941, 12.

¹⁴³ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 374–375.

¹⁴⁴ Heikkinen 2012, 186–187.

¹⁴⁵ Kivitie Valma: Toimituksen tuoilta. *Kenttälotta* 2/1942, 31.

¹⁴⁶ HK: Kenttälottavarusteita. *Kenttälotta* 3/1942, 38–39.

¹⁴⁷ Heikkinen 2012, 184–185; Nevala 2019, 263.

¹⁴⁸ Annikki Virtasen päiväkirja 25.6.1942. K240:1.

kuvasi päiväkirjassaan epävarmuutta ja huonommuuden tunnetta, mutta totesi väliin lyhyesti ja toimenpidettä kyseenalaistamatta: ”662 mk. Permanentti”¹⁴⁹. Lotan piti olla siisti ja hänen asunsa kuului olla moitteeton, mutta kauneuden tuli olla luonnollista, sopusoinnussa työteliään ja reilun käytöksen kanssa. Ulkoisen olemuksen katsottiin kertovan samalla lotan käytöksestä arjen työssä, sekä kertovan tämän sitoutumisesta järjestönsä ideologiaan. Lottajärjestö halusi puvun olevan osa persoonaa, paljon enemmän kuin pelkkä vaate. Tutkimissani päiväkirjoissa se ei saa näin suurta merkitystä. Puku identifioitui arjessa enemmän työasuksi, ja oli sitä kautta osa lottatyötä ja -identiteettiä. Kukaan päiväkirjojen lotista ei kyseenalaista puvun käyttöä tai vahvasti kritisoi sitä. Tästä voi päätellä puvun olleen itsestäänselvyys, osa lotan identiteettiä ja tarjonneen lotille järjestön toivomaa asemaa ja suojaa.

2.2 ”...siten vahvistuu yhteistunto!” – lottahenki rintamalla

Kävin lottien majapaikoissa. Tytöt hurvittelevat. Sitten menin Aino Ylösen osastolle, siellä lauloimme. Toivoisin, että kaikilla osastoilla olisi jotakin semmoista. Yhdistäisi, innostaisi... Ja nyt joimme täällä meillä teetä ja minulla oli oikein hyvän tuulen puuska. Olisin laulanut, nauranut, hyppinyt – muistanpa mieli matalana, miten usein olen pahalla tuulella ja häpeän, kun tytöt sanovat, että olen aina hyvällä tuulella. Mitähän Aku ja kotolaiset sanoisivat, jos kuulisivat niin epäonnistuneen arvostelun. Ja sitten en kuulemma ole yhtään ’rouva’. Täällä on pari ’upseerien rouvaa’, joitten puheet on kuulemma vähän toisten korville sopimattomia ja etuilevat, kun ovat rouvia. Minusta tuntuu tietysti, että olen samanlainen kuin ennenkin. Oikeastaan nautin, kun pitkästä aikaa saan olla tyttöjoukossa ja reilussa lisäksi. Voisko tähän aikaan muuta kuin olla reilua.”¹⁵⁰

Kuva 4. Maire Siltasen Pum-Pummin lottatuvan päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo A1241:1.

¹⁴⁹ Annikki Virtasen päiväkirja 19.5.1942. K240:1.

¹⁵⁰ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 6.7.1941. A1088:1.

Näin kirjoitti Inka-Maria Arvela vapaasta sunnuntai-illastaan. Yhteistoiminnassa ja -asumisessa syntyi vahvoja siteitä, joita verrataan aseveljeyteen tai rintamatoveruuteen.¹⁵¹ *Kenttälötassa* kirjoitettiin talvisodan aikana syntyneen jotain enemmän kuin toveruutta, sotasisaruutta.¹⁵² Sotasisaruus mainittiin, ja siihen rohkaistiin vahvasti *Kenttälöten ohjesäännössä ja kenttäkurissa*.¹⁵³ Yhdessä oli mahdollisuus nauraa kaikille harmeille. Huumori oli tärkeä ja usein mainittu piirre komennuksella olevien lottien yhteiselämässä.¹⁵⁴ Rakkauteenkin liittyi huumori, se saattoi olla enemmänkin vaihtelua ja kevyttä ihastumista, kuten Maire Siltanen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Välillä ehdin olla ’Lassepoikaankin’ ihastunut, mutta se meni ohi kuin hohtimet kaivoon.” Hieman myöhemmin päiväkirjassa viitattiin värien kautta ihastuksiin eri aselajeissa: ”On kokonaan jäänyt mainitsematta, että se punainen, joka ennen viehätti Taaplaria¹⁵⁵ on näyttämöltä pois, välillä yritti vihreä anastaa vallan.”¹⁵⁶ Samankaltaisuus, joukkoon sopiminen ja huumori oli tärkeää. Hyvä henki syntyi iloisuudesta ja muiden arvostamisesta. Lottien kultaisista säännöistä ei puhuta päiväkirjoissa suoraan, mutta ne näkyvät päiväkirjoissa naisten kirjoittamisen taustalla siinä, millaista toimintaa he pitivät oikeanlaisena ja hyvänä.

Rintamalla naiset elivät yhdessä eräänlaisena perheenä, jonka piti selviytyä arjessa, samoissa tiloissa. Lotat jakoivat työn lisäksi jokapäiväiset pienet ilot ja harmit, ruoan ja vapaa-ajan ollen jatkuvasti pakotetusti toistensa kanssa tekemisissä.¹⁵⁷ Käsittelen tässä työssä ”arkena” niin työ- kuin vapaa-aikaakin, koska niitä vietettiin samassa elinpiirissä.¹⁵⁸ Kenttälöten työ- ja toimintaympäristö oli usein kirjaimellisesti ahdas. Peltokorpi puhuu ”saari-mallista”, koska kenttälötot olivat sodan keskellä eristettynä kuin saarelle, jossa olivat vain työpiste, majapaikka, ja rajattu määrä ihmisiä.¹⁵⁹ Hyökkäysvaiheessa 1941 majapaikka muuttui jatkuvasti rintaman siirtyessä. Loppuvuodesta 1941 alkanut asemasotavaihe kesti paljon pidempään kuin hyökkäysvaihe tai kesän 1944 perääntymisvaihe. Asemasodan aikana lotat sijoitettiin tavallisesti joukkomajoitukseen. Tällöin kymmeniä lottia saattoi olla majoitettuna parakkien kerrosvuoteisiin. Oma tilaa ei ollut kuin ylä- tai alapetin verran, ja tavarat piti säilyttää matkalaukussa sängyn alla. Yksityisyyden puute oli suuri.¹⁶⁰ Oma rauha ja tilaa ei ollut helppo

¹⁵¹ Kivimäki 2013, 164.

¹⁵² Sotasisaruus. *Kenttälöta* 1/1941, 6–11.

¹⁵³ *Kenttälöten ohjesääntö ja kenttäkuri*, 2–3. Lottamuseo A275:1.

¹⁵⁴ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 369.

¹⁵⁵ ”Taaplari” oli Maire Siltasen lempinimi ja ”Sutari” oli hänen kämpäkaverinsa.

¹⁵⁶ Maire Siltasen päiväkirja 25.6.1943, 74.

¹⁵⁷ Kirves 2010, 74.

¹⁵⁸ Merita Suikkanen puhuu arjesta työn synonyyminä ja näkee vapaa-ajan vieton ja harrastukset todellisuuspakona arjesta tutkiessaan jatkosodan tanssikieltoa ja nurkkatanssikulttuuria, Suikkanen 2012, 58–59. Kenttälöten kokemushistoriassa pidän tavallista vapaa-aikaakin arkena, jonka katkaisivat lähinnä kotona vietetyt lomat. Suurempiin juhliinkin, kuten jouluun, liittyi useimmilla kiinteästi työ.

¹⁵⁹ Peltokorpi 2011, 284.

¹⁶⁰ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 366–367.

löytää, jolloin hyvän mielen ja huumorin ylläpitäminen ei ollut helppoa. Kokemukset ja harmit olivat yhteisiä, kuin perheessä, jossa välissä riidellään, mutta pidetään silti yhtä. Sotasisarus on kuvaava ilmaus syntyneille suhteille, jotka olivat enemmän kuin työtoveruutta tai ystävyyttä.

Yksinäisyys, sosiaalinen eristyneisyys ja todellisten, merkityksellisten kontaktien puute oli yksi komennuselämän suurimpia ongelmia. On ristiriitaista, että samaan aikaan kun oma rauha ja yksityisyys olivat kortilla, tunnettiin myös suurta yksinäisyyttä.¹⁶¹ Inka-Maria Arvela kirjoitti toisena sotakesänä: ”Akun lahja tuli. Saima Harmajan runot. Tuskin kukaan ihminen on ollut paljon enemmän yksinäinen, nimenomaan kuin minä nykyisin. Jos ei olisi Akua, niin...”¹⁶² Maire Siltanen kirjoitti: ”Syntymäpäiväni. Varmasti ensimmäinen sellainen, jolloin en saanut minkäänlaista onnentoivotusta, puhumattakaan mistään lahjoista.”¹⁶³ Oma perhe ja omat vanhat ystävät olivat kaukana, jotkut lotat työskentelivät hyvin yksinäisillä paikoilla, eikä kaikkien ollut yhtä helppo luoda uusia ystävyysuhteita. Arvelalla oli tuore aviomies Aku, eikä yhteiselon alku eri paikoissa rintaman töissä varmasti ollut sitä, mistä hän oli haaveillut. Yksinäinen syntymäpäivä saattoi konkretisoida tuen puutteen. Pienikin ystävällisyys auttoi selviytymään ja pitämään omasta lottaidentiteetistä kiinni.

Lotat olivat nuoria, ja heistä tulikin ”rintamaperheen” lapsia. Rykmenttiä tai joukkuetta johtava komentava upseeri tai kenttäsairaalan lääkäri oli ”isä” ja esimerkiksi lottavanhimmasta tuli ”äiti”. Taantuminen lapseksi saattoi johtaa tavallista lapsellisempaan käytökseen.¹⁶⁴ Maire Siltanen kirjoittaa: ”H.P.¹⁶⁵ oli vieläkin melko juhlatuulella¹⁶⁶ ja kiinnitti hyvin sotilaallisesti eilillä 2. divisioonan juhlilla saamansa vapaudenristin rintaani. Öhöm! Lapsilla oli hauskaa, kun isä ja äiti pelleilivät.”¹⁶⁷ Pienemmätkin ikäerot korostuivat, sillä lottakahvilasta vastaava Siltanen oli tässä vaiheessa noin 24-vuotias. Hän hyväksyi itse lempinimensä, eikä pitänyt sitä vanhentavana tai loukkaavana, vaan käytti sitä runsaasti itsekin, ilman mitään lainausmerkkejä: ”Välillä on pidetty erinäisiä juttutunteja Hurtanmaan isän kanssa. Tietysti isällä ja äidillä on lapsistaan paljon puuhaa.”¹⁶⁸ Pirkko Huuskonen puolestaan kirjoitti edellisen kanttiinin emännän kihlauduttua ja lähdettyä pois rintamalta: ”Aloitin uuden taipaleen erään vanhemman lotan kanssa. Hän oli 33-vuotias ja minusta hirveän vanha. Aloin kutsua häntä Mamiksi.”¹⁶⁹

¹⁶¹ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 370.

¹⁶² Inka-Maria Arvelan päiväkirja 15.6.1942. A1088:1.

¹⁶³ Maire Siltasen päiväkirja 17.5.1941, 49.

¹⁶⁴ Heikkinen 2012, 41–42.

¹⁶⁵ 115. työryhmän Huoltopäällikkö.

¹⁶⁶ Pohdin, voisiko ”juhlatuulella” viitata alkoholiin – mitään muuta viitettä siihen suuntaan Maire Siltanen ei tässä anna, mutta mahdollista sekin on. Jos näin on, se ei vaikuta olleen hänen mielestään mitenkään merkittävää.

¹⁶⁷ Maire Siltasen päiväkirja 9.6.1941, 52.

¹⁶⁸ Maire Siltasen päiväkirja 10.6.1941, 52.

¹⁶⁹ Huuskonen 1999, 90.

Vanhemmista lotista oli tukea nuoremmille, kuten Viiri Hakkarainenkin toteaa: ”Lepokodin lotat erittäin miellyttäviä, toinen vähän vanhempi, joka on paras tyyli lottien sijoittamisessa.”¹⁷⁰

Yksinäisyys tai tuen puuttuminen oli raskasta: ”Poikkesin keskuslotan luona. Liian nuori pohjalaistytty siellä keskuspoikien parissa. Oli jo tulossa omituiseksi.”¹⁷¹ Kivimäen mukaan psyykkisiä ongelmia tuli helpommin sellaisille, jotka toimivat yksinäisissä tehtävissä, eivätkä olleet luontevasti osa joukkoa.¹⁷² Pienryhmän luoman yhteisöllisyyden merkitys oli paljon suurempi kuin ideologian tai kansallisten ihanteiden.¹⁷³ Lottasisaret ja ”äidit” tai ”isät” suojelivat sekä fyysisesti että henkisesti. Perheeseen liittyvien termien käyttö auttoi liittymään yhteisönsä luontevammin. Ne loivat läheisyyttä, jotain tuttua ja turvallista rintaman oloihin.

Huonompiakin majapaikkoja pyrittiin sisustamaan matoilla ja verhoilla ja laittamalla seinille kuvia lottalehdistä, ellei parempia tauluja ollut saatavilla. Majapaikasta pyrittiin tekemään koti.¹⁷⁴ Ritva Mattinen kertoi humoristisella tyyllillään Varpakylän majapaikasta:

Kaiken muun saimme touhulla ja työllä pois tuvastamme, mutta lutikat, torakat, itikat ja muurahaiset tuntuivat ihastuneen yhteiselämään kanssamme. Niitä vastaan alettiin muun työn ohessa leppymätön sota. Eräänä päivänä kulkiessani raitilla tuli minua vastaan pieni kissanpoikanen, joka tuntui pitävän seurastani, ja niinpä päätin ottaa sen kasvatikseni. Roope, joksi se myöhemmin ristittiin, omasi jahtikissan jalon taidon ja pian saivat torakat tuntea nahoissaan elävän julmuuden. Roope syöä rouskutteli torakoita sen kun kerkesi, ja siitä oli erinomaisen hauska juosta niiden perässä pitkin uuninpankkoa.”¹⁷⁵

Roope seurasi mukana, kun Ritva Mattinen ja muut lotat siirtyivät Varpakylästä eteenpäin perääntymismatkallaan.¹⁷⁶ Noora Viljamaa on pro gradu -työssään tutkinut sotakoirien merkitystä sotatovereina, ja myös maskotteina. Hänen tutkimuksensa mukaan sotilaat ottivat lemmikkikoiria, joiden tarkoitus oli viihdyttää sotilaita rintaman oloissa. Lemmikit löydettiin sattumalta, kuten Roopekin, ja ne seurasivat joukon mukana, vaikka niistä oli ilon lisäksi vaivaakin.¹⁷⁷ SA-kuva-arkistosta löytyy Viljamaan mukaan kuvia lemmikkikissoista, kanoista ja muistakin elämistä.¹⁷⁸ Äidillisyyks ja kodin luominen rintamalle olivat lottien identiteettiin kuuluvia. Mattisen päiväkirjamerkinnot kissasta kertovat hoivaamisesta ja kodikkuuden hakemisesta osana lottaidentiteettiä.

¹⁷⁰ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 25.6.1942. K26:1.

¹⁷¹ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 10.8.1942. K26:1.

¹⁷² Kivimäki 2013, 142.

¹⁷³ Kivimäki 2013, 154–157, 178.

¹⁷⁴ Pohls ja Latva-Äijo 2009, 368.

¹⁷⁵ Ritva Mattisen päiväkirja, 27–28. K256:1.

¹⁷⁶ Ritva Mattisen päiväkirja, 31. K256:1.

¹⁷⁷ Viljamaa 2020, 44–54.

¹⁷⁸ Viljamaa 2020, 3.

Joskus kenttälottien asumisolot saattoivat olla aika mahdottomat, kuten Viiri Hakkarainen kuvasi: ”Majalan asiat huolestuttivat. Huonejärjestys lotille kamala. Heidän huoneensa läpi kuljetaan majahuoneeseen, ukko kuin ukko! Onko ihme, että lottien maine kärsii. Uudet Majalan lotat itkivät ja uhkasivat lähteä pois heti kun pääsevät.”¹⁷⁹ Sinänsä perussääntönä rintamalla oli, että miehet ja naiset asuivat omissa tiloissaan eli naisilla piti olla oma miehiltä rauhoitettu tilansa.¹⁸⁰ Ahtaus ja harmit aiheuttivat riitoja, keskinäistä juoruilua ja kuppikuntaisuutta.¹⁸¹ Inka-Maria Arvela kirjoitti: ”Lottien sisäpoliittinen tilanne meillä kärjistyy, eripuraisuutta ja kaikkea – lopun enteitä.”¹⁸² Johtajuuden ja yhteistyökyvyn merkitys näkyi Maire Siltasen kuvatussa päiväkirjassaan uutta toukokuussa 1941 saamaansa komennusta lottakahvilan emännäksi Hurtanmaalle Lappeenrannan lähelle:

Minulle selitettiin, että paikka minne menisin, olisi mahdollisimman sekaisin joistakin hämäräperäisistä asioista. Lotat olivat tehneet siellä jos jotakin ja kaikki piti panna ihan uusiksi. --- Illalla tapasin useimmat tulevista lotistani ja jännitys ei suinkaan vähentynyt. Kaikki hyvät neuvot ja uudistukset tanssivat päässäni piirileikkiä yrittäessäni saada unenpäästä kiinni väliaikaisella keikkuvalla yläpetilläni.¹⁸³

Kun Maire Siltanen ei heti päässyt tositoimiin uudessa paikassaan, hän lähti käymään Virolahdella ”entisessä rakkaassa Rajalottalassani”. Hän oli hyvällä mielellä tavatessaan ”kaikki jäljellejääneet entiset lottani”, niin kuin hän kirjoitti. Siellä pidettiin ”Mossen läksiäistanssit”, joissa Siltanenkin tanssi ”pari kierrosta Koukulan haitarin säestyksellä.”¹⁸⁴ Tärkeitä ihanteita arjessa olivat muiden kunnioittaminen eli lottahenki sekä rohkeus ja resilienssi, vaikeuksien kestäminen. Ne näkyvät Arvelan ja Siltasen päiväkirjossa vahvasti omaa lottaidentiteettiä muovaavina tekijöinä.

Sodan aikana vallinnut läntisen maailman ankarin tanssikielto, jota vielä kiristettiin 1943, johti luvattomiin sala- tai nurkkatansseihin. Marko Tikka ja Seija Nevala kirjoittavat, että tanssikieltoa pidettiin toisaalta hyväksyttävänä ja moraalien kannalta tärkeänä, mutta siihen suhtautuminen oli häilyvää. Sen rikkomisesta saatettiin määrätä naisille sakkoja tai jopa vankeutta, mutta silti nurkkatanssitilaisuuksia järjestettiin rintamallakin, ja kantahenkilökuntakin saattoi osallistua niihin. Samoin saksalaissotilaat järjestivät tansseja parakeillaan. Tilaisuuksiin kutsuttiin

¹⁷⁹ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 4.8.1942. K26:1.

¹⁸⁰ Heikkinen 2012, 139.

¹⁸¹ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 369.

¹⁸² Inka-Maria Arvelan päiväkirja 14.6.1942. A1088:1.

¹⁸³ Maire Siltasen päiväkirja 12.5.1941, 47.

¹⁸⁴ Maire Siltasen päiväkirja 14.5.1941, 47–48; Kentällä työskentelevän muonitusyksikön yleisnimeksi muodostui lottala. Lottalan johtohenkilöä sanottiin emännäksi ja hänen alaisuudessaan toimi noin 40 muonituslotta. Ks. Pohls ja Latva-Äijö 2009, 344.

paikkakunnan nuoria naisia ja lottiakin, eikä kiellon rikkominen välttämättä tuntunut kovin väärältä.¹⁸⁵ Varmasti lottiakin jäi kiinni tanssimisesta, mutta ilmeisesti heitä ei rangaistu kotiuttamisella tämän vuoksi.¹⁸⁶ Tansseihin pelättiin liittyvän ja niihin liittyikin lieveilmiöitä, kuten alkoholin käyttöä. Myös sukupuolitaudit lisääntyivät sodan aikana voimakkaasti.¹⁸⁷ Tellervo Korkaman päiväkirjassa tanssi näyttäytyy arkisena hauskanpitona, johon liittyy kahvi eikä alkoholi, eikä hän sen oikeutusta mitenkään epäile. Korkama kirjoitti tanssimisesta useammankin kerran: ”Tapaninpäivän illalla oli tanssit sekä EKM:ssa että meillä. --- Sinne emme ihme ja kumma saaneet aluevalvojalta lupaa.”¹⁸⁸ Seuraavana päivänä vahinko otettiin takaisin aluevalvojan lähdettyä Kemijärvelle:

”--- menimme hakemaan Lappland-Kronen pojat tänne. Ei tullut kuin Robert, Erwin ja Helmut. Koko parakki oli meidän käytössämme. Erwin haki joulukuuseen kolme punaista kynttilää. Poltimme kynttilöitä, joimme kahvia, välillä tanssimme.”¹⁸⁹

Samaan tyyliin positiivisesti tansseista kirjoitti Maire Siltanen.¹⁹⁰ Pirkko Huuskosen ja Inka-Maria Arvelan päiväkirjoissa on negatiivissävyytteisiä mainintoja tanssimisesta, ja muut eivät kirjoittaneet siitä lainkaan.¹⁹¹ Siltanen näyttää tehneen hyvän vaikutuksen Lotta Svärd -järjestössä, koska hänet lähetettiin lottavanhimmaksi uuteen paikkaan, jossa lottien käytös ei ollut toivottavaa. Silti hän osallistui tanssimiseen ”vanhassa paikassaan”. Tästä voisi päätellä, että hauskanpitoa, tanssimistakin, katsottiin osin läpi sormien, vaikka se virallisesti tuomittiin.

Peltokorven mukaan lottatoverit ilmiantoivat toisiaan kurin ja järjestösääntöjen rikkomuksista.¹⁹² Inka-Maria Arvela kirjoitti negatiivisesta maineesta ja huhuista:

Uskon kylällä liikkuvien huhujen olevan liioiteltuja. Mutta kaippa ne painavia on, koska ylihoitaja kutsui meidät koolle ja puhui toverikurista, joka meidän pitää järjestää. ’Vietetään epäsiveellistä elämää!’, ryypätään jne. Jos ne jotka epäilyksen alaisia ovat, olisivat kiltisti sanoneet ’Jutut ovat turhaa, mutta yritämme olla varovaisia’, olisi asia parantunut. Mutta polkea jalkaa ja olla kiukkuinen. ’En ole yksityiselämästäni vastuussa teille’.¹⁹³

Arvela suhtautui tähän aika pragmaattisesti: ”se kohta unohtuu, pääsisimme vain liikkeelle ja saisimme tulisesti työtä.”¹⁹⁴ Yhteishengestä siinä mielessä, että pidetään omien puolta silloinkin,

¹⁸⁵ Tikka & Nevala 2020, 10–15, 184–194; Suikkanen 2012, 59, 62–66, 73–74 ja 83.

¹⁸⁶ Tikka & Nevala 2020, 75.

¹⁸⁷ Suikkanen 2012, 75.

¹⁸⁸ Tellervo Korkaman päiväkirja 26.12.1941. A942A

¹⁸⁹ Tellervo Korkaman päiväkirja 27.12.1941. A942A

¹⁹⁰ Esimerkiksi Maire Siltanen päiväkirja 14.5.1941, 47–48; 19.4.1943, 69; 9.9.1943, 88.

¹⁹¹ Esimerkiksi Inka-Maria Arvelan päiväkirja 31.12.1941. A1088:1; Huuskonen 1999, 72. K1223:1.

¹⁹² Peltokorpi 2011, 195.

¹⁹³ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 5.8.1941. A1088:1.

¹⁹⁴ Ibid.

kun ei ole toimittu aivan lottajärjestön ihanteiden ja sääntöjen mukaisesti, kirjoittaa tutkimuksessaan myös Heikkinen.¹⁹⁵ Se oli kultaisten sääntöjen kirjaimen vastaista, mutta niiden yhtenäisyyttä ja välittämistä korostavan hengen mukaista. Päiväkirjojen perusteella yhteishenki niin työssä kuin vapaa-ajallakin kuului lottaidentiteettiin.

Lottasisarus ja naisten välinen solidaarisuus ilmeni voimakkaana kirjoittamattomassa säännössä, jonka mukaan kotoa saadut ruokapaketit tai muut lisämuonat jaettiin tovereiden kesken.¹⁹⁶ Kaikki piti hyödyntää, kuten Pirkko Huuskonen kirjoitti syksyllä 1941 kanttiiniin tulleesta täydennyksestä: ”Yhdessä laatikossa olivat karamellit sulaneet yhdeksi limpiksi, eikä niitä voinut myydä. Mietimme mitä tehdä, eihän niitä voinut hukkaankaan heittää. Lopulta päätimme keittää karamelleista puuroa.”¹⁹⁷ Ritva Mattinen kirjoitti kesän 1944 vetäytymismatkan kahvitauosta: ”Pian oli valkea sytytetty vanhojen hautakumpujen väliin ja kahvipannu oikeine ’pöönineen’ porisi kepin päässä. Säilykepurkkeja avattiin, voita levitettiin leivälle, eikä suinkaan muistettu kansanhuollon olemassaoloakaan.”¹⁹⁸ Peltokorven mukaan hyvällä ruoalla on todettu olevan syvempikin stressiä ja ahdistusta vähentävä vaikutus.¹⁹⁹ Herkuttelu ja ruoanlaitto toi viihtyisyyttä ja kodinomaisuutta karuihin oloihin, ja auttoi lottien työtarmon, motivaation ja ryhmähengen ylläpidossa.

Pienten kekkereiden tai lettukestien lisäksi Lottamuseon kokoelma-amanuenssi Kaisa Kinnunen nimesi lottien ja muiden rintamanaisten tärkeimmäksi harrastukseksi lukemisen, johon liittyi kirjoittaminen eli päiväkirjat, runot, vieraskirjat, kirjeet, kronikat, albumit, joita saatettiin kuvittaa piirroksilla.²⁰⁰ Kirjallisuuden, myös kevyemmän ajanvietekirjallisuuden avulla pääsi ainakin hetkeksi pois arkitodellisuudesta.²⁰¹ Kirjat olivat niitä harvoja tavaroita, joita sai sodan aikana ostaa ilman säännöstelykuponkeja.²⁰² Lotta Svärd -järjestö tuki lukemista toimittamalla rintamalle kirjastolaatikoita, kirjakaappeja, joista lotat saattoivat lainata mieleistään luettavaa. Lotilta kysyttiin toiveita kirjakaappien sisällön suhteen, ja sisällön koonnut Valma Kivitie kirjoitti: ”Jännittävä lukeminen miellyttää arvatenkin toisia, mutta todennäköisesti pitää olla myös nuorta lempeä ja uljaita urotekoja.”²⁰³ Ritva Mattinen kirjoitti päiväkirjaansa juuri ennen

¹⁹⁵ Heikkinen 2012, 142–144.

¹⁹⁶ Kirves 2010, 74.

¹⁹⁷ Huuskonen 1999, 49–50. K1223:1.

¹⁹⁸ Ritva Mattisen päiväkirja, 14. K256:1.

¹⁹⁹ Peltokorpi 2011, 270–271.

²⁰⁰ Kaisa Kinnusen haastattelu 1.11.2019.

²⁰¹ Kirves 2010, 72.

²⁰² Pilke ja Kleemola 2015, 32.

²⁰³ Lottamuseon lottagalleria: Kivitie Valma; Pohls ja Latva-Äijö 2009, 391; Kivitie Valma: Toimituksen tuoilta *Kenttälotta* 1/1942, 14 ja *Kenttälotta* 3/1942, 48.

lähtöä Karhumäestä: ”Kun kävin Vakossa²⁰⁴ vielä kerran kirjoja ostamassa, oli siellä kuumeinen pakkaustouhu, mutta silti meille myytiin kirjoja täydestä hinnasta, vaikka loppujen lopuksi lähtökiireessä jouduttiinkin jättämään huomattavan paljon ryssiä sivistämiseksi.”²⁰⁵

Kirjallisuuden avulla saattoi käsitellä surua ja menetyksiä, syyllisyyttäkin. Läheisiä ja ikätovereita kuoli. Kaipuuta, pettymystä ja surua oli helpompi ilmaista kirjallisesti. Kirjat ja lukeminen toivat vaihtelua rintaman oloihin, ja auttoivat nuoria lottia jäsentämään omaa identiteettiään, ajattelemaan muutakin kuin raskasta nykyhetkeä.²⁰⁶ Vastapainoksi kirjoitettiin itse paljon humoristisia runoja ja erilaisia kronikoita, joissa kuvailtiin omaa osastoa ja lottatovereita. Maire Siltasen päiväkirjassa häntä kuvataan seuraavin sanoin:

”Nyt Maire hitaasti kierii, hän kierii näin aatellen. Vois punaisen laatankin vaihtaa, taas välillä vihreeseen. Mutt maaston eukot ne herättää taas todellisuutehen. Voi samperi, kun on kiire niin, pitäis koristaa kanttiini.”²⁰⁷

Punaisella ja vihreällä viitattaneen Siltasen ihastuksiin, hauskanpitoon ja jutteluun eri aselajien miesten kanssa. Tutkimissani päiväkirjoissa korostui huumori ja reipas hauskanpito, ei niinkään kaipuu ja suru. Lukemisella ei näytä olleen tutkimieni lottien kohdalla niin suurta merkitystä, että he olisivat erityisesti kirjoittaneet siitä.

Yhteyslotat saivat vuodesta 1942 alkaen avukseen valistuslottia, joiden tehtävänä oli kierrellä yksiköissä juttelemassa kenttälottien kanssa ja pitää yhteyksiä kotiin ja järjestöön. Valistuslotat pyrkivät aktivoimaan kenttälottia, järjestämään ohjelmallisia lottailtoja ja ylläpitämään lottahenkeä ja -identiteettiä.²⁰⁸ Viiri Hakkarainen toimi valistuslottana Itä-Karjalassa. Hän piti lottatovereidensa kanssa iltamia ja hartausiltoja pyrkien tukemaan lottien moraalialia ja motivaatiota.²⁰⁹ Isojen tilaisuuksien lisäksi viihdytyskiertue matkasi myös hyvin lähelle rintamaa. Rintaman korsuihin ei päässyt autolla, ja lotat kulkivat hevoskyydillä, ratsastivat tai kävelivät pitkiäkin matkoja.²¹⁰ Hakkarainen kirjoitti etulinjan korsuja kiertäessään: ”Pitkä oli matka kapulateitä myöten. Pojat olivat iloisia ja tyytyväisiä jopa tulenjohtueessakin istuessaan: olihan ryhmä hiljaa ja taisivat karamellinikin keskustelun lomassa maistua.”²¹¹

²⁰⁴ Vako = Vienan-Aunuksenkarjalan Osuuskauppa Karhumäessä.

²⁰⁵ Ritva Mattisen päiväkirja, 3. K256:1.

²⁰⁶ Näre 2008, 30.

²⁰⁷ Maire Siltasen päiväkirja 20.5.1943, 72.

²⁰⁸ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 390; Olsson 2005, 133–134.

²⁰⁹ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 10.6.–4.9.1942. K26:1.

²¹⁰ Ma To. ”Ensimmäiset Rattotytöt”. *Lotta Svärd* 17/1942, 361; Hakkarainen Viiri: ”Tulkaa mukaan”. *Lotta Svärd* 2/1943, 36.

²¹¹ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 2.7.1942. K26:1.

Lotat säestivät esityksiään haitarilla, joka aiheutti ihmetystä ja ihailuakin sotilaissa. He esiintyivät tavallisesti lottakanttiineissa, joiden edustalle kerääntyi 300–400 miestä kuuntelemaan, ja pitivät lottailtoja. Viiri Hakkarainen esitti ensin rajatoimiston ja ”Mamma Nissisen”²¹² terveiset ja puhui lotille, sitten oli sekä yksin- että yhteislaulua, runonlausuntaa, pakinoita, haitarinsoittoa, hengellisiä lauluja ja rukous.²¹³ Hakkaraisen kuvaamissa tapahtumissa oli aina samantapainen kaava, ja niitä pidettiin eri paikoissa jatkuvasti lottakiertueiden aikana, usein monta tilaisuutta saman päivän aikana.²¹⁴ Hakkarainen siteerasi esityksistä sanottua: ”Tällaisia pitäisi kiertueiden olla, jotta ne olisivat viihdytyskiertueita, eikä kiihdytysviertueita”.²¹⁵ Lottahengen ylläpitäminen ja identiteetin vahvistaminen nähtiin tarpeelliseksi. Hakkaraisen päiväkirja kertoo sen olleen hänelle itselleen tärkeää. Kuulijoiden arvostus näkyi ”viihdyttäjien” saamassa hyvässä kohtelussa, josta voi päätellä lottien kokeneen sisällön sopivana, heidän identiteettinsä mukaisena. Viihdytyskiertue ja lottailat tarjosivat hengähdysten raskaasta työstä, vaihtelua sekä tilaisuuden tavata muita vapaa-ajalla.

Lottien identiteettiin sopivia muita vapaa-ajan harrastuksia olivat radion kuuntelu, kirkossakäynti, opiskelu, käsityöt, elokuvat sekä tilaisuuden tullen erilaiset kestit ja herkuttelu, saunominen ja uiminen. Liikuntaa ja ulkoilua harrastettiin paljon: Kävelyllä käyntiä, hiihtoa, sienestystä ja marjastusta. Lotat harrastivat vapaa-ajallaan myös ”turismia” eli kävivät ”etulinjassa katsomassa eksoottista Itä-Karjalaa”, vierailivat toisissa yksiköissä tai paikallisten luona.²¹⁶ Käsitöiden tekemistä tai kasvimaan hoitoa pidettiin vapaa-aikana, vaikka se samalla oli tuottavaa ja tarpeellista työtä.²¹⁷ Kirjeiden kirjoittaminen oli tapa pitää yhteyttä koti- ja sotarintaman välillä. Kirjeitä ja postikortteja lähetettiin paljon.²¹⁸ Kirjeenvaihto näkyy tutkimieni lottien päiväkirjamerkinnöissä suhteellisen vähän, mutta kirjeet olisivat tietysti toinen mahdollinen lähde identiteetin ja kokemusten tutkimiseen. Illat olivat pitkiä, kun päivän työt oli tehty. Tällöin keksittiin erikoisempiakin harrastuksia tuomaan vaihtelua. Spiritismi oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen suosittua Euroopassa, ja sitä harrastettiin Suomessakin.²¹⁹ Pirkko Huuskonen kirjoitti:

²¹² Annikki ”Mamma” Nissinen oli rajatoimiston johtaja 1940–1944. Lottamuseon lottagalleria: Nissinen Annikki.

²¹³ K.S.: ”Lottien tervehdyskiertue Syvärillä”. *Kenttälotta* 5/1942, 73; Ma To. ”Ensimmäiset Rattotytöt”. *Lotta Svärd* 17/1942, 361; Hakkarainen Viiri: ”Tulkaa mukaan”. *Lotta Svärd* 2/1943, 36.

²¹⁴ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 15.7.1942. K26:1. Esimerkiksi 15.7.1942 Viiri Hakkarainen tovereineen esiintyi ensin sotilaille klo 17.30 ja 19.30, sen jälkeen oli vielä lottailta klo 21.30–23.30.

²¹⁵ Hakkarainen Viiri: ”Tulkaa mukaan”. *Lotta Svärd* 2/1943, 36.

²¹⁶ Kaisa Kinnusen haastattelu 1.11.2019; Sotilaiden huveista ja harrastuksista ovat kirjoittaneet Pilke ja Kleemola, 2015. Samoja vapaa-ajan viettotapoja oli lotillakin; Ks. myös Lukkarinen 1981, 218–220.

²¹⁷ Kirves 2010, 72.

²¹⁸ Pilke ja Kleemola 2015, 33–38.

²¹⁹ Peltokorpi 2011, 268.

Eräänä iltana päätimme ruveta pelaamaan spiritismiä. Kukaan ei tiennyt, miten sitä pelataan, mutta sen perusteella, mitä olimme kuulleet, teimme pelin. Otimme palan valkoista paperia, piirsimme siihen suuren ympyrän ja reunoille kirjaimet. Sitten hankimme polttolasin ja niin oli peli valmis. --- Mutta lasi ei liikkunut, niin kuin olisi pitänyt tapahtua. Sitten joku työnsi lasia ja lopuksi koko yritys meni nauruksi.²²⁰

Kristillisiin lottaihanteisiin ei suhtauduttu niin vakavasti, etteikö spiritismi olisi ollut mahdollista. Nuoret lotat suhtautuivat siihen leikkinä, eikä lottaidentiteettiä uhkaavana uskona henkiin.

Tutkimissani päiväkirjoissa työtä ja vapaa-aikaa kuvattiin eri tavoin, mutta molempia samaan sävyyn oman persoonan mukaan. ”Lottuus” oli enemmän kuin pelkästään työhön liittyvää, ja tutkimani lotat puhuivat työ- tai kämppätovereistaan lottina tai käyttivät samoja lempinimiä sekä töissä että vapaa-ajalla. Lottana olo kuitenkin vain yksi heitä määrittävä piirre, heidän identiteettinsä oli moninaisempi. He olivat myös nuoria naisia, joilla oli nuoren naisen kokemuksia ja toisten seuraa hakeva, seikkailunhaluinenkin identiteetti. Lottaidentiteetti säilyi ja määrittä heitä vahvasti, mutta toisaalta se ei yksistään hallinnut heitä.

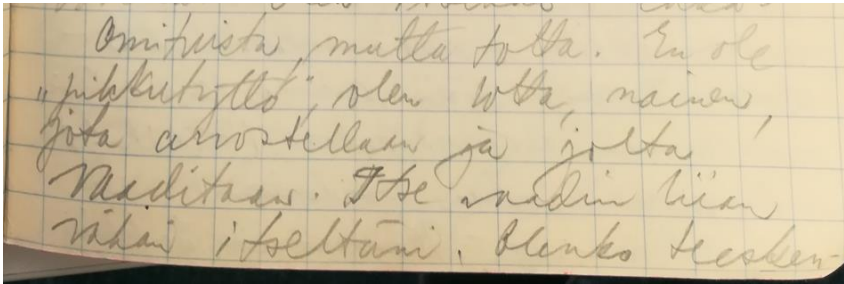
²²⁰ Huuskonen 1999, 77–78. K1223:1.

3 Identiteetin ja ihanteiden merkitys rintamaolosuhteissa

Lottien kultaiset sanat painottivat paljon oikeaa käytöstä ja lotalle kuuluvia luonteenpiirteitä. Osa näistä, kuten yhteishenki ja muiden kunnioittaminen olivat suuremmin liitettävissä toimintaan, ja osa oli abstraktimpia isänmaalliseen naiseuteen, rohkeuteen ja moraaliin liittyviä. Miten naiselta vaadittu hyveellisyys ja moraalit, uskonnollisuus ja isänmaallisuus näkyivät rintaman oloissa päiväkirjojen valossa? Miksi ihanteet olivat tärkeitä vai olivatko ne, ja auttoivatko ne arjessa?

3.1 ”Vaadi aina ensin itseltäsi”

En ole pikkutyttö, olen lotta, nainen, jota arvostellaan ja jolta vaaditaan. Itse vaadin liian vähän itseltäni. Olenko teeskentelijä? Pelkuri? Ollapa suora, avoin ja rohkea. Ollapa hyvä! Osaisi lohduttaa, osanottaa, elää mukana, olla ihminen ihmisten joukossa!²²¹

Kuva 5. Ote Annikki Virtasen päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo K240:1.

Lääkintälotta Annikki Virtanen oli kevään 1942 ylioppilas. Hän koki alemmuudentunnetta siitä, että oli ”korvikeylioppilas” eli hän oli saanut lakkinsa päästötodistuksen arvosanojen perusteella ilman ylioppilaskirjoituksia. Hän puhui päiväkirjassaan vastaavasta ylioppilaspotilaasta kohtalotoverinaan ja sanoikin tälle ”korvikkeena” lakin saamisen olevan nöyryyttävää.²²²

Virtaselle oli nuorille tyypillisesti ominaista oman luonteen arvostelu ja soimaaminen, sekä vertailu muihin.²²³ Hän ei kokenut itseään ”korvikeylioppilana” aivan samanarvoiseksi kuin muut, joita hän piti ”suorastaan pelottavan täydellisinä”:

Materialistisesta nautiskelusta pidän, rehellisesti sanoen. Yleensä luonteessani ja olemuksessani on jotakin, jotakin niin perin pohjin hienostumatonta ja moukkaa – ei koskaan se häivy. Olen tänään oikein ajatellut, miten tyhmä olen ylioppilaaksi.²²⁴

Maire Siltanen puolestaan kirjoitti matkalla komennukselle Lieksaan: ”Meitä oli Helsingistä 14 lottaa. Toinen toistaan hienompia, suurin osa ylioppilaslotta, jotka kyllä tiesivät arvonsa. Tunsin

²²¹ Annikki Virtasen päiväkirja 5.9.1942. K240:1.

²²² Annikki Virtasen päiväkirja 30.5.1942, 8.6.1942 ja 19.6.1942. K240:1.

²²³ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 374.

²²⁴ Annikki Virtasen päiväkirja 13.6.1942. K240:1.

ensin alussa alemmuuskompleksia, mutta vähitellen tulin huomaamaan, että he kaikki olivat näillä matkoilla ensikertalaisia, joten allekirjoittanut vanhana korpiveteraanina sai loppujen lopuksi nostaa nokkaansa.”²²⁵ Yksi tasa-arvoistava tekijä oli lottapuku, joka yhtenäisyydellään siirsi naisten erilaiset yhteiskuntaluokat tai koulutustaustat vähemmän näkyviksi.²²⁶ Kivimäen mukaan koulutus saattoi olla yksi sotilaiden selviytymistä rintamalla edesauttava tekijä, mutta vielä tärkeämpänä hän nostaa esille kodin ja turvallisen lapsuuden merkityksen.²²⁷ Tutkimistani lotista Annikki Virtanen, Ritva Mattinen ja Tellervo Korkama olivat kirjoittaneet ylioppilaiksi sodan aikana. Tutkimissani päiväkirjoissa kirjoitetaan kotioloista hyvin vähän, mutta siitä voinee käänteisesti päätellä, että niihin ei liittynyt suuria ongelmia. Virtasen ja Siltasen pohdinnasta näkyy kuitenkin, että ihanteet asettivat paineita. Tuntui siltä, että oma luonne ei vastannut ihannetta, jolloin työn ja tehtävien hoitamisen lisäksi piti kestää korkeista ihanteista johtuvaa alisuoriutumisen tunnetta.

Talvisodan kokemuksia käsiteltiin romaaneissa heti sodan jälkeen. Tarinoiden lottakuva on lottien kultaisten sanojen kaltainen. Kersti Bergrothin *Nuoren lotan päiväkirjan* kenttälottatyöt tuntevat Vänrikki Stoolin tarinat, ja ihannoivat niiden mukaisesti uhrautuvaa, itsensä unohtavaa ja muita palvelevaa lottaa. Naiseus nähtiin ongelmana, koska naisten ei ole mahdollista taistella rintamalla vihollista vastaan samalla tavalla kuin miesten tai poikien. Siksi naistenkin fyysinen rohkeus, kestävyys ja iloisuus oli tavoiteltavaa.²²⁸ Sääntöihin suhtauduttiin kirjallisuudessakin sekä ihannoiden ja pitäen niitä rajoittavina: ”On totta, mitä se yksi iloinen pieni lotta sanoi päivällispöydässä, että ’Orvokki on niin intresantti kuin lottien ohjesäännöt suinkin sallivat’”.²²⁹ Siiri Vihantolan novellissa ”Vaara uhkaa ilmasta” nuori ilmavalvontalotta Anja ei pidä oman elämänsä säilyttämistä tärkeänä, eikä lähde karkuun, vaan hoitaa tehtävänsä, sillä ”hänellä on vain yksi elämä, ja kylässä on monta, ja toisissa kylissä, jotka koneet voivat yllättää, ellei hän ilmoita niiden lentosuuntaa.”²³⁰ Ritva Mattisen päiväkirjassa on hieman vastaava kuvaus:

Istuin illalla kello 19 paikkeilla tuurissa tuhertaen kaikenlaista ja kuluttaen parhaan kykyni mukaan aikaa, kun yhtäkkiä sain siepatuksi viestin, jossa ilmoitettiin 9 koneen kulkevan siinä suunnassa, joka sattui olemaan juuri prikulleen kenttäämme päin.--- Oli kuin maailmanloppu vähintään olisi tulossa, sillä pommit putoilivat, koneet ulvoivat ja it ampui. Meteli on sanoinkuvaamaton ja luulin koko ajan viimeisen silmänräpäyksen tulleen.--- Pelkäsin hirvittävästi, mutta en joko tarpeeksi tai sitten liikaa voidakseni korjata luuni johonkin kuoppaan, ja istuin kouristuksenomaisesti tuolilla kirjoittaen tukuittain viestejä päiväkirjaan.”

²²⁵ Maire Siltasen päiväkirja 26.8.1941, 53.

²²⁶ Mattila 2021, 202.

²²⁷ Kivimäki 2013, 133, 138–139.

²²⁸ Kemppainen 2006, 213; Bergroth 1940, 39, 50.

²²⁹ Bergroth 1940, 11.

²³⁰ Vihantola 1940, 20.

Ensimmäisen pommitusaallon jälkeen tuli vielä toinen: ”...välillä puhuivat kaikki kolme radiotani yhteen ääneen, niin että olin ihan helisemässä. Ja kun koko ajan piti vielä olla mukana sodassakin ja pelätä, niin oli siinä hommaa kylliksi. --- niinhän sitä saksalainenkin sanoo, että ’Dienst ist Dienst und Schnaps ist Schnaps’, ja niin minäkin pysyin paikallani.²³¹

On mahdotonta sanoa, miten paljon jatkosodan kenttälötkä olivat ehtineet lukea lottaiheisiä kirjoja, eikä tutkimissani päiväkirjoissa kirjoitettu lottaromaaneista. Kertomukset ovat vetoavia, liikuttavia ja samaistuttavia, joten ne ovat voineet vaikuttaa lukijoihinsa voimakkaasti luoden konkreettisempaa kuvaa ”oikeasta lotasta”. Mattinen ei kirjoita pommituksesta uhrautuvasti, vaan tyyliinsä mukaisesti humoristisesti, mutta hän hallitsee hermonsa ja toimii kuin kirjan lottaihe.

Historiantutkija Tuomas Tepora kertoo brittiläisen antropologin Victor Turnerin kehittämästä siirtymäriittien kuvauksesta, jossa tämä nimittää siirtymää liminaalitulaksi tai välitulaksi, johon yksilö, ryhmä tai koko yhteisö on siirtynyt ja jättänyt jälkeensä yhteisön kiinteät rakenteet ja normit. Liminaalitulaksi liittyy ulkopuolisuus ajasta, paikasta ja rakenteesta, ja siihen liittyy tasa-arvoisuus, välitön yhteisöllisyys. Tilanne on lyhytaikainen, joten se sopii erityisesti talvisotaan.²³² Kokemus on voinut jättää jälkensä lottien yhteenkuuluvuuteen ja yhteishenkeen ja vaikuttaa sitä kautta lottaidentiteettiin myös jatkosodan aikana. Yksilölle rintama on jatkosodan aikana voinut muodostaa oman liminaali- tai välitulansa, koska siellä on ollut omat arjen normeista ja rakenteista eroavat sääntönsä. Tellervo Korkama kirjoitti kanttiinissa ja kyläilemässä käyneistä saksalaisista:

Aamulla heti kärkeen tuli minun punatumppuseni Kiestingistä. Hän oli niin musta ja likainen kuin olla saattoi, mutta kuitenkin kultainen. Vähän vieraasti tervehdimme. Oli niin paljon muita kanttiinissa. --- Menin viemään laskiämpäriä ja mein baby näki sen ikkunasta. Hän heitti kahvinsa kesken ja juoksi perään. Päätimme sitten, että hän illalla 6-7 välissä tulisi kanttiinini.²³³

Joulupäivänä ”Punatumppu” oli Korkaman luona koko päivän. Hän oli kysynyt luutnantilta luvan, ja tullut tapaamaan Korkamaa, joka kirjoitti iltapäivällä sattuneesta nolosta tapauksesta:

Beatrix saapui tuomaan minulle ostamaansa joululahjaa. Olin kaikessa rauhassa täällä punatumppuseni kanssa, kun hän meinasi tulla sisään. Maire työnsi nopeasti oven kiinni hänen edestään ja käski mennä kanttiinini. Siellä hän antoi minulle kauniin kullanvärisen laatikon, jossa oli Eau de Cologne, puuteri ja ihovoidetta. Olin tavattoman nolo. Eihän minulla ole enää aikoihin ollut aikaa häntä varten. ---

²³¹ Ritva Mattisen päiväkirja, 46–47. K256:1.

²³² Tepora 2011, 260–261; Ks. myös Kivimäki, joka soveltaa antropologi Arnold van Gennepin teoriaa siirtymäriiteistä eli rituaaleja, joiden avulla yksilö tai ryhmä siirtyy uuteen vaiheeseen. Siirtymän kautta syntyi siis uusi sotilas- tai lottaidentiteetti. Kivimäki 2013, 165–167.

²³³ Tellervo Korkaman päiväkirja 17.12.1941. A942A.

Tultuani huoneeseeni oli punatumpuni mahdollisimman surullinen. Hän tiesi, että olen joskus ollut tämän vääpelin kanssa.²³⁴

Saksalaissotilaan kanssa seurustelua ei pidetty isänmaallisena, ja se olisi saattanut johtaa Lotta Svärd -järjestöstä erottamiseen, vaikka Peltokorven mukaan armeijan valvonnan alaisilla lotilla oli usein löyhempi kuri kuin lottajärjestön valvonnan piirissä toimineilla lotilla.²³⁵ Tämä näyttäisi pitävän paikkansa tutkimieni lottien osalta. Tellervo Korkaman päiväkirjassa on kiinnostavaa hänen avoimuutensa erilaisille kokemuksille, nuoren ihmisen elämä poikkeuksellisissa oloissa. Hän ei miettinyt, millainen on ”oikea lotta”, eikä kärsinyt tunnontuskia iloisesta elämänasenteestaan. Olosuhteet olivat erityiset, sillä hän oli pohjoisessa saksalaisten kanssa kaukana yhteiskunnan tavallisista rakenteista eli omassa liminaalitulassaan.²³⁶ Korkaman selviytymiskeinot liittyivät toveruuteen ja hauskanpitoon, nuoruuden elämiseen rintaman poikkeusoloissa, ja hänen lottaidentiteettinsä venyi sisältämään tämän kaiken.

Lottien naisihanteessa yhdistyi naisliikkeen moderni ja muutoskykyinen nainen sekä huolenpitoa ja äidillisyyttä tarjoava perinteinen nainen. Naisten itsenäistyminen ja kyky taloudelliseen itsenäisyyteen oli naisliikkeen tavoite, johon sisältyi korkean työmoraalin käsite.²³⁷ Inka-Maria Arvela ei aina kirjoittanut kovin kunnioittavasti lääkäreistä, eikä siihen päiväkirjamerkintöjen perusteella ollut syytäkään, sillä heidän työmoraalinsa ei vaikuta olleen lotilta vaaditulla tasolla. Hänen asemapaikkansa siirtyi Käkisalmen länsipuolelle Kaukolaan elokuussa 1941, ja hän kuvaili: ” – tohtorit, pörräsivät kauheasti, lauloivat ja joivat. Eräs heistä tulla kompuroi viereiseen huoneeseen, rapsutti tullessaan meidänkin ovea, röhmyili vähän aikaa ja tipahti ikkunasta pellolle.”²³⁸ Heikkisen mukaan kuvaukset huonosti toimineista lääkäreistä ovat harvinaisia eli kommentti kuvannee Arvelan omaa vahvaa lotta- ja ammatti-identiteettiä.²³⁹ Työ oli hänelle koko ajan tärkeintä, siihen keskittyminen auttoi vaikeuksissa ja ajatusten lähtiessä surullisille raiteille. Arvela totesi: ”Olen ollut väsynyt kaikkeen, mutta en työhön. Tänäänkin ah!”²⁴⁰ Naisen ajateltiin tarvitsevan aina jonkin kohteen, jonka eteen hän uhrautuu – oli se sitten perhe, työ tai isänmaa, kuten Lotta Svärdin kultaisissa sanoissa. Arvelan päiväkirjamerkinnät säilyivät säännöllisinä, mutta lyhenivät selvästi vuoden 1942 aikana. Merkinnät olivat luettelomaisia ja painottuvat enemmän tapahtumiin kuin omien tunteiden tai ajatusten erittelyyn.

²³⁴ Tellervo Korkaman päiväkirja 25.12.1941. A942A.

²³⁵ Junila 2000, 146–147; Peltokorpi 2011, 123, 247.

²³⁶ Tepora 2011, 260–261.

²³⁷ Jallinoja 1983, 60–61; Olsson 57–59.

²³⁸ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 1.9.1941. A1088:1.

²³⁹ Heikkinen 2012, 46.

²⁴⁰ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 3.11.1941. A1088:1.

Merkinnät viittaavat siihen, että säännöllinen kirjoittaminen oli arjen yksi selviytymiskeino.²⁴¹ Rutiinit, työ ja kirjoittaminen olivat tärkeämpiä kuin ihanteet.

Nuorten ihanteellisten lottien työmoraali saattoi olla joskus suorastaan vaarallisen korkea, jolloin johtajien saattoi olla pakko ryhtyä rajoittamaan lottien vapaaehtoista ylimääräisten töiden tekemistä, jotta lotat eivät olisi rasittuneet aivan liikaa ja palaneet loppuun.²⁴² *Kenttälötassa* Märta Björkenheim varoitti liiallisen rasituksen voivan johtaa laiminlyönteihin työssä. Siksi hän neuvoi: ”Käyttäkää sen vuoksi vapaa-aikanne lepoon ja terveeseen virkistykseen, että ette yllirasitu ehkä oudossa työssä.”²⁴³ Tätä neuvoa olisi tarvinnut myös Annikki Virtanen, joka siirtyi kesän lopussa 1942 Uudenkaupungin sotasairaalaan Itä-Karjalaan Ruoppojalle. Siellä hän alkoi vaatia itseltään ”jotakin ihmeellistä kenttälöten mieltä”. Hän kirjoitti: ”Haluaisin tutustua lähemmin näihin työtovereihini, ihmeellisiin lottiin, joita lehdessä ylistetään.”²⁴⁴ Hän arvosteli itseään päiväkirjassaan: ”Hosuisin, puuhailisin, mielelläni osastolla, mutta jotenkin pelkään työtä, joka ei ole juuri välttämätöntä. Minusta tuntuu, että pinnaan jollain tavoin. Oi, kunpa saisin oikean otteen, työhöni ja ihmisiin.”²⁴⁵ Nuoret saavuttivat täysi-ikäisyyden 21-vuotiaana ja äänioikeuden 24-vuotiaana, joten rintamalla ei oltu välttämättä täysi-ikäisiä.²⁴⁶ Sekä Latva-Äijö että Peltokorpi nostavat esiin lottien nuoruuden todeten samalla, ettei tutkimus ole sitä aina tarpeeksi huomionnut. He toteavat sota-ajan nuoren olleen nykypäivän nuorta henkisesti nuorempi, sillä maailma oli tuolloin rajatumpi paikka, ja kokemuksia tuli hitaammin.²⁴⁷ Virtanen oli halunnut siirron rintamalle, mutta koki alemmuuskompleksia, arkaili, ei uskaltanut tutustua ihmisiin ja asetti tavoitteensa liian korkealle. Nuorille ominainen ehdottomuus näkyi ihanteiden aiheuttamina paineina, ahdistumisena ja ylisuorittamisena.

Annikki Virtanen pohti päiväkirjassaan elämää ja sen tarkoitusta:

Mutta mikä on elämän sisällys? Vad är punkten? Työ? Niin. Tehdä työtänsä, päästä lähelle muita ihmisiä, lohduttaa ja rohkaista sitä tarvitsevia, iloita ja nauraa iloitsevien kanssa. Elää, olla ihminen. Niin. Jostain syvältä sydämen pohjalta pyytää ääni: 'Elämään kuuluu myös rakkaus. Yksi suuri rakkaus.' Epäilen, etten voisi rakastaa, en osaisi. Mutta kaipaen sitä.”²⁴⁸

²⁴¹ Näin on Perämäki päätellyt tutkimistaan Elisabeth Kaufmannin ja Anita Meyerin päiväkirjoista, joissa kirjoittajat eivät terapeutista tarvetta eritele sen enempää kuin Inka-Maria Arvelakaan. Perämäki 2020, 61.

²⁴² Pohls ja Latva-Äijö 2009, 374.

²⁴³ Rakkaat lääkintälötat! *Kenttälöta* 1/1941, 3.

²⁴⁴ Annikki Virtasen päiväkirja 1.9.1942. K240:1.

²⁴⁵ Annikki Virtasen päiväkirja 3.9.1942. K240:1.

²⁴⁶ Näre 2008, 10.

²⁴⁷ Pohls ja Latva-Äijö 2009; 362, Peltokorpi 2011, 60.

²⁴⁸ Annikki Virtasen päiväkirja 19.6.1942. K240:1.

Annikki Virtanen kaipasi rakkautta, mutta suuntasi huomionsa työhön ja kirjoitti: ”Pois haaveilu näin kenttäoloissa”.²⁴⁹ Tuomi Elmgren-Heinosen romaanissa *Lottatyttö komennuksella* pääroolissa on 17-vuotias pikkulotta Liisa Salo, joka nuoresta iästään huolimatta kokee suorastaan uskomattomia seikkailuja talvisodan aikana jääden välissä rintamalinjan taakse, pakenee vihollisia ja rakastuu rohkeaan vänrikkiin.²⁵⁰ *Kenttälotassa* fiktiivinen kirjoittajanimimerkki ”pikkulotta Hilikka” juttelee jo toisessa kirjeessä Kannaksen matkalla tapaamansa ”rillisilmävänrikin” kanssa, ja myöhemmissä kirjeissä suhteen kerrotaan syvenneen.²⁵¹ Pirkko Huuskonen kirjoitti useammankin kerran jonkun upseerin ihastuneen häneen, samoin hän kirjoitti kanttiinin emäntä Sirkan ja luutnantti Ollin seurustelusta, joka johti kihlaukseen.²⁵² Rakkaus on tärkeää, mutta kuitenkin jollakin tavalla toissijaista. Seikkailuihin ja rakkauteen liittyvä kaksinaismoralismi pulpahtelee jatkuvasti esiin. *Kenttälotankaan* linja ei ole täysin rakkautta tai seurustelua identiteetistä pois sulkeva, sen pitää vain olla ”oikeata lajia”.

Tellervo Korkama mainitsee päiväkirjassaan alkoholin nauttimisen muutamaa otteeseen esimerkiksi Lapland-Kronessa nautittujen ”kihlaajaismaljojen” yhteydessä sekä konjakkilahjoina saksalaisilta.²⁵³ Saksalaisten muonitukseen kuului alkoholi, joten sitä oli enemmän saatavissa Lapissa kuin muualla rintamalla. Se oli laadukkaampaa kuin suomalaisten, konjakkia ja rommia.²⁵⁴ Tapaninpäivänä nautittiin ”kovaa teetä”: ” Teehen sekotimme Leenan kanssa vähän konjakkia. Aluksi ei kukaan puhunut mitään, mutta toista kuppia juodessa hän sanoi, että sitroona antaa tähän teehe konjakkin maun.”²⁵⁵ Ritva Mattinen kirjoitti tuoneensa lomalta tuliaisia, joilla hän sitten lottatovereidensa kanssa juhli, ja ”laukun sisältö hupeni nopeaa vauhtia olleen kohta muistoa vain”. Hän jatkoi: ” Kerran kuitenkin juhlimme vielä juottaessamme Kapteenillemme hänelle tuliaisiksi tuomani likööripullon”.²⁵⁶ Pirkko Huuskosen ensimmäistä sotajoulua Karhumäessä 1941 alkoholi väritti: ”Sydäntäni puristi tapa, jolla joulua vietettiin ja vielä niissä olosuhteissa.”²⁵⁷ Seuraavana sotajouluna Savujärvellä 1942 hän kirjoitti: ”Tämä joulukuoli erilainen kuin vuosi sitten Karhumäessä, koska alkoholia ei nyt ollut. Näin tuntui minusta hyvältä.”²⁵⁸ Armeijan johto suhtautui varsinkin sodan alkuvaiheessa tiukasti alkoholiin, mutta asenteet lievenivät sodan pitkittyessä, ja alkoholia myytiin säännelysti sotatoimialueella.

²⁴⁹ Annikki Virtasen päiväkirja 22.9.1942. K240:1.

²⁵⁰ Elmgren-Heinonen 1940.

²⁵¹ Pikkulotta Kannaksella. *Kenttälotta* 2/1941, 27, 32.

²⁵² Huuskonen 1999, 57, 87, 89.

²⁵³ Tellervo Korkaman päiväkirja 24.12.1941. A942A.

²⁵⁴ Pilke ja Kleemola 2015, 54–55.

²⁵⁵ Tellervo Korkaman päiväkirja 26.12.1941. A942A.

²⁵⁶ Ritva Mattisen päiväkirja, 57–58. K256:1.

²⁵⁷ Huuskonen 1999, 71. K1223:1.

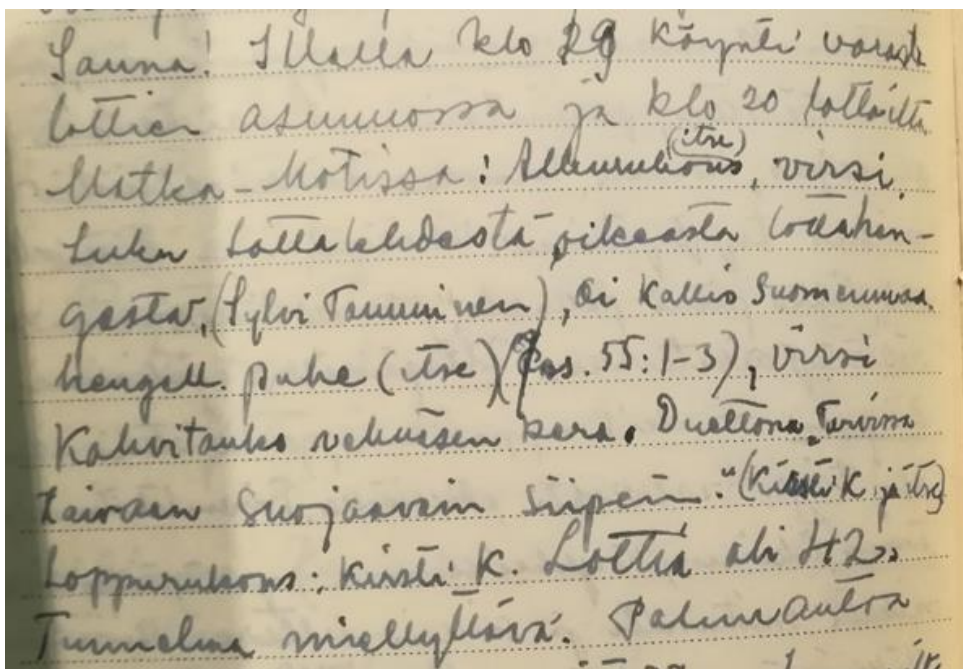
²⁵⁸ Huuskonen 1999, 99. K1223:1.

Lotat eivät järjestön sääntöjen mukaan saaneet nauttia alkoholia tai polttaa tupakkaa.²⁵⁹

Tutkimissani päiväkirjoissa alkoholista ei kirjoiteta kovinkaan paljon, eikä sitä kategorisesti paheksuta, vain sen aiheuttamaa häiriökäyttäytymistä. Työnteko leimaa päiväkirjoissa identiteettiä enemmän kuin tarkka ihannelottana eläminen.

3.2 ”Jumalan pelko olkoon elämäsi suurin voima!”

Illalla klo 19 käynti varastolottien asunnossa ja klo 20 lottailta Matka-Motissa: Alkurukous (itse), virsi, luku lottalehdestä, (Sylvi Tamminen), Oi kallis Suomenmaa, hengellinen puhe (itse) (Jes. 55:1-3), virsi, kahvitauko vehnäsen kera. Duettona ”Turvassa taivaan suojaavain siipein” (Kirsti K. ja itse). Loppurukous: Kirsti K. Lottia oli 42. Tunnelma miellyttävä.²⁶⁰

Kuva 6. Ote Viiri Hakkaraisen päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo K26:1.

Näin Viiri Hakkarainen kuvasi Valkjärven Matka-Motissa pidettyä lottailtaa. Kristinuskon näkyminen arjen lottatoiminnassa rukous- ja hartaushetkinä, joilla tavallisesti aloitettiin kokoukset ja pienemmätkin tapaamiset. Lotat järjestivät hartaustilaisuuksia rintamalla sekä itselleen että sotilaille. Itä-Karjalan lapsille perustettiin pyhäkouluja, joiden pitäjä oli useimmiten lotta.²⁶¹ Valtaosa sotilaista ja käytännössä kaikki lotat kuuluivat kirkkoon.²⁶² Lotta Svärd -järjestön arvoissa, aatteissa ja kollektiivisessa identiteetissä kristinuskon oli tärkeää. *Kenttälotassa* oli uskonnollisia runoja ja rukouksia, kirjoitettiin kenttälötkön lähetystehtävästä ja nimitettiin lottia

²⁵⁹ Pilke ja Kleemola 2015, 45–49; *Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöt*, sivu 1, kohta 9. A386:1.

²⁶⁰ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 12.6.1942. K26:1.

²⁶¹ Sulamaa 1999, 38–39.

²⁶² Kivimäki 2013, 191, 209.

”Kristuksen kirjeiksi”.²⁶³ Kristinusko ei merkinnyt kaikille yhtä paljon, mutta se vaikutti merkittävästi moraaliin, arvoihin ja toimintaan, koska se oli niin vahvasti läsnä yhteiskunnan arjessa. Kristinuskon rinnalle tuli uusia aatteita, kuten nationalismi, sosialismi ja liberalismi. Nationalismi ja uskonto kiertyivät tiukasti toisiinsa, ja kristillisyyden ja Jumalaan vetoaminen oli voimakasta virallisessa viestinnässä ja propagandassa. Uskonnolla oli olennainen merkitys arjen perinteissä, lottien maailmankuvassa ja kultaisten sanojen kautta piirtyvässä identiteetissä.

Reinhart Koselleck on todennut, että mitä yleisempi käsite määrittää ”meitä”, sitä vahvempaa on suhtautuminen ”muihin”.²⁶⁴ Tämä näkyi kristinuskon kautta sodan oikeutusta perustelevassa sankari-identiteetissä, joka vaati vastapainokseen demonisen vihollisen. Uskonto oli taustana niin yksilöiden kuin kansojenkin vapaudelle.²⁶⁵ Inka-Maria Arvela käytti ”ryssä”-sanaa, samoin Pirkko Huuskonen ja Ritva Mattinen, joka totesi ”kaikki, mitä on suomalaisten ollut, on liian hyvää ryssille” tai ”mahdollisesti jo viikon kuluttua talsii ryssä näitä teitä, käsittämättä mitään luonnonihanuudesta”.²⁶⁶ Outi Karemaan mukaan suojeluskuntalaisten venäläiskuva oli selkeän rasistinen ja ylemmydentuntoinen, ja venäläisen rodun demonisoinnilla ja bolsevismin paheksunnalla oli osansa luterilaisten pappien saarnoissa. Suomalaisen kulttuurin, tapojen sekä luterilaisen työetiikan kautta pyrittiin erottautumaan, korostamaan omaa sankarillisuutta ja vihollisen pahuutta.²⁶⁷ Kollektiivinen viholliskuva toistui tutkimissani päiväkirjoissa.

Fanni Luukkosen pääkirjoitus ensimmäisessä *Kenttälotta*-lehdessä alkoi toteamuksella: ”Kalleinta, mitä meille kansana annetaan, on isänmaa ja sen vapaus”. Vihollinen taas on luopunut ”siitä Voimallisesta”. Hän puhutteli lottia:

Rakas kenttälotta! Sinä seisot työmme tulilinjalla. Saat olla arvollisella paikalla kansamme korkean kohtalon hetkinä. Tunne olevasi etuoikeutetulla paikalla, joka kysyy sinulta enemmän kuin ehkä muilta. Muista kuuluvasi siihen joukkoon, joka tahtoo tuntea Jumalansa, voidakseen pysyä lujana ja tehdä tehtävänsä.²⁶⁸

Uskontoa ja isänmaallisuutta yhdisti ajatus jonkin korkeamman voiman palvelemisesta ja länsimaisen sivistyksen puolustamisesta ”idän barbariaa” vastaan.²⁶⁹ Pirkko Huuskonen kuvasi

²⁶³ Lähteenkorva Mirjami: Lääkintalotan rukous, *Kenttälotta* 1/1941, 11; Solanne Eevi: Kenttälötat lähetystehtävässä, *Kenttälotta* 5/1942, 66–67; Knuutila Maija: Te olette Kristuksen kirje, *Kenttälotta* 6/1942, 82.

²⁶⁴ Koselleck 1985, 211–215.

²⁶⁵ Tilli 2016, 120–124; Suomalaisten viholliskuvasta ja ”ryssävihasta” Karemaa 1998, 9–11, 196–200.

²⁶⁶ Ritva Mattisen päiväkirja, 10, 13. K256:1; Ryssä-sana Inka-Maria Arvelan päiväkirjassa esimerkiksi 18.9.1941 ja 25.9.1941. A1088:1; Pirkko Huuskonen käytti ryssä-sanaa harvoin (esim. Huuskonen 1999, 127. K1223:1), yleisemmin hän puhuu neutraalisti vihollisesta. Hän on toimittanut päiväkirjansa julkaistavaksi myöhemmin, joten hän on saattanut muuttaa käyttämiään sanoja.

²⁶⁷ Karemaa 1998, 168–171; Tilli 2016, 117–120.

²⁶⁸ Kenttälöttille! *Kenttälotta* 1/1941, 2.

²⁶⁹ Sulamaa 1999, 23; Tilli 2016, 116.

tavallisessa kylän talossa keväällä 1944 pidettyä jumalanpalvelusta, jota varten pöytä oli valkealla liinalla muutettu alttariksi, jolle oli asetettu ehtoollisvälineet. Pappi pyrki Huuskosen mukaan puheessaan rohkaisemaan miehiä puhuen ”sukulaiskansojen vapauttamisesta orjuudesta”, ja jakoi miehille ehtoollisen.²⁷⁰ Fanni Luukkosen mukaan Suomen kansan historiallisissa vaiheissa näkyi Jumalan johdatus. Isänmaa oli Jumalan suojeluksessa, joten Jumalan rakkaus ja isänmaanrakkaus kietoutuivat yhteen.²⁷¹ Kristinusko liittyi kiinteästi isänmaallisuuteen ja valkoisuuteen, historiantutkija Kaarle Sulamaan sanoin ”runebergilais-topeliaaniseen” maailmankuvaan.²⁷² Sulamaa yhdistää vapauden voimakkaasti uskontoon, joka tarjoaa siveysopin, jonka mukaan oikean lotan kuului elää. Sodassa tavoiteltu tai puolustettu vapaus ei siis tarkoittanut vapautta tehdä mitä tahansa, vaan vapautta elää ”Kristukseen yhdistettynä” hengellisten ja maallisten lakien mukaan.²⁷³ Uskonnollisuus ja uskonnollisten kysymysten pitäminen esillä Lotta Svärd -järjestössä oli vastavoima kommunismille, mutta myös kaikille tuttua kulttuuriperinnettä ja isänmaanrakkautta. Uskonto yhdistyi isänmaanrakkauteen ja vapauteen, ja sitä kautta erityisesti naisia koskevaan siveyteen.

Lotta Svärd -lehdessä nimimerkki Ma To kirjoitti Viiri Hakkaraisen, Pirkko Saraston ja Hilikka Tajakiven ensimmäisestä lottakiertueesta otsikolla ”Ensimmäiset rattotyöt”.²⁷⁴ Hakkarainen ei pitänyt tästä nimityksestä lainkaan, ja kertoessaan kiertueesta myöhemmin itse *Lotta Svärdissä* hän kirjoitti: ”Seuruetta, jonka mukaan teitä pyydän, ei tunneta viltteinä ’rattotyttöinä’ (mikä ruma nimi!), niin kuin eräässä kirjoituksessa on väitetty, vaan pikemminkin ’Pimposen perheenä’, kummitäti ja kaksoset, mutta virallisesti me olimme *lottakiertue*”.²⁷⁵ Hän käytti tätä ”Pimposen perhe” -nimitystä myös päiväkirjassaan.²⁷⁶ Lottailloista puhuttiin viihdytyksenä, mutta niissä näkyi uskonnon ja isänmaallisuuden vahva yhteys. ”Rattotyttö”-termi ja siitä käyty keskustelu kuvaa sekin osaltaan ristiriitaa Lotta Svärd -järjestön korkeaa moraalialue korostavien ihanteiden ja käytännön työvoimantarpeen välillä. Nuorten jäsenten sitouttaminen vaati ymmärtämistä, huumoria ja viihdytystä, jotta isänmaallisuus ja työn merkityksellisyys voittaisivat työn raskauden ja pitkittymisen aiheuttaman väsymyksen ja turhautumisen.

²⁷⁰ Pirkko Huuskosen päiväkirja, 127–128.

²⁷¹ Antikainen 2012, 148–151.

²⁷² Sulamaa 1999, 117–120.

²⁷³ Sulamaa 1999, 16–19.

²⁷⁴ Ma To. ”Ensimmäiset Rattotyöt”. *Lotta Svärd* 17/1942, 361 ja 368.

²⁷⁵ Hakkarainen Viiri: ”Tulkaa mukaan”. *Lotta Svärd* 2/1943, 36. ”kummitädillä” Viiri Hakkarainen viittaa itseensä.

²⁷⁶ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 15.7.1942. K26:1.

Annikki Virtanen on kertonut päiväkirjan saatteena Lottamuseolle lähettämässään kirjeessä, että hänen kotinsa oli ”satakuntalainen herännäiskoti maalla”. Se selittää hänen uskonnollista itsetutkisteluaan, johon liittyi pohdintaa ja kilvoittelua:

Jumala, olet antanut minulle suuren tehtävän ja osan: olla ihminen ihmisten joukossa. Jumalani, Jumalani, anna minulle voimaa ja taitoa olla tosi ja hyvä ihminen. Tahon palvella, tehdä mitä tahdot. Minkä tahtoisit minun elämänurakseni? Millainen minun tulisi olla tässä nykyisessä kutsumuksessani, jokapäiväisessä työssä? Jumala, sinä näet, että olen kuin tuuliviiri, joka kääntyy ja heilahtelee tuulen mukaan. Auta minua löytämään selvä tie.²⁷⁷

Muissa tutkimissani päiväkirjoissa ei ole vastaavaa pohdintaa, mutta kristinusko näkyi arjessa taustalla juhlista kirjoitettaessa, sekä Viiri Hakkaraisen käytännön työhön liittyvissä kuvauksissa. Annikki Virtasen päiväkirjassa esille nousevan kristinuskon yksityisen merkityksen lisäksi kristinuskolla oli ulkoisesti näkyvä moraalialue korostava puolensa, sekä yhteisöllinen ja sosiaalinen merkitys, joka näkyi erityisesti jouluna. Kristillisillä jouluperinteillä korostettiin eroa vihollisen ateismiin ja bolsevismiin. Joulun loivat vahvan kokemuksen yhteenkuuluvuudesta.²⁷⁸ Joulun valmisteluista ja joulun juhlinnasta joulukuusineen, kynttilöineen ja joululauluineen kirjoittivat Inka-Maria Arvela, Tellervo Korkama ja Pirkko Huuskonen. Maire Siltanen oli rintamalla koko jatkosodan ajan, mutta hän ei kirjoittanut sota-ajan jouluista päiväkirjaansa. Ne menivät ilmeisesti häneltä ohi työn touhussa, sillä vuoden 1943 vaihtuessa hän kirjoitti: ”On kulunut pitkä aika sitä, kun viimeksi kirjoitin tähän kirjaan. Pari tuntia sitten vaihtui vuosi. Tämä väliaika on ollut kuumeista kiirettä koko ajan. Siinä tohinassa menivät joulut, tapanit y.m. pyhät.”²⁷⁹ Vuoden 1943 joulusta on päivämäärätön merkintä ennen vuotta 1944, jossa todetaan joulusta tulevan ”mieleen röykkiö kiirettä, touhua ja tohinaa.--- Pohjimmalla oli joulun valmistamisen ilo, mutta kamala kiire ja kanssasisarten hermostuminen tappoi sen tunteen ja lopuksi jäljelle jäi yksinäisyys, väsymys ja ikävä. Kaikki tämä laukesi jouluaattoiltana katkeraan itkun”.²⁸⁰ Kun uutta vuotta 1942 juhliittiin kenttäsairaaalassa ”jossakin pyykinkuivatustalossa nurkkatansseissa”, Arvela kirjoitti päiväkirjaansa:

Läksin pois, kun peli alkoi soida, ottaa tanssien uusi vuosi vastaan. En voi, siis niin kauan kun on sota. Pojat joka hetki kuolemalle alttiina, surevat ja odottavat kotona, ja he, jotka eivät enää palaa. Muistin joulukirkon, jossa olimme Akun kanssa. En

²⁷⁷ Annikki Virtasen päiväkirja 24.5.1942. A240:1.

²⁷⁸ Kivimäki 2013, 209; Joulunvietosta rintamalla enemmän Pilke ja Kleemola 2015, 25–33.

²⁷⁹ Tellervo Korkama kirjoitti joulusta 1941, Tellervo Korkaman päiväkirja 24.12.1941, 25.12.1941, 26.12.1941. A942A; Pirkko Huuskonen vietti rintamalla kaikki jatkosodan kolme joulua. Pirkko Huuskosen päiväkirja, 71, 98–99, 119; Maire Siltasen päiväkirja 1.1.1943, 65. Edellinen merkintä päiväkirjassa on 6.12.1942 eli melkein kuukausi on mennyt kirjoittamatta.

²⁸⁰ Maire Siltasen päiväkirja, päivämäärätön merkintä, 90.

voinut olla itkemättä, tuntui, että Akukin oli liikutettu. Ja joulukirkko oli oikea joulukirkko, vaikka arvostelin puhetta.²⁸¹

Joulukirkkokommenttia lukuun ottamatta Arvela ei kirjoittanut uskonnosta päiväkirjassaan. Korkaman joulun kuvauksessa korostuvat ruoka ja lahjat, mutta kristillisyyks löi silti tunnelmaa: ”Syötyämme ”isin” morsian luki jouluevankeliumin ja erään pastorin kirjoittaman jouluhartauden.”²⁸² Kristinuskko oli yksi joulun perinteistä ruokien ja lahjojen ohella. Se ei ollut lottien päiväkirjoissa hallitseva, mutta kuitenkin tärkeä.

Annikki Virtasen uskonpohdinta oli yhdistelmä nuoruuden herkkyyttä, luonnon ihailua ja oman itsensä kehittämisen tarvetta. Virtanen kirjoitti: ”Miten lähellä ihmiset nyt tuntuvatkaan olevan minua! Ennen on ollut luoksepääsemätön muuri minun ja ihmisten välillä. En tiedä, miksi kaikki on toisin, mutta että on näin, siitä kiitän Jumalaani.”²⁸³ Syksyllä 1942 Virtanen kertoi päiväkirjassaan lukeneensa raamattua, joka ”ensi kertaa pitkästä ajasta tuntui puhuvan juuri minulle”. Hän kirjoitti: ”Kunakin on kannettava oma taakkansa. Niin, jokaisen on elettävä oma elämänsä, hetki hetkeltä ratkaistava suunta, muodostettava se minänsä, jota ulkopuoliset arvostelevat.”²⁸⁴ Virtaselle uskonto vaikuttaisi olleen osa arkea ja omaa identiteettiä. Tapa kirjoittaa on melko muodollinen, tuntuu kuin kirjoittaja ajattelisi, että hengellinen pohdinta kuuluu asiaan. Kristinuskko on, hieman lapsenomaisestikin, tarjonnut eräänlaisen kuuntelevan ystävän, tukipilarin, jolle on voinut uskoutua ja jota kiittää hyvin menneestä päivästä.

Viiri Hakkarainen kirjoitti *Lotta Svärd* -lehdessä uskonnon suuresta merkityksestä: ”Olkoootpa muut asiat miten tärkeitä tahansa, yksi on kuitenkin kaikkein tärkein. Vaikka se ei aluksi tuntuisikaan sinua kiinnostavan, niin sinun on kuitenkin *oman onnesi tähden* pakottauduttava pysähtymän Jumalan Sanan eteen.”²⁸⁵ Hakkaraiselle viihdytyskiertueiden tai lottailtamien hengellinen osuus oli tärkeä, ja hän ilahtui sen ollessa sitä muillekin: ”Ihan kädestä pitäen tulivat monet kiittämään”.²⁸⁶ Hän oli tyytyväinen onnistuessaan koskettamaan sanoillaan: ”Ihmeellisesti sainkin puhuttavaa kahdella osastolla, vaikka yleensä pelkään näin esiintyä sotasairaalan potilaille.”²⁸⁷ Hakkarainen antoi hyvin käytännönläheisiä ohjeita siihen, mitä pitäisi tehdä pitääkseen Jumalan lähellä: ”Aloita avaamalla radio, jos sellaisen lähellä olet, aamu- ja iltahartauksiin, jumalanpalveluksiin ja kuuntele myös äläkä anna muitten asioiden johtaa

²⁸¹ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 31.12.1941. A1088:1.

²⁸² Tellervo Korkaman päiväkirja 24.12.1941. A942A.

²⁸³ Annikki Virtasen päiväkirja 11.6.1942. K240:1.

²⁸⁴ Annikki Virtasen päiväkirja 6.9.1942. K240:1.

²⁸⁵ Hakkarainen Viiri: ”Sinulle, lotta!”. *Lotta Svärd* 17/1944, 363.

²⁸⁶ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 28.6.1942. K26:1.

²⁸⁷ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 29.6.1942. K26:1.

ajatuksiasi muuanne.”²⁸⁸ Vaikka hartaushetkiä oli tarjolla, ei niistä aina ollut helppo saada lohtua, vaikka sitä olisi yrittänytkin hakea, kuten Annikki Virtanen:

Ehkä syy siihen, että olen niin kaukana täydellisyydestä, on juuri se, että olen niin hirvittävän kaukana Jumalasta. Huomasin sen jo kevättalvella, tunsin ettei esimerkiksi kirkonmenot, jumalanpalvelus, jättänyt minuun minkäänlaista vaikutusta. --- Tunnen tarvetta laittaa kädet ristiin illalla ja rukoilla aamuisin työlleni siunausta. Mutta siten en pääse lähemmäs Jumalaa, pelkään, että rukoukseni on vain hätävarjelusta, kun ei tiedä, mitä sattuu ja milloin ryssä tulee pommittamaan...²⁸⁹

Viiri Hakkaraisen ja Annikki Virtasen päiväkirjat kertovat uskonnon ja henkilökohtaisen vakaumuksen merkityksestä rintamalla. Virtasen uskossa oli paljon enemmän epävarmuutta, mutta molemmat hakivat ja saivatkin turvaa opituista tavoista rukoilla ja osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin. Virtasen usko oli yksityistä, omaa pohdintaa, kun taas Hakkarainen sai merkitystä työlleen ja olemassaololleen isänmaallisista viihdytyskiertueista, joiden hän koki tuovan oikeaa iloa ja vaihtelua sodan rasittamille lotille ja sotilaille. Uskonto oli kiinteä osa rintaman arkea.

3.3 ”Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!”

Ohitimme jälleen lukemattomia joukkoja ja oli suorastaan rohkaisevaa nähdä niinkin paljon iloisia kasvoja, mutta kai se johtui siitä, että perääntyminen tällä lohkolla tapahtui ilman ryssän painostusta. Pojat huutelivat meille mitä sattuiivat ohimennessään keksimään ja me samalla mitalla takaisin. Saattoi havaita, että huumori elää vielä Suomen armeijassa. Siellä täällä istui vielä lottia autokuormien päällä, vaikka useimmat olivat jo evakuoituidut aikaisemmin pois. Siinä istuessa tuli elävästi mieleen Swärd ja hänen Lottansa.²⁹⁰

Kuva 7. Maire Siltasen Pum-Pummin lottatuvan päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo 1241:1.

²⁸⁸ Hakkarainen Viiri: ”Sinulle, lotta!”. *Lotta Svärd* 17/1944, 363.

²⁸⁹ Annikki Virtasen päiväkirja 27.9.1942. K240:1.

²⁹⁰ Ritva Mattisen päiväkirja, 10. K256:1.

Ritva Mattisen viittaus Lotta Svärdiin on humoristinen, mutta ilmentää silti järjestön isänmaallista ideologiaa. Lotta Svärd -järjestön isänmaallisen uhrin ideologia ei ollut erillinen saareke, vaan oli yksi nationalismin ilmentymä. Poliitikantutkija Benedict Anderson korostaa lukutaidon yleistymisen, kansankielisen kirjallisuuden leviämisen ja koululaitoksen kehityksen sekä museoiden, karttojen, hallinnon ja tilastoinnin kehittymisen merkitystä kansallisuusaatteen, nationalismin, syntymisessä. Kansallisuus, oma kansanluonne ja kulttuuri pystyttiin dokumentoimaan. Nationalismi oli kuin uskonto, joka opetti, että isänmaan puolesta voi ja kuuluukin kuolla.²⁹¹ Kansakoulun piti muokata lapsista isänmaalliset arvot ja velvollisuudet sisäistäneitä kansalaisia.²⁹² Mentaalihistoriallisesti nationalismi kuvastaa muutoksia yhteiskunnan arvoissa ja normeissa. Jussi Pakkasvirta puhuu ”kansallisesta mentaliteetista”.²⁹³ Suomessa kansallista identiteettiä rakennettiin erityisesti kirjallisuuden ja taiteen avulla Kalevalan inspiroimalle ”menneen suuruuden ajalle”, joka antoi kansalle kunniakkaan historian ja erotti sen ruotsalaisesta kulttuurista ja tsaarin ajan sorrosta.²⁹⁴ Vastikään itsenäistyneessä Suomessa kansakoulut ja nuorisjärjestöt rakensivat kansallista identiteettiä ja kasvattivat kansallista itsetuntoa. Samaa kasvatustyötä teki Lotta Svärd -järjestö. Pohja isänmaallisuudelle ja rintamatoveruudelle luotiin jo ennen sotaa, eli Koselleckin termein odotushorisontti ”oikeasta isänmaallisesta käytöksestä” oli asetettu tietyille tasolle.

Maire Siltanen kirjoitti päiväkirjassaan kesällä 1944, miten hän olisi halunnut tehdä enemmän isänmaan eteen: ”Tuntuu niin tyhjälle tämä paperisota tällaisena aikana, jolloin olisi kaksin käsin tehtävä työtä tämän rakkaan maan edestä. Mutta ehkä osaltani minäkin sentään jollakin tavalla autan yhteistä asiaa.”²⁹⁵ Lottaideologiaan kuului merkittävänä uhrin käsite. Miehet asettivat henkensä alttiiksi rintamalla isänmaan puolesta, joten myös naisten piti hyväksyä vaikeudet, kuten raskas työ, surut ja huolet ja nähdä ne samanlaisena uhrina isänmaalle.²⁹⁶ Karjalan saamisen takaisin, ehkä vielä Itä-Karjalankin valloittamisen, nähtiin vaativan uhria: ”Uhri ei ole turha, niin suuren asian eteen kannattaa uhrata.”²⁹⁷ Komennukselle lähdettiin sodan sytyttyä usein valtavan innostuksen vallassa.²⁹⁸ Inka-Maria Arvela oli ollut lääkintälottana jo talvisodassa. Hän lähti kohti itää heti jatkosodan alussa, ennen juhannusta Helsingistä Kuopioon ja sitten Joensuun lähelle Ylämyllyyn, jonne hän saapui 26.6.1941.²⁹⁹ Hän oli täynnä

²⁹¹ Anderson 2006, 37–46, 122–129, 229–256; Pakkasvirta 2005, 83.

²⁹² Kivimäki 2013, 171.

²⁹³ Pakkasvirta 2005, 85.

²⁹⁴ Smith 1991, 67; Rojola 1999, 111.

²⁹⁵ Maire Siltasen päiväkirja 26.8.1944, 98.

²⁹⁶ Kemppainen 2006, 214.

²⁹⁷ Kaatuneen kenttälöten päiväkirjasta. Onko koskaan mitään voitettu ilman uhreja? *Kenttälotta* 2/1942, 22.

²⁹⁸ Peltokorpi 2011, 72.

²⁹⁹ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 20.-21.6.1941 ja 26.6.1941. A1088:1.

isänmaallista tarmoa: ”Ihanaa, onko vihdoon koittanut hetki lyödä ryssä hajalle. Kunpa, kunpa ilman uhria... Suomen soitto täytyy olla voima.” Kesän kauneus, jännitys ja paatos yhdistyivät, kun hän kirjoitti Kuopiossa junan lähtöä odottaessaan: ”Lähtö. Istuin junan portailla. Kuinka kaunista on kaikki. Suomi on ihana ja nyt koittaa sen vapautumisen hetki. Minäkin saan olla mukana. Ikävää – niin, mutta niin suurta ja ihanaa.”³⁰⁰ Vaikka Arvelan kirjoitustyyli on aika lakoninen ja toteava, ei erityisen kuvaileva, se on samalla naseva ja siitä kuuluu voimakas tunne. Lottiin liittymisen suurin motiivi on haastattelujen perusteella ollut isänmaallisuus, mutta lisäksi lottiin kuulumisen yksinkertaisesti kuului asiaan: ”Siellä olivat kaikki muutkin”³⁰¹. Sotaan liittyy kokemus historiallisuudesta eli ihminen tuntee olevansa osa jotain suurempaa. Kollektiiviseen koko kansan yhdistävään tunteeseen pyrittiin, sillä sen katsottiin auttavan suhteuttamaan vaikeudet osaksi isompaa kokonaisuutta.³⁰² Kun oli mukana, oli osa suurta asiaa. Oma identiteetti sai voimaa Lotta Svärdin kollektiivisesta identiteetistä.

Nationalismiin ja kansakuntaan liittyy sekä isällinen että äidillinen elementti. Kansakunta ”isänä” rankaisee, kurittaa, opettaa ja lähettää sotimaan. Samalla se ”äitinä” hoitaa, kasvattaa ja suojelee kansalaisiaan. Jakautuminen omiin rooleihin on tärkeää: poikia tarvitaan sotamiehiksi ja naisia synnyttämään ja kasvattamaan poikia.³⁰³ Aseellinen palvelus oli Suomessa ”miesten työtä”, se ei kuulunut naisille. Hyveellisen naisen katsottiin taistelevan tukemalla sotilaita, hoivaamalla ja parantamalla, ”maanpuolustuksen äitinä”.³⁰⁴ Naisasialiikkeen piirissäkin naisen luonteen katsottiin eroavan miesten luonteesta, ja vaikka naiselle ajettiin itsenäisyyttä, samalla ajateltiin perheen olevan naisen ominta aluetta. Hoivatyö nähtiin naisasialiikkeessä yhteiskunnallisesti naisille kuuluvana, ja nationalismi teki siitä jopa perhettä tärkeämpää, suorastaan pyhää.³⁰⁵ Nationalismin eri puolet näkyivät Lotta Svärdin ideologian ”naisellisessa isänmaallisuudessa”, joka korosti hoivatyön osuutta ja yhteiskunnallista äitiyttä. Yhteiskunta tarvitsi sekä miehiä että naisia.

Inka-Maria Arvela tutkiskeli omaa asennettaan työtä ja isänmaata kohtaan kesällä 1941: ”Omasta puolestani – olenkohan hullu – tuntuu, että olisin enemmän velvollinen ottamaan työni isänmaalle tänä aikana ja unohtamaan kaiken muun. Ja sitten kun on rauha, jos Jumala suo, jatkamaan onnellista kodin elämää. Olisikohan Aku ymmärtänyt, jos olisin puhunut?”³⁰⁶ Arvelan

³⁰⁰ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 22.6.1941. A1088:1.

³⁰¹ Olsson 1999, 95–96.la

³⁰² Kivimäki 2013, 194.

³⁰³ Pakkasvirta 2005, 86–87.

³⁰⁴ Laitinen 1998, 181–182; Latva-Äijö ja Pohls 2009, 20–21; Latva-Äijö 2004, 278–284.

³⁰⁵ Jallinoja 1983, 63–64; Sulamaa 2009, 196.

³⁰⁶ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 5.8.1941. A1088:1.

kommentissa tai lottien kultaisissa sanoissa ei suoraan puhuta äitiydestä, mutta siihen hän nuorena aviovaimona viitanee. Sama ajatus näkyi *Kenttälotassa* kuvauksena siitä, miten kenttälöt suorittavat ”jumalallista tehtävää olla äidin sijaisena maanpuolustajille rauhan, mutta ennen kaikkea sodan ankarina aikoina, jolloin koti rakkaineen on jäänyt sinne kauas puolustettavaksi henkeen ja vereen saakka, mutta lotta on saanut oikeuden seurata mukana ja suorittaa siellä suurta kutsumustaan – äidin sijaisena.”³⁰⁷ Lotta-järjestö oli vahva aatteellinen kasvattaja, ja myös näki itsensä sellaisena. Latva-Äijö kirjoittaa, että Lotta Svärdin oli tarkoitus olla ”maanpuolustuksen äiti”, joka huoltaa aineellisesti sekä puolustusvoimia että suojeluskuntia ja edustaa samalla korkeampia, puhtaampia, henkisiä arvoja.³⁰⁸ Äiti oli yhtenäisyyden luoja ja siveellisyyden kantava voima. Äitiyden haluttiin olevan naisille vastaava yhdistävä tekijä kuin sotilaana toimiminen oli miehille.³⁰⁹ Annikki Virtanen kirjoitti: ”Miten meiltä vaaditaankaan paljon, ennen kuin olemme mitat täyttäviä! Oi, meidän pitäisi olla äidillisiä, sellaisia, jotka rakastamme erikoisesti niitä, jotka ovat yksinäisiä sielullisesti.”³¹⁰ Lottaideologiassa ura ja työ olivat merkityksellisiä, mutta äitiyden rinnalla toissijaisia. Kaikki tutkimieni päiväkirjojen kirjoittajat olivat lapsettomia ja Arvelaa lukuun ottamatta naimattomia, joten he saattoivat kohdistaa hoivansa maanpuolustustyöhön. Äidillinen huolenpito näkyi päiväkirjoissa esimerkiksi potilaista huolehtimisena tai korvikekahvin ja samalla tavallaan kodin lämmön tarjoamisena.

Miesten rohkeus oli suuremmin tekoja, kun taas naisilla rohkeutta edusti moraalinen käytös. Miehet toimivat suoraan ulkoista vihollista vastaan, ja naiset mahdollistivat tämän sekä konkreettisesti että moraalisisella vahvuudellaan.³¹¹ Hilja Riipisen sanoin: ”Naisen siveys on kansan siveys, ja naisten rappio on kansan perikato.” Puhtauden ja siveellisyyden vaatimus oli vielä suurempi rintamalla, koska naiset työskentelivät yhdessä sotilaiden kanssa.³¹² Riipisen mukaan kysymys ei ollut miehen ja naisen vastakkainasettelusta, vaan yhteisestä työstä isänmaan hyväksi, joka toteutui suojeluskunta- ja lotta-aatteessa – tehtiin yhdessä tasa-arvoisesti työtä yhteisen päämäärän hyväksi.³¹³ Samalla tavalla Luukkonen yhdisti lottatoiminnan, naisasian ja historian painottaen, että naiset saatuaan sivistystä ja kansalaisyhteisyydet halusivat toimia yhteiskunnan hyväksi.³¹⁴ Naisten läsnäololla rintamalla on nähty olleen suotuista vaikutus miehiin ja työilmapiiriin. Lottiin kohdistui yleensä vähemmän painostusta kuin muihin

³⁰⁷ Valkama Aino: Lotta – äidinsijainen. *Kenttälotta* 2/1941, 20.

³⁰⁸ Latva-Äijö 2004, 278–282; Sulamaa 1999, 132–133; Nevala-Nurmi puhuu ”maanpuolustusperheen äidistä, ks. Nevala-Nurmi 2012, 388–389.

³⁰⁹ Olsson 2005, 65, 67.

³¹⁰ Annikki Virtasen päiväkirja 24.9.1942. K240:1.

³¹¹ Kempainen 2006, 51.

³¹² Riipinen Hilja: Erään huonon vanhan tavan johdosta. *Lotta Svärd* 2/1936, 18; Sulamaa 1999, 66–68.

³¹³ Sulamaa 1995, 86–88; Laitinen 1998, 176; Ks. myös Tiihonen 2000, 180–181.

³¹⁴ Antikainen 2012, 88.

rintamalla työskennelleisiin naisiin.³¹⁵ Naisten seksuaalisuuden miellettiin kuuluvan rakkauteen ja äitiyteen. Tauno Laine kirjoitti sukupuolioppaassa vuodelta 1936 normaalin nuoren naisen ajattelevan seksiä vain suvunjatkamistarkoituksessa. Ehkäisyä pidettiin naisia loukkaavana, eikä ehkäisyvälineitä ollut helposti saatavissakaan sota-aikana.³¹⁶ Sivistys, siveellisyys, konkreettinen ja yhteiskunnallinen äitiys yhdistyivät naisen oikeuteen olla kansalainen. Erilaisen sukupuolivietin vuoksi naisilta edellytettiin siveellisyyttä ja huolenpitoa miesten moraalista:

Te luotte Suomen sotilaille kotia, te olette heille äidin ja sisaren sijaisina. Te tiedätte kyllä, että Suomen mies tahtoo nähdä äitinsä ja sisarensa tahrattomana, puhtaana ja hyvänä naisena. Hän on valmis suojaamaan Suomen naisen kunniaa, mutta hän odottaa – ja hänellä on oikeus odottaa – että Suomen nainen on myös valmis itse sitä puolustamaan – jopa häntä itseään vastaan, jos niin tarvitaan.³¹⁷

Kanttiinilotta Tellervo Korkama kirjoitti päiväkirjaansa avoimesti seurustelusta saksalaisten sotilaiden kanssa ollessaan töissä Tuutijärvellä kanttiinissa. Hän ei nähnyt sitä epäisänmaallisena, eikä murehtinut ihanteita tai lottana olemisen vaikeutta, ja kirjoitti enemmän vapaa-ajan vietosta kuin työstä. Kanttiinilotan työ oli hänelle seikkailu. Hänen mukaansa ”Fanni Luukkosen käydessä Tuutijärvellä oli luutnantti Michels pyytännyt, että hänen poikiaan varten perustettaisiin kanttiini”. Sen perustamisesta alkoi Korkaman ”sotaretki”, jonka alkua hän muisteli päiväkirjassaan myöhemmin kertoen, miten he kolme lottaa pystyttivät kanttiinia elokuisessa sateessa: ”mutta olihan vähän pahviseiniä ja kattoa suojana”, ja jatkoi: ”Olin ainoa, joka osasi saksaa siellä ja oli aika jännittävää olla siellä saksalaisten keskuudessa”.³¹⁸ Anu Heiskanen on tutkinut väitöskirjassaan Suomesta sodan jälkeen Saksaan lähteneitä naisia, ja seurustelua saksalaisten kanssa. Heiskanen mukaan saksalaisille sotilaille seurustelu suomalaisten naisten kanssa oli sinänsä sallittua, ja syksyllä 1941 ohjesäännössä neuvottiin kunnioittavasta suhtautumisesta ja käyttäytymisestä suomalaisten naisten kanssa julkisilla paikoilla. Vakava seurustelu tai naimisiinmeno muun kuin saksalaisnaisen kanssa ei kuitenkaan ollut toivottua. Sodan jatkuessa ohjeita kiristettiin painottaen avioliiton ja kansallisen tulevaisuuden merkitystä eli vain liitto saksalaisen naisen kanssa takasi rodullisesti puhtaat lapset.³¹⁹ Suomalaisten puolelta naisten seurustelua saksalaisten kanssa ei pidetty isänmaallisena. Esimerkiksi Ensio Rislakin propagandapakina, jossa todettiin isänmaan olevan vaarassa naisten vetäessä sen maineen lokaan, julkaistiin yli 40:ssä sanomalehdessä jo kesällä 1941.³²⁰ Lehdissä ei syytetty seurustelusta saksalaisia sotilaita, vaan suomalaisia naisia: miesten

³¹⁵ Näre 2016, 192–195.

³¹⁶ Tiihonen 2000, 181–182; Näre 2016, 197; Ks. myös Tikka & Nevala 2020, 68–70.

³¹⁷ Kivitie Valma: Toimituksen tuoilta. *Kenttälotta* 2/1941, 31.

³¹⁸ Tellervo Korkama, Sotamuistoja, Lottamuseo 926.6 ja Tellervo Korkaman päiväkirja 22.12.1941. A942A.

³¹⁹ Heiskanen 2018, 74–80; Junila 2000, 137–140, 143.

³²⁰ Junila 2000, 146–147; Ks. myös Tikka & Nevala 2020, 82–85.

kiinnostus oli hyväksyttävää, mutta naisten piti estää se käyttäytymällä moraalisesti oikein.³²¹ Saksalaisotilaiden on sanottu suhtautuneen suomalaisiin lottiin ylimielisesti pitäen heitä palvelijoina.³²² Korkama ei kuvaile tällaista asennetta, eikä tunnu suhtautuvan seurusteluun kovin vakavasti: hän piti hauskaa ja hyödynsi mahdollisuutta saada saksalaisilta parempaa ruokaa ja lahjoja. Hänen Lottamuseolle lahjoittamansa päiväkirjavihko käsittelee lyhyehköä aikaa, joten siitä ei voi päätellä, muuttuiko seurustelu tai asenne erilaiseksi myöhemmin. Päiväkirjaa hän oli kirjoittanut myöhemminkin, mutta ne eivät ilmeisesti ole säilyneet, sillä hän sanoi päiväkirjaa luovuttaessaan: ”Tää on vaan alku, kun mä olin pitempään siellä kyllä”³²³.

Inka-Maria Arvela kirjoitti lottatoveristaan Railista, joka pääsi tapaamaan ystäväänsä Ilmaria: ”Jäi yöksi – pojat pystyttivät heille teltan. Kuinka hän saattoi. Vieraat miehet voivat ajatella vaikka mitä! En olisi uskonut, Liisa, Reetta ja minä mykistyimme.”³²⁴ Myöhemmin syksyllä Arvela totesi: ”En voi enää pitää Railista, en mahda sille mitään. Tarkoitin en niin kuin toisista ’meidän tytöistä’.”³²⁵ Seikkailunhalua niin Tellervo Korkaman kuin mainitun Railinkin kohdalla saattoi selittää myös ”tunnenälkä”, nuoruusikään kuuluva halu kokea jotain suurta ja merkittävää.³²⁶ Kuri saattoi olla löysempi pohjoisessa kaukana lottavanhimmista ja rajatoimistosta. Korkaman päiväkirja ei kerro toisten lottien arvostelusta, ja hänen ”kämppekaverinsa” toimivat sen perusteella suurin piirtein samoin säännöin. Korkama ei haastattelun mukaan ollut ensin ajatellut antaa Lottamuseolle alkuperäistä päiväkirjaansa, vaan siitä käsin kirjoittamansa lyhennelmän, koska hän häpeili tai piti noloina tai tarpeettomina kirjoituksiaan ”pojista”.³²⁷ Lotta Svärd -järjestön tiukan moraalikoodin ja lottien maineenvarjelun vuoksi asenne on ymmärrettävä. Mielenkiintoisempaa onkin, miten hän tulkitsi ja koki isänmaalliset lottaihanteet sodan aikana. Kuten Arvela kuvasi, erilainen käsitys moraalista ja oikeasta toiminnasta saattoi myös aiheuttaa huonoa henkeä lottien välille tehden rintamaelämästä raskaampaa.

Bergrothin päähenkilö Telma toteaa: ”Ei rakkaus ole mikään yksityinen onni. --- Se on kaiken perusta, isänmaanrakkaudenkin. Jos ihminen ei osaa rakastaa, ei hän osaa rakastaa isänmaataankaan.”³²⁸ Annikki Virtanen kirjoitti päiväkirjaansa: ”Oi, päiväkirjani, toivon, kaipaen, että olisi yksi lämmin sydän, joka sykkisi minulle. Kaipaen rakkautta, minä

³²¹ Junila 2000, 149.

³²² Peltokorpi 2011, 241–242.

³²³ Tellervo Korkaman haastattelu 24.5.2014. A926:7.

³²⁴ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 1.9.1941. A1088:1.

³²⁵ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 30.9.1941. A1088:1.

³²⁶ Peltokorpi 2011, 71.

³²⁷ Tellervo Korkaman haastattelu 24.5.2014. A926:7.

³²⁸ Bergroth 1940, 112.

pedagoginalku, kuiva, ihmisarka, rajoittunut. Es kommt nur einmal...³²⁹ Virtanen käytti päiväkirjassaan aina silloin tällöin puhuttelumuotoa ikään kuin osoittaen sanansa päiväkirjalle. Hän kaipasi uskottua, tunsii päiväkirjan kirjoittamisen genren ja osasi hyödyntää sitä ajatustensa esille tuomiseen. Ehkä ajatukset ja haaveet muuttuivat hänelle itselleen konkreettisemmiksi, kun ne sai kirjoitettua näkyviksi paperille.

Isänmaallisuudesta ja uhrautumisen oikeaksi kokemisesta huolimatta epäilyksiäkin esiintyi. Kaikki ei ollutkaan niin puhdasta, kuin mihin on uskonut ja opetettu uskomaan. Kulmaisissa sanoissa painotettu isänmaanrakkaus sai kolhuja ikävistä kokemuksista ja vääräksi koetuista teoista. Inka-Maria Arvela kirjoitti:

Mahdoton päivä. Suomalaiset hyökkäsivät aukean yli, ryssät asemissa ja antoivat tulla. --- Opettajalta otettiin huone ja laajennettiin liikettä. Ja tarpeen sen on, jos tällaisia päiviä jatkuu. Voi meitä, kansa parka. Menee niin kauhean paljon. Majuri poika johti hyökkäystä, oli käynyt päivällä täällä – humalaisena. 'Annoin teille vähän praktiikkaa'. Kerrotaan, että hän humalassa komensi hyökkäykseen, upseerit halusivat 'tähtiä lisää', sanoivat pojat. Tuntuu, että usko kaikkeen meille oikeuden mukaan kuuluvaan rauhalliseen sotaan horjuu, kauhistuu sydämessään.³³⁰

Potilaissa oli ”kultaisten” ohella toisenlaisiakin: ”Kaksi ryssää tuotu, oma karkuri ja monta, joiden voi epäillä ampuneen itse varpaaseensa.”³³¹ Vastaavan tapauksen ”helsinkiläiseksi hurmuriksi” kuvaamastaan potilaasta on kirjannut ylös Annikki Virtanen: ”Sain kuulla eilen, että Andersson on itse ampunut käteensä rintamalla ja joutuu nyt parannuttuaan kenttöoikeuteen.”³³² Näiden vastapainoksi Inka-Maria Arvela kirjoitti: ”Miehillä oli viimeinen puhe, voi kun jäi sinne paljon tovereita. Yksikin nuori poika vänrikin kuoltua joukkueen johtaja, hoki vain miehiään.”³³³ Inka-Maria Arvelan oma vakaumus on vahva: ”Minulla on työni, minkä annan halusta isänmaalle ja oma itseni.”³³⁴ Koulutus ja vakaumus kestävät, kun hyökkäysvaiheessa ”sankareista” tulee jatkuvasti potilaita kenttäsairaalaan. Arvela totesi: ”Kyllä meillä on kallista maata.”³³⁵ Isänmaallisuuden ja oman työn tarpeellisuuden tunne osana identiteettiä ja arkea oli hyvin vahva.

Suurin osa tutkimistani päiväkirjoista on kirjoitettu Suomen vanhan rajan itäpuolella, Itä-Karjalassa. Niissä ei käsitellä vanhan rajan ylittämistä, eikä sillä ollut lotille samaa merkitystä kuin sotilaille, jotka samalla muuttuivat valloittajiksi. Kenttälöt olivat jossakin määrin

³²⁹ Annikki Virtasen päiväkirja 18.9.1942. K240:1.

³³⁰ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 9.7.1941. A1088:1.

³³¹ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 12.7.1941. A1088:1.

³³² Annikki Virtasen päiväkirja 19.6.1942. K240:1.

³³³ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 13.7.1941. A1088:1.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 21.7.1941. A1088:1.

tekemisissä paikallisten asukkaiden kanssa, jotka suureksi osaksi olivat vanhuksia, naisia ja lapsia. Itä-Karjalan väestö jaettiin kansalliseen eli suomensukuisiin ja siirtolaisille suljettavaan ei-kansalliseen väestöön, joten sotilaiden tai lottien arjessa kohtaamat paikalliset olivat suomensukuisia. Liisa Vuonokari on tutkinut suomalaisten ja itäkarjalaisten suhteita Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan opettajaleirillä, Ville Kivimäki miehityksen arkea ja Pauliina Salminen suomalaisten sotilaiden suhteita paikalliseen väestöön. He kaikki sanovat suhteiden olleen monenkirjavia ja vaihdelleen hyväksikäytöstä ja ylimielisyydestä myötätuntoon ja ystävyYTEEN³³⁶. Suur-Suomi-aate ei ollut vain poliittista propagandaa, vaan se liittyi yleisempään kansalliseepos Kalevalan ihailuun ja Suomen kulttuuriperinnön vaalimiseen. Karelianismiin liittyi Raja-Karjalan aitouden, jalouden ja alkuperäisen voiman kunnioitus.³³⁷ Salaperäinen Itä-Karjala herätti paljon uteliaisuutta.³³⁸ Annikki Virtanen kirjoitti päiväkirjaansa vierailustaan ”Sonjan luona”. Sonja oli selvästi paikallinen, joka asui vanhempineen lähellä Ruoppojalla olevaa kenttäsaaraalaa. Virtanen kuvasi perhettä ja vierailuaan lämpimästi:

Oli kuin olisin ollut kotona pidellessäni käsissäni tuoksuvaa, vastaleivottua ruislimppua. --- Kiiltävästä samovaarista täyttyi teekuppi. --- Ja mikä maalauksellinen näky: Toivo vanhan vaarin sylissä, nykimässä tämän partaa ja tavoittamassa piippua. Vanhuus ja nuoruus. Terhakka pikkutyttö alakerrasta osasi jo suomea --- ja olevansa toisella luokalla koulussa. Nouseva Suur-Suomi.³³⁹

Haaveita Suur-Suomesta vilahti *Kenttälotassa* melko satunnaisesti, eikä lottajärjestö muutenkaan erityisen aktiivisesti edistänyt näitä ajatuksia, vaikka ei niitä vastustanutkaan.³⁴⁰ Valistuksellinen Suur-Suomi-ajattelu näkyi erityisesti kesän 1942 pääkirjoituksissa. Puhuttiin ”lähetystyöstä”, jolla tarkoitettiin paitsi kristillisessä mielessä oikean elämätavan, myös oikeiden työtapojen, vaikkapa kehittyneemmän viljelyn levittämistä ”alkuasukkaillekin”.³⁴¹ ”Kenestä teistä kertoo taivaan Isälle jokin Karjalan pienokainen: ”Tuo lotta-täti oli Kristuksen kirje minulle””.³⁴² Virtasen kuvaus vierailustaan on hyvin valistuksellisen Suur-Suomi-aatteen mukainen eli virallisesta näkemyksestä on tullut osa hänen identiteettiään.

³³⁶ Kivimäki 2014, 295–305; Salminen 2013, 7–9; Vuonokari 2011, 1–3.

³³⁷ Saarenketo 1999; 114, Salminen 2013, 18–20.

³³⁸ Heikkinen 2012, 53.

³³⁹ Annikki Virtasen päiväkirja 9.9.1942. K240:1; Hyvin vastaava kuvaus löytyy myös Hilma Aitovierin muistelmista: Aitovieri ja Hirvonen 1988, 170–172.

³⁴⁰ Lottajärjestö ei halunnut olla poliittinen, tästä syystä esimerkiksi Hilja Riipinen järjestettiin liian oikeistolaisen aktiivisuutensa vuoksi pois järjestön johtavista elimistä. Nuoriin kohdistuneesta Suur-Suomi-vaikuttamisesta on kirjoittanut Näre 2014, 191–224.

³⁴¹ Solanne Eevi: Kenttälötät lähetystehtävässä. *Kenttälotta* 5/1942, 66–67; Knuutila Maija: Te olette Kristuksen kirje. *Kenttälotta* 6/1942, 82.

³⁴² Knuutila Maija: Te olette Kristuksen kirje. *Kenttälotta* 6/1942, 82.

Kivimäki on tutkinut rintamamiesten odotuksia ja kokemuksia Suur-Suomeen liittyen, ja toteaa viestinnän olleen aika sekavaa koko sodan ajan ja tietysti vaimenneen sodan kääntyessä voitokkaasta hyökkäyksestä vetäytymiseen.³⁴³ Vain harvat itäkarjalaiset päättivät lähteä Suomeen.³⁴⁴ Ritva Mattinen kirjoitti Juustjärvellä:

Ennen lähtöämme kävimme karjalaistaloissa jututtamassa alkuasukkaita. Osa heistä, varsinkin nuoret tytöt ja pojat, olivat valmiit lähtemään Suomeen, mutta vanhemmat ihmiset epäröivät, kun pelkäsivät, etteivät saisi kaikkea omaisuuttaan ja karjaa kuljetettua mukanaan tämän pitkän matkan. Me agiteerasimme parhaan kykymme mukaan, sillä niin kuin he itsekin myönsivät, on suomalainen parempi herra kuin ryssä.³⁴⁵

Suomalaisilla oli sodan aikana ajatus liittää Itä-Karjala Suomeen, mutta 1944 tämä ajatus oli jo takanapäin. Mattisen kommentti ”agiteerauksesta” on kirjoitettu humoristisessa sävyssä, mutta ”herra” -sanoineen siinä näkyy hienoinen ylemmydentunto, joka Vuonokarinkin mukaan leimasi suomalaisten asenteita.³⁴⁶ Viiri Hakkarainen puhui ”alkuasukkaista” tarkoittaessaan karjalaista paikallista väestöä, joka osallistui kutsuttuna viihdytysiltoihin. Hänkään ei pidä heitä suomalaisina, koska kirjoitti: ”---juhla kirkon mäellä miehistölle ja alkuasukkaita tulvi mukaan myös. Huonosti taisi olla ilmoitettu, sillä vähänlaisesti oli suomalaisia läsnä.”³⁴⁷ Karjalaiset olivat sukulaiskansa ja heitä houkuteltiin Suomeen, mutta heitä ei nähty ihan samanlaisina suomalaisina. Oma suomalaisen lotan identiteetti erosi paikallisten identiteetistä.

³⁴³ Kivimäki 2014, 261–295.

³⁴⁴ Kivimäki 2014, 310; Salminen 2013, 179–180,

³⁴⁵ Ritva Mattisen päiväkirja, 11. K256:1; Ks. myös Aitovieri ja Hirvonen 1988, 197. Aitovieri kirjoitti Äänislinnasta lähdettäessä 27.6.1944 päiväkirjaansa, miten monet suomalaisille työskennelleet karjalaiset pelkäsivät ”vaihtuvaa isäntää”. Muutamat olivat päättäneet lähteä mukaan, mutta kaikilla ei ollut siihen mahdollisuutta tai halua.

³⁴⁶ Vuonokari 2011, 51–53.

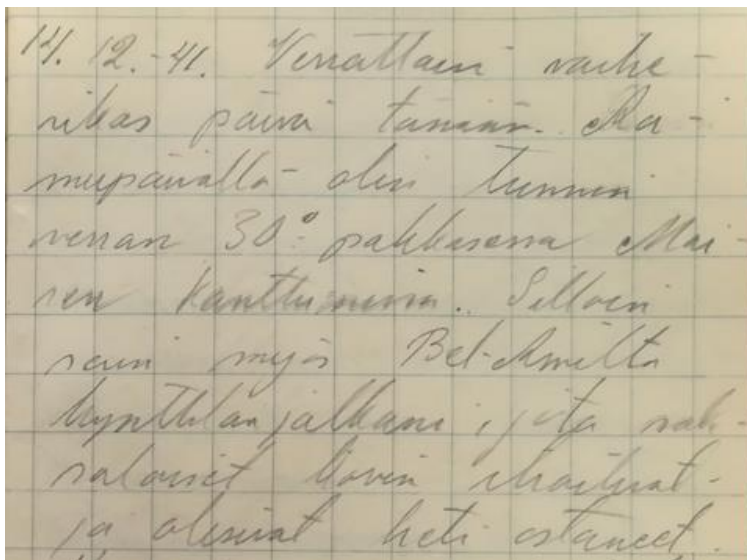
³⁴⁷ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 19.7.1942. K26:1.

4 Kokemushorisontti, omat odotukset ja niiden muutos

Suurin osa kenttälötistä oli nuoria ja naimattomia, ihanteellisia ja melko kokemattomia. Komennus saattoi olla heille ensimmäinen pidempi poissaolo kotoa. Miten heidän käsityksensä ja odotuksensa näkyivät päiväkirjoissa rintamakomennuksen alkaessa? Heidän omiin odotuksiinsa ja heille asetettuihin vaatimuksiin vaikutti ”tuotettu” lottaidentiteetti. Jatkosodan aikana elettiin kesän 1941 innostuksesta ja voitonuskosta asemasodan rauhallisempiin vuosiin, kunnes sota sitten 1944 kääntyi tappiolliseksi raskaine vetäytymisvaiheineen. Muuttuivatko lottien identiteetti ja suhde ihanteisiin komennuksen aikana?

4.1 Juhlapuheet ja sodan todellisuus

Verrattain vaiherikas päivä tänään. Aamupäivällä olin tunnin verran 30° pakkasessa Maireen kanttiinissa. Silloin sain myös Bel-Amilta kynttilänjalkani, jota saksalaiset kovin ihailivat ja olisivat heti ostaneet. Kun kävin sisältä hakemassa mustetta, oli siellä eräs saksalainen pyytämässä meitä, Mairea, Lempiä ja minua klo 4 heille viettämään kolmatta adventtisunnuntaita. Lupasimme mennä sinne. --- Vierailu oli samantapainen kuin muidenkin saksalaisten luona. Yltäkylläisen kohteliaita he olivat meitä kohtaan. Kantoivat kaikki herkkunsa, mitä heillä oli, pöytään: pikkuleipiä, karamelleja, suklaata, omenia y.m. Tavanmukaisesti me joimme kahvia, vaikka konjakkiakin kovin tarjottiin. Valitettavasti meillä ei ollut aikaa kuin 6:een asti olla ja niillä mailla lähdimme kotiin.³⁴⁸

Kuva 8. Ote Tellervo Korkaman päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo A942A.

Tästä alkaa saksalaisten hallinnoiman Pohjois-Suomen rintaman arjesta kertova Tellervo Korkaman päiväkirja. Se ei ala mistään selkeästä katkoksesta, kuten komennuksen alusta tai

³⁴⁸ Tellervo Korkaman päiväkirja 14.12.1941. A942A.

uudelle asemapaikalle asettumisesta, vaan pudottaa lukijan suoraan keskelle arkea. Korkama palaa päiväkirjassaan myöhemmin komennuksensa aikaisempiin kuukausiin, ”koska minulla nyt on aikaa”.³⁴⁹ Päiväkirjan kuvaama konstailematon, huvituksia hakeva arki tarjoaa selkeän kontrastin *Kenttälotta*-lehden edustamalle Lotta Svärd -järjestön viralliselle linjalle. Lehden pääkirjoituksissa, tavallaan ”juhlapuheissa”, korostui hyökkäyssodan aikana 1941 uhrautuminen isänmaan hyväksi, ja etuoikeus työskennellä tärkeissä tehtävissä ”isänmaan kohtalon hetkillä”.³⁵⁰ Sodan jatkuessa 1942 *Kenttälotan* pääkirjoitukset kiittivät lottia rintamalla tehdystä työstä kehuen heidän suorituksiaan ja tähdentäen työn merkitystä isänmaalle. Painotus muuttui käytännönläheisemmäksi.³⁵¹ Runebergin runon Lotta Svärdin käytännöllisyys ja toiminta ”miesten omatuntona” perusteli lämminsydämisten ja rohkeiden naisten merkitystä kodin luomisessa rintamalla.³⁵² Isänmaanrakkaus, kutsumus ja velvollisuus oikeuksien edellä, aatteellisuus ja henkiset arvot, karaistuneisuus, jopa ylivertaisuus edellisiin sukupolviin nähden näkyivät juhlapuheissa.³⁵³ Odotushorisonttiin vaikuttivat paitsi henkilökohtaiset ominaisuudet ja kokemukset myös sotatilanne, jossa rintamalle lähdettiin.

”Minussa kytee halu lähteä komennukselle jonnekin Karjalan korpeen, kenttä- tai sotasairaalaan. Minun pitäisi päästä itse näkemään sitä kaikkea, mistä olen vain lukenut tai kuullut”, kirjoitti Annikki Virtanen kesällä 1942. Hän sai komennuksen Ruoppojalle elokuun lopussa.³⁵⁴ Virallisesti Lotta Svärd -järjestö pyrki korostamaan isänmaan puolustamista, ja vaimentamaan muut motiivit, kuten ”Itä-Karjala-innostuksen ja jännityksen hakemisen”.³⁵⁵ Rintama ja seikkailu eivät yhdistyneet vain nuorten lottien mielissä, sillä lottajohtaja Hilja Riipisen on kerrottu olleen hyvin innokas vierailemaan rintaman jännityksessä.³⁵⁶ Tämäkin ehkä selittää, miksi *Kenttälotta*-lehdessäkin uteliaisuus ja seikkailunhalu hyväksyttiin ainakin osaksi motiivia lähteä rintamalle: ”Kyllä me huvin vuoksi menemme: mikään ei ole iloisempaa kuin tehdä työtä lottasisarien kanssa”.³⁵⁷ Paradoksaalisesti seikkailua saatettiin epäillä motivaation lähteeksi väärin oletuksin. Inka-Maria Arvela kirjoitti saatettuaan veljensä asemalle Äänislinnassa: ”Raivostuttaa tuo miesten suhtautuminen naisiin. Kaippa tykkäävät, että minäkin olen huvittelemassa täällä.”³⁵⁸ Juhlapuheissa mikään uhri ei ollut liian suuri isänmaan vuoksi, ja uhraus oli ihana oikeus, johon

³⁴⁹ Tellervo Korkaman päiväkirja 22.12.1941. A942A.

³⁵⁰ Luukkanen Fanni: Kenttälöttille! *Kenttälotta* 1/1941, 2; Riipinen Hilja: Kenttä-sisar! *Kenttälotta* 2/1941, 18.

³⁵¹ Riipinen Hilja: Kiitos, kenttälötat! *Kenttälotta* 4/1942, 50.

³⁵² Haahtela Sampo: Runoilijan lotta nykyisten lottiemme esikuvana. *Kenttälotta* 7/1942, 98–99.

³⁵³ Salomaa Aili: kestävyuden koetus. *Kenttälotta* 8/1942, 114.

³⁵⁴ Annikki Virtasen päiväkirja 27.7.1942 ja 31.8.1942. K240:1.

³⁵⁵ Peltokorpi 2011, 67–69; Pohls ja Latva-Äijö 2009; 362, Heikkinen 2012, 53.

³⁵⁶ Hakkarainen 1999, 76.

³⁵⁷ Junttila Helmi: Suomen naisen asevelvollisuus eli lotta komennuksella. *Kenttälotta* 1/1941, 13–14.

³⁵⁸ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 30.5.1942. A1088:1.

yhtyi rohkeus ja seikkailu. Seikkailu ja jännittävät kokemukset eivät kuuluneet lottien kultaisiin sanoihin, rohkeus ja selviäminen sitä vastoin kuuluivat. Nuoren ihmisen odotushorisontissa uhraus, jännitys ja seikkailu yhdistyivät velvollisuuden täyttämiseen ja isänmaan palvelemiseen. Päiväkirjojen perusteella odotukset useimmiten täyttyivät, ja komennuskokemus vahvisti lotan erilaisissa tilanteissa selviävää, resilienttiä identiteettiä.

Maire Siltanen, Viiri Hakkarainen ja Inka-Maria Arvela olivat olleet lottatöissä rintamalla jo ennen jatkosotaa. Siltasen uuden komennuksen alkaessa elokuussa 1941 Lieksan rajatoimiston kautta hän oli jo veteraani, jonka odotushorisonttia talvisodassa muonituslottana toimiminen oli muokannut. Hän totesikin: ”Junassa sain useampaan otteeseen hävetä kanssasisarieni juttuja ja sitä ylimääräisten eväitten paljoutta, joita he ajoivat suihin nälkäisten sotilaiden läsnä ollessa”.³⁵⁹ Muutokset ovat silti olleet raskaita niihin tottuneellekin, sillä uudesta paikasta Novaja-Tiiksan rajatoimiston varaston hoitajana Siltanen kirjoitti: ”Se oli itkettävä komennus, ainakin ensivaikutelmalta. Kaikki oli niin uutta ja outoa. Kylä oli kyllä tuttu, ainakin lammen toiselta rannalta, mutta kaikki uudet lottakaverit, uusi työ y.m. tuntuivat aivan mahdottomilta sulattaa.” Siltanen kirjoittikin uudesta komennuksesta päiväkirjaansa vasta marraskuussa jo totuttuaan paikkaan: ”Vähitellen, aina pikkuriikkisen kerrallaan, melkein itseltänikin salaa, peruutin epätoivoisuudestani. Opin tuntemaan työtoverini paremmin ja huomasin arvostelleeni heitä ihan päin mäntyä.”³⁶⁰ Hakkaraisen päiväkirja alkaa saapumisesta Viipurin asemalle. Hän oli kokenut ja yli 30-vuotias, mutta silti häntäkin jännitti. Hän etsi sisartaan ”Teppua” asemalta, mutta ei löytänyt, vaan tapasi tämän vasta rajatoimiston portaikossa. Oli mukava nähdä sisko, ja hän kirjoitti: ”Ystävällisten ihmisten tapaaminen oli rohkaisevaa”.³⁶¹ Arvela kirjoitti päästyään Ylämyllyyn:

Olemme juuri raahanneet tavaramme sotilaitten parakille. Tosiaan pitkä päivä, sain uida matkapölyt pois. Tänään se siis alkoi maarintamallakin paukkua. Tuntuu taas niin kouristavalta, kunpa tämä nyt hyvin päättyisi. --- Olin pesulla rannassa. Siellä oli niin rauhallista ja kaunista. Ei voisi uskoa, että on sota, ellei tietäisi. Tuntuu taas pahalta, kunpa kaikki nyt vaan hyvin päättyisi.³⁶²

Lottakonkarien odotushorisontti oli realistisempi kuin ensikertalaisten. Parempi käsitys olosuhteista saattoi aiheuttaa pettymyksiä, koska komennuspaikat ja niiden henkilöstö saattoivat olla hyvin erilaisia. Lääkintälotta Arvela tiesi mitä odottaa kenttäsairalan töiltä, ja hän osasi

³⁵⁹ Maire Siltasen päiväkirja 26.8.1941, 53.

³⁶⁰ Maire Siltasen päiväkirja 26.8.1942, 54.

³⁶¹ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 10.6.1942. K26:1. Nuorempi sisar ”Teppu” eli Tellervo Hakkarainen ei mainitse sisartaan rintamatapahtumiin liittyen omissa 1990-luvulla kirjoittamissaan muistelmissa eli vaikuttaa siltä, kuin nuorempi sisar olisi ollut enemmän tuki vanhemmalle kuin toisin päin.

³⁶² Inka-Maria Arvelan päiväkirja 26.6.1941. A1088:1.

suhtautua pelolla sotaan tietäen sen vaatimat uhrit. Lottaidentiteetti oli vahvempi, mutta silti vaadittiin kykyä sopeutua uusiin oloihin ja löytää toivoa, mikä ei aina ollut ihan helppoa.

Työtehtäviin liittyvät odotukset eivät aina täyttyneet, esimerkiksi sotavankien hoitaminen nähtiin ideologisesti epäkiitollisena.³⁶³ *Kenttälotassa* pyrittiinkin rohkaisemaan lottia pitämään tätä työtä aivan yhtä arvokkaana kuin muitakin lottien velvollisuuksia.³⁶⁴ Inka-Maria Arvela kirjoitti: ”Ryssä ennen kuolemaansa pyytelee kovasti anteeksi, kun kuolee kumminkin, hyvästä hoidosta huolimatta. Ryssä parka. Varmasti pääsee taivaaseen.” Vähän myöhemmin Arvela kirjoitti: ”Miinojen etsijät antavat ryssien kulkea edellä. Niitä miinaan menneitä tuodaan meille. Säästyypähän suomalaiset sillä tavoin.”³⁶⁵ Sotavankien, vihollisten, hoitamisen ei ajateltu tuntuvan samalla tavalla sankarilliselta kuin ”omien poikien” hoitamisen, ja sitä saattoi joutua puolustelemaan eri tavalla. Vankeja kohtaan tunnettiin myös myötätuntoa, ja pyrittiin kohtelemaan heitä reilusti – jota saattoi toisaalta joutua puolustelemaan.³⁶⁶ Viiri Hakkaraisen päiväkirjassa on kuvaus tarkastusmatkasta vankikomppanian lottien luo. Toisessa paikassa kaikki on siistiä ja lotat ovat reippaita, kun taas toisen paikan lottaa Hakkarainen kuvaan likaiseksi, röyhkeäsanaiseksi ja omituiseksi. Tämä lotta saakin litteran siviiliin.³⁶⁷ Hakkarainen viittaa vankien kanssa työskenteleviin lottiin myöhemmin todeten: ”Mutta raskasta on katsella ryssien lönkyttämistä vuosikausia.”³⁶⁸ Lottajärjestön uhrautuvia ihanteita ja omia odotuksiaan on voinut olla vaikea sovittaa sodan konkreettisiin töihin, kuten vankien hoitamiseen ja muonittamiseen, ja toisaalta myös vankien hyväksikäyttöön.

Lotta Svärd -järjestö suhtautui nuorten lottien rintamakomennuksiin varauksella, eikä luottanut heidän kykyynsä selviytyä.³⁶⁹ Pirkko Huuskonen kirjoitti, luultavasti jälkikäteen tehtynä lisäyksenä, ettei saanut heti isältään lupaa lähteä rintamakomennukselle. Myöhemmin lottajohtaja katsoi häntä hänen ilmoittautuessaan rajatoimistossa sanoen: ”Nyt meille on tullut erehdys, emme voi ottaa lapsia”. Luukkalan kanttiinin emäntä puolusti kuitenkin Huuskosta luvaten pitää tästä huolta. Niinpä lottajohtaja antoi luvan käskien, että ”minun olisi toteltava ja tehtävä kaikessa niin kuin emäntä sanoo, en saisi mennä mihinkään yksin, vaan minun olisi aina oltava emännän mukana”. Edessä olevat uudet kokemukset kiehtoivat, ja jo junamatka oli uusi

³⁶³ Peltokorpi 2011, 248–250; Ks. myös Eila Tiurin päiväkirjansa pohjalta kirjoittamat muistelmat *Lottana sotavankisairaalassa*, 2010.

³⁶⁴ Kivitie Valma: Toimituksen tuoilta. *Kenttälotta* 3/1942, 48.

³⁶⁵ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 18.9.1941 ja 25.9.1941. A1088:1.

³⁶⁶ Aitovieri ja Hirvonen 1988, 165–166.

³⁶⁷ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 11.6.1942. K26:1.

³⁶⁸ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 31.7.1942. K26:1.

³⁶⁹ Peltokorpi 2011, 70–71.

kokemus.³⁷⁰ Ritva Mattisen päiväkirjakuvaus alkaa tykistökeskityksestä ja Karhumäen evakuoinnista kuuluvista äänistä kesäkuussa 1944 ja loppuu komennuksen päättyessä välirauhan jälkeen 21.9.1944. Mattinen oli ollut lottana aikaisemminkin, joten rintamaelämä oli hänelle jo tuttua Karhumäen komennuksen alkaessa. Ensimmäisenä kesänä Mattinen on ollut vain 17-vuotias, eikä siltä ajalta ole päiväkirjaa. Kokemus ja odotukset näkyvät päiväkirjan alussa vahvana luottona Suomen armeijaan, sekä humoristisena tapana kirjoittaa Karhumäestä lähdöstä, sillä hän ei heti edes usko vetäytymiseen.³⁷¹ Nuoruudelle ominainen kokemattomuus ja huolettomuus suojelivat pelolta, ja auttoivat rintamaolosuhteissa.³⁷² Kivimäen mukaan nuoret, kokemattomat ja naimattomat kärsivät rintamalla vähemmän psyykkisistä ongelmista kuin vanhemmat sotilaat.³⁷³ Nuoruus ja nuoruuteen kuuluvan tietynlainen vastuuttomuus tai luottamus myös suojasivat mieltä. Nuorten odotukset saattoivat olla lähempänä sodan tarjoamaa seikkailua, jolloin odotushorisontti vaikeuksista huolimatta vastasi paremmin sodan todellisuutta.

Juhannusaattona 1942 valistuslotta Viiri Hakkarainen oli etulinjassa ”vain muutaman sadan metrin päässä ryssästä”. Komentokorsun kanttiinin edessä pidettiin juhannusjuhla. Hakkarainen kirjoitti: ”Kapt. Mänty antoi negatiivisen lausuntonsa nuorista lotista näin edessä. Yövyin lottien (2) luona. Lutikoita, ei erityisen siistiä. Miehet keittivät ruoan. Lotilla liian vähän työtä. Liian nuoria ja aloitekyvyttömiä.”³⁷⁴ Seuraavassa tarkastuspaikassa tilanne on aivan erilainen, ja Hakkarainen kirjoitti päiväkirjassaan ”loistolotista”.³⁷⁵ Nämä lotat olisivat varmasti ansainneet *Kenttälotassa* julkaistut sotilaan kiitokset: ”Jos me soturit olemme tällä hetkellä isänmaan terästä ja rautaa, olette te lotat isänmaan kultaa.”³⁷⁶ Hakkarainen oli itse kokenut lotta, joka törmäsi koko ajan kentällä tarkastusmatkoillaan erilaisiin lottiin. Oli ”loistolottia”, tavallisia ja huonosti selviäviä, eivätkä olosuhteetkaan aina olleet helppoja. Nuoruus ja siihen liittyvä avuttomuus eli Koselleckin termein odotushorisontin ja rintaman todellisuuden kohtaamattomuus nousevat esille Hakkaraisen selityksenä lottien pärjäämättömyyteen. Nuorilla ei ollut aikuisten oikeuksia, mutta työtehtävissä aikuisten velvollisuudet, joihin kaikki eivät olleet valmiita. Yleisesti ottaen päiväkirjat vahvistavat kuvaa odotushorisontin ja todellisuuden kohdanneen kohtuullisen hyvin, josta kertovat myös pitkät ja toistuvat komennukset.

³⁷⁰ Huuskonen 1999, 19–22. K1223:1.

³⁷¹ Ritva Mattisen päiväkirja, 178. K256:1–6 ja 74–78; Ritva Vuolan (o.s. Mattinen) haastattelu 2013, A882:1.

³⁷² Peltokorpi 2011, 73.

³⁷³ Kivimäki 2013, 84, 131, 141.

³⁷⁴ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 23.6.1942. K26:1.

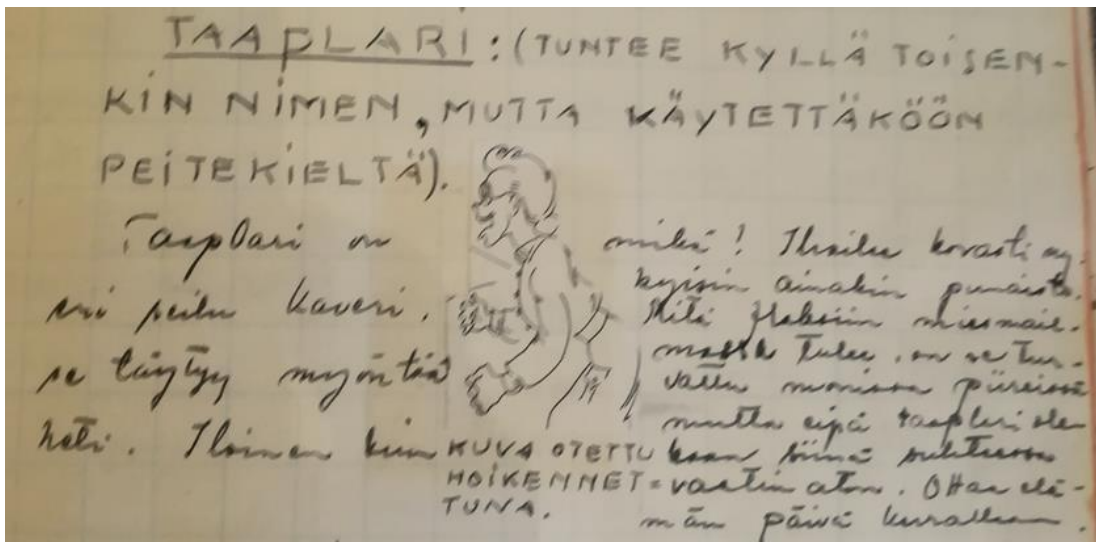
³⁷⁵ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 24.6.1942. K26:1.

³⁷⁶ Ajanhammas: Kun näin lottia rintamalla. *Kenttälotta* 8/1942, 117.

4.2 Sodan pitkittyminen, odotusten ja identiteetin muutos tai liudentuminen

Eletään loppuaikoja. Renspyroo toimii Nurmeksen Seurahuoneella. Joka päivälle sattuu läksiäisiä, sillä yksi ja toinen lähtee 'siviiliin'. Joka päivä tuo tullessaan yhä kummallisempia asioita, mutta eipä kai tässä muu auta kuin antaa ajan kulua, päivän mennä, toisen tulla. Kun jaksaisi vaan loppuun saakka. Oma kohtaloni on aivan tuntematon.

Mieliala talossamme vaihtelee ylimmästä ilosta raskaimpaan matalapaineeseen. Toisinaan ollaan ihan irti maasta ja toisinaan yksikin sana voi tuoda murjottamistyylin vallalle.³⁷⁷

Kuva 9. Maire Siltasen Pum-Pummin lottatuvan päiväkirjasta. Syvärannan lottamuseo 1241:1.

Lejeunen mukaan päiväkirjat päättyvät usein äkillisesti ilman erityistä loppulausetta tai selitystä.³⁷⁸ Sota-aikaisten päiväkirjojen suhteen tämä pitää osin paikkansa, sillä tutkimistani päiväkirjoista Viiri Hakkaraisen, Tellervo Korkaman ja Annikki Virtasen päiväkirjat vain loppuvat, mutta päiväkirjan pitämisen lopettaminen voi liittyä komennuksen päättymiseen kuten Inka-Maria Arvelalla tai luonnollisesti sodan päättymiseen kuten Pirkko Huuskosella, Ritva Mattisella ja Maire Siltasella.

Ympäristön odotukset ihmisen ”oikealle” toiminnalle ovat vahvasti ikäsidonnaisia.³⁷⁹ Inka-Maria Arvela haaveili lokakuussa 1941: ”Eilen olimme äidin kanssa Eevin ja Oton vihkiäisissä. Hauska tavata sukua. Voi kuinka oli hauska katsoa humua. Innostuin niin, päätin Hesassa kunhan saamme asunnon, kodin, pukeutua morsiameksi vielä kerran.”³⁸⁰ Monet lotat lähtivät rintamalle kirjoitettuaan ylioppilaaksi. Normaalitilanteessa heidän olisi odotettu hakeutuvan opiskelemaan

³⁷⁷ Maire Siltasen päiväkirja 2.11.1944, 100.

³⁷⁸ Lejeune 2009, 188–189.

³⁷⁹ Nurmi 1997, 64–65.

³⁸⁰ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 13.10.1941. A1088:1.

ja ehkä perustamaan perhettä, ja nämä ajatukset olivat heille itselleenkin luonnollisia. Nyt yhteiskunta odottikin heiltä työpanosta, joko komennuksella rintamalla tai kotirintaman töissä. Opinnot, työ, perhe ja tavalliset ihmissuhteet jäivät ikään kuin ennalta määräämättömälle tauolle. Huonontuva sotatilanne, Saksan tappio Stalingradissa ja rintamaelämän vaikeudet masensivat, ja saattoivat johtaa myös rikkeisiin. Rikkomukset ja niistä seuranneet rangaistukset yleistyivät sodan loppua kohti³⁸¹. Tutkimukseni lottapäiväkirjoissa ei kirjoiteta rikkeistä, jotka olisivat johtaneet rangaistuksiin. Arkistoon talletetut päiväkirjat eivät välttämättä olisi kovin hyvä lähde rikkeiden tutkimiseen, sillä sellaisten muistojen ei ehkä toivottu säilyvän jälkipolville. Pitkittynyt sotatilanne ja jatkuva paine vaati kestävyyttä ja sopeutumiskykyä, identiteetin vahvistumista.

Jatkuvassa epävarmuudessa oli vaikea elää, joten siihen totuttiin ja sota arkipäiväistyi. Pelloissaan ei voinut olla jatkuvasti.³⁸² Pirkko Huuskonen kirjoitti elokuussa 1941:

Eräänä päivänä huomioni kiinnittyi kuorma-autoon, jonka lava oli peitetty pressuilla. Pressun alla oli kuitenkin paljon tavaraa, ja silmiini osui sieltä paljas jalka, josta sukka ja kenkä olivat pudonneet pois.--- Näky vaikutti minuun kovasti, eikä uni tahtonut tulla silmiin, vaan se jalka ja koko autolasti pyörivät kauan silmiäni edessä.”³⁸³

Joulukuussa 1941 Huuskosen ollessa kotona lomalla divisioona ja kanttiini olivat siirtyneet Karhumäkeen. Hänen ei ollut helppo löytää omaa ryhmäänsä, koska Karhumäki oli suurempi kaupunki kuin mitä hän oli osannut ajatella:

Kompuroin eteenpäin ja huomasin edessäni joitakin lumen peitossa olevia kiviä. Väsyneenä ja raskas reppu selässä kaaduin erään kiven päälle, mutta sisukkaasti vain nousin, pudistelin lumet vaatteistani ja jatkoin kompuroimistani. --- Seuraavana päivänä tuloni jälkeen sain kuulla, että kivet, joista yhteen törmäsin, eivät olleetkaan kiviä, vaan kaatuneiden vihollisten ruumiita. Arvata saattaa, että minulla oli outo tunne sen jälkeen. Mutta pian se unohtui, sillä taas oli niin paljon uutta ja ihmeellistä, ja kiirettä kanttiinissa.³⁸⁴

Kuolemaan tottuminen voi osin olla kritisoituakin ”suomalaisen vahvan naisen” diskurssia.³⁸⁵ Päiväkirjamerkintöjen perusteella voi todeta sodan arkipäiväistäneen kuoleman näkemisen ja muuttaneen kokemusta sodan väkivallasta. Työ vaati keskittymistä, eikä pelolle jäänyt aikaa.

Inka-Maria Arvela kirjoitti: ”ja marraskuu. Tosiaanko pitää loma viettää sotajouluna. Olen ihan ihastunut taas poikiin [potilaisiin]. Pitäisi tulla päivä päivältä paremmaksi, siihen pitäisi ihmisen

³⁸¹ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 393; Aitovieri ja Hirvonen 1988, 139.

³⁸² Peltokorpi 2011, 263–264.

³⁸³ Huuskonen 1999, 30. K1223:1.

³⁸⁴ Huuskonen 1999, 67–69. K1223:1.

³⁸⁵ Olsson 2005, 199–202.

pyrkiä.”³⁸⁶ Annikki Virtanen pohti muutosta suhteessa muihin: ” Olen sellainen, että aina kun tulen uuteen joukkoon haluaisin aina muuttaa muotoni. Milloin kala, milloin lintu, ehkä matelijakin. Hyi!”³⁸⁷ Jo marraskuussa 1941 tiedettiin, ettei kyseessä ollut pelkkä kesäsota. Omaan tulevaisuutta piti pohtia uudelleen: määritellä tavoitteet, miettiä keinoja niiden saavuttamiseksi ja samalla sulkea vaihtoehtoja pois. Joillekin näiden keinojen luominen, suunnitelmallisuus tai sinnikkyys, on vaikeaa. Ihmiselle on tyypillistä arvioida omaa toimintaansa, ja selvittää, mitkä syyt johtivat onnistumiseen tai epäonnistumiseen.³⁸⁸ Odotusten ja nykyhetken ristiriita tunnistettiin ja tunnustettiin myös *Kenttälotassa*: ”Ymmärrän hyvin, että teistä saattaa tuntua monesti aivan ylivoimaisen vaikealta. Te läksitte suurin toivein, ja ne eivät otakaan toteutuakseen, ei alkuunkaan, tai toteutuvat, mutta niin merkillisen toisenlaisina kuin ajattelitte.”³⁸⁹ Sodan pitkittyminen oli tosiasia. Lottien pysyminen rintamalla oli tärkeää, ja siihen pyrittiin vaikuttamaan erilaisin keinoin eli sekä tunnustamalla tosiasiat että rohkaisemalla voittamaan vaikeudet. Sodan jatkuessa uudelleenarviointi, ”varman” voiton kääntyminen todennäköiseksi tappioksi sekä jatkuva uusiin oloihin ja ihmisiin sopeutumisen pakko muutti maailmankuvaa ja pakotti määrittelemään omaa identiteettiä uudelleen aika nopeastikin.

Inka-Maria Arvela sanoi itsensä ”irti” heinäkuussa 1942 oltuaan rintamalla töissä 13 kuukautta. Hänen päiväkirjamerkinnoistään saa sen kuvan, että töitä oli vähemmän: ”Kannattaakohan minun olla täällä tyhjäntoimittajana – melkein. Isänmaa ei kait siitä hyödy. Ja tulisi joku hausempi lotta sijaan.”³⁹⁰ Avioituneiden lottien työskentelyä rintamalla ei pidetty oikein sopivana, eivätkä miehetkään eivät aina katsoneet hyvällä vaimojensa työskentelyä rintamalla.³⁹¹ Osasyö Arvelan lähtöön oli luultavasti Yrjö-veljen sairastuminen ja veljeä katsomaan tulleen äidin näkeminen. Hän ei ainakaan kirjoittanut mitään aviomiehen vaikutuksesta lottakomennuksen loppumiseen, ja hänhän oli ollut naimisissa jo komennukselle lähtiessään. Työ ja isänmaa eivät tuntuneet enää niin tärkeiltä kuin sodan alussa, oma elämä vaati osansa. Lottaidentiteetti liudentui, eikä lottatyö riittänyt enää elämän sisällöksi sodan jatkuessa.

Jatkosodan aikana työvoimapula rintamalla kasvoi. Tällöin jouduttiin tinkimään paitsi vaadituista ikärajoista, myös muista vaatimuksista eli soveltuvasta koulutuksesta ja suhteellisen pitkistä jäsenyydestä Lotta Svärd -järjestössä. Monet lähtijät eivät tienneet tai ymmärtäneet,

³⁸⁶ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 1.11.1941. A1088:1.

³⁸⁷ Annikki Virtasen päiväkirja 5.8.1942. A240:1.

³⁸⁸ Nurmi 1997, 63–64.

³⁸⁹ Solanne Eevi: Kenttälötat lähetystehtävässä. *Kenttälotta* 5/1942, 66–67.

³⁹⁰ Inka-Maria Arvelan päiväkirja 28.6.1942. A1088:1.

³⁹¹ Heikkinen 2012, 161; Tällaisesta mustasukkaisuudesta kirjoitti myös Pirkko Huuskonen, kun kanttiinin hoitajan, lotta Sirkan, luutnanttisulhanen halusi kihlauksen jälkeen morsiamensa lähtevän pois rintamalta, Pirkko Huuskosen päiväkirja, 89.

millaisiin oloihin olivat menossa, ja olivat huonosti valmistautuneita tehtäviinsä ja rooliinsa.³⁹² Vastaavasti Kivimäen mukaan voidaan puhua kahdesta armeijasta, sillä talvella 1942 suurin osa vanhemmista ikäluokista kotiutettiin, ja tilalle tuli nuoria asevelvollisia.³⁹³ Vapaaehtoinen toiminta oli suuresti riippuvainen motivaatiosta eli käytännössä lottaideologian vetovoimasta ja kyvystä vaikuttaa yksilöiden toimintaan. Sodan pitkittyessä ja kotirintaman työvoimapulan pahentuessa pohdittiin työvelvollisuuslain soveltamista myös lottatoimintaan vapaaehtoisuuden sijasta.³⁹⁴ Vapaaehtoisuutta ei muutettu, mutta toisaalta Lotta Svärdiin pyrkimällä saatettiin yrittää välttää työvelvollisuuslain kautta tapahtuvaa työllistämistä. Jatkosodan loppua kohti jäseneksi hyväksyttiin käytännössä kaikki halukkaat, jolloin uudet tulokkaat eivät olleet kasvaneet Lotta Svärdin arvoihin samalla tavalla kuin jo rauhan aikana mukana olleet, ja heidät joko pikakoulutettiin tai siirrettiin suoraan konkreettisiin tehtäviinsä.³⁹⁵ Lottien käytännön työlle oli voimakas tarve. Heihin kohdistettuja paineita oli pakko kohtuullistaa, jotta he jaksoivat jatkaa tehtävissään. Jos pidempi jäsenyys puuttui, motiivi tai odotushorisontti ei välttämättä ollut paras mahdollinen. Uudet nuoret lotat pettyivät itse ja aiheuttivat pettymyksiä vanhemmille pidempään rintamalla töissä olleille lotille. Pettymys ei näy tutkimissani päiväkirjoissa. Kirjoittajat ovat ”pidemmän linjan lottia” eli olleet rintamalla pidempään tai ainakin useampana kesänä, eivätkä he kirjoita uusista tovereistaankaan negatiivisesti.

Asemasodan aikana korkealentoinen uhrautumis- ja valloitusretoriikka hiipui, ja propagandassa keskityttiin henkilökohtaisempiin motiiveihin, kuten perheen ja ”suomalaisen elämäntavan” turvaamiseen.³⁹⁶ Vapaa-aika lisääntyi. Jotta työmoraali ei laskisi, vapaa-ajan vietto pyrittiin ohjaamaan pois haitallisista ilmiöistä ja suuntaamaan esimerkiksi liikuntaan ja urheiluun. Rauhanaikaiseen toimintaan kuuluneet lottaillat lauluineen, runoineen ja pienine näytelmineen nähtiin hyvänä vapaa-ajan harrastuksena. Ohjelman haluttiin olevan isänmaallista ja uskonnollista.³⁹⁷ Heinäkuussa 1942 Viiri Hakkarainen kiersi ahkerasti viihdyttämässä ja pitämässä hartausiltamia. Vastaanotto oli yleisesti innostunut, ja hän itse oli hyvin motivoitunut työhönsä. Lähinnä hän murehti, kun ei ehtinyt kaikkialle: ”Sydäntäni kirveli, kun ajoimme ohi lotallisten paikkojen.”³⁹⁸ *Kenttälotta*-lehti ei enää ilmestynyt säännöllisesti 1943, mutta joulukuksi julkaistiin erikoisnumero *Kenttälotan Joulun*. Sen alussa jokaisen jaoston johtajat lähettivät tervehdyksensä rintamalla työskenteleville lotille toivoen joulumielen löytyvän jouluilon

³⁹² Pohls ja Latva-Äijö 2009, 364–365.

³⁹³ Kivimäki 2013, 49.

³⁹⁴ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 386–387, 393; Kivimäki 2013, 182.

³⁹⁵ Sulamaa 1999, 72–73.

³⁹⁶ Kivimäki 2013, 189.

³⁹⁷ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 388.

³⁹⁸ Viiri Hakkaraisen päiväkirja 3.7.1942. K26:1.

valmistamisesta muille eli sotilaille.³⁹⁹ Käytännön jouluvalmistelujen ajateltiin tuovan helpotusta joulun aiheuttamaan koti-ikävään. Romanttiset novellit ja kertomukset olivat harvinaisia *Kenttälötassa*. Siksi onkin mielenkiintoista, että *Kenttälöten Joulussa* on humoristissävvyinen novelli, jossa muutaman käänteän kautta tohtorin pöydälle ilmestyykin lotan kuva.⁴⁰⁰ Sotaväsytys ja pitkittyvän sodan mahdollinen epäsuotuisa lopputulos pehmensi Lotta Svärdin viestintää ja toi sitä lähemmäs kenttälöttien arkea. Löttien omien ajatusten ja odotusten sekä järjestön vaatiman identiteetin arkipäiväistyminen tapahtui rinnakkain.

Väsytys näkyi päiväkirjoissa, sillä juhannuksena 1943 Maire Siltanen kuvasi tykistön hyökkäystä viihteenä:

Jälleen vierailimme kakkospeestossa⁴⁰¹ kuin vanhasta tottumuksesta. Siellä oli juhla ensiksi ja sen jälkeen päivällinen. Myöhemmin siirryttiin Takataskuun, jossa oli jo ennestään kansaa koolla. Komentajakin tuli joukkoon julmaan. Olimme kuuntelemassa 'tykistön toimintaa' yöllä. Meikäläiset kun hyökkäsivät ankarasti. Se kesti vain vähän aikaa, mutta oli eri ankaraa pauketta. Loppuillan tai paremminkin yön leikimme seuraleikkejä ja lauloimme. Juhannusaamuinen aurinko nousi kultaisena keränä ja vasta pitkästi sen jälkeen nukahdimme.⁴⁰²

Keväällä 1944 Maire Siltasen päiväkirjan sävy alkoi muuttua:

Yhä suurempia pauseja syntyy tässä boksikirjaan kirjoittamisessa. Mutta elämä käy aina vaan tylsemmäksi. Itsessäni tosin vika on, sillä maailma pyörii entistä latuaan. Kevät, kaunis kevät tekee tuloaan täydellä höyryllä. Mutta minut on kerta kaikkiaan vallannut matalapaine ja tällä kerralla se jo ihan pelottaa itseänikin.--- Työasioissa en saa mitään aikaan, ei ole työniloa yhtään. Hartaasti toivoisin tapahtuvan jotakin sellaista, joka antaisi minulle tilaisuuden siirtyä edes muutamaksi kuukaudeksi siviiliin. Vaikka synkälle näyttää elämä sielläkin. Työpaikasta ei tietoaakaan, ja nythän ei vapautusta lottatyöstä pysty saamaan helpolla. Elämä menee täällä ihan risaiseksi.⁴⁰³

Sodan pitkittyminen kysyi motivaatiota, kun samalla elämä meni eteenpäin. Koulutus tai kurssit olivat yksi tapa tarjota konkreettisempaa kannustusta, samoin yhteyslöttien toiminta.⁴⁰⁴ Pelkkä ihanteisiin ja kilvoitteluun vetoaminen ymmärrettiin Lotta Svärd -järjestönkin puolelta riittämättömäksi, ja pyrittiin konkreettisempiin toimiin. Uudet lotat tarvitsivat ystävällistä kohtelua ja jo kauan rintamalla olleet "konkarilotat" virkistystä jaksakseen jatkaa.

³⁹⁹ Joulutervehdyksiä kenttälöttille. *Kenttälöten Joulu 1943*, 2–3.

⁴⁰⁰ Katariina: Pällikkölääkäriin lomat. *Kenttälöten Joulu 1943*, 10–11.

⁴⁰¹ Peesto=patteristo

⁴⁰² Maire Siltasen päiväkirja 25.6.1943, 74.

⁴⁰³ Maire Siltasen päiväkirja 16.4.1944, 94–95.

⁴⁰⁴ Karhumäen lottakoulussa kurssitettiin esimerkiksi hyvin linnoitustyömaiden muonittamisessa suoriutuneita lottia. Kurssin oli tarkoitus tarjota myös hieman virkistystä ja uusia ajatuksia. Ks. TK-kirjeenvaihtaja Ensio Röysky: "Loppuun saakka, kun kerran on mukaan lähdetty". *Kenttälöten* 4/1942, 54–55.

Tahallisen propagandan lisäksi huono tiedonkulku ja koulutuksen puute selittävät lottien päiväkirjoissakin näkyvää heikkoa tietämystä sodan kulusta.⁴⁰⁵ *Kenttälötassa* vakuutettiin uskoa Saksaan vielä joulukuussa 1943: ”Mahtavan liittolaisemme sotilaallinen mahti on horjumaton.”⁴⁰⁶ Asemasotavaihe kesti niin kauan, että rintamasta tuli tavallaan koti, kuten Annikki Virtanen kauhisteli päiväkirjassaan sairaalasta pois pääsevän potilaan sanoessa palaavansa nyt kotiin Syvärille.⁴⁰⁷ Pirkko Huuskonen kirjoitti keväällä 1944 keskustelleensa kanttiinissa sotilaiden kanssa: ”Mietimme, minne seuraavan kerran muutamme. ’Ei ehkä vielä ensi kerralla, mutta sit seuraavalla kerralla me varmasti muutamme Moskovaan, ja perustamme kanttiinin Kremliin’.” Jälkihuomautuksena Huuskonen on kirjoittanut uskoneensa silloin, että suomalaiset valtaavat puolet Venäjän maasta: ”Luulin suomalaisten pystyvän mihin vain, enkä aavistanut ollenkaan, mitä tapahtuisi muutaman kuukauden kuluttua.”⁴⁰⁸ Henrik Meinander on todennut, miten vuoden 1944 suomalaisten yhteisessä tunnemaisemassa aistittiin jonkinlaisen muutoksen, hirmumyrskyn olevan tulossa. Suomalaiset jakautuivat hänen mukaansa niihin, jotka uskoivat itsenäisyyden säilymiseen ja niihin, jotka pelkäsivät miehitystä ja ajattelivat tämän olevan ”viimeisen kevään”. Pelkojen vuoksi keskityttiin entistäkin pontevammin arkeen ja sen velvollisuuksiin ja iloihin.⁴⁰⁹

Maire Siltasen ”renspyroo” eli rajatoimisto siirtyi rauhanneuvottelujen alkamisen jälkeen syyskuun alussa Lieksaan. Rauhan tullessa Siltanen oli lomalla, ja hän kirjoitti myöhemmin lokakuussa päiväkirjaansa: ”... sain kuulla ne perin raskaat rauhanehdot, mutta ei sittenkään mieli kokonaan lamaantunut. Kovaa tulee olemaan, mutta kyllä me vielä pärjäämme.”⁴¹⁰ Maire Siltasen päiväkirjan viimeinen merkintä on kirjoitettu marraskuun 1944 lopussa: ”Kuukausi on lopussa, samoin koko sotareissu! Päivät ovat menneet kuin siivillä lentäen ja niin tapahtumarikkaina, että paljon sulattelemissa, kunhan vaan aikaa tulee kaiken muistelemiseen.”⁴¹¹ Syyskuussa 1944 solmitun välirauhan jälkeen oli taisteluton, mutta levoton vaihe, jossa huolettivat niin muuttunut poliittinen tilanne, uuden sodan mahdollisuus kuin oma kotiinpaluu. Kivimäki ja Meinander ovat kirjoittaneet tästä mentaalisen uudelleenorientoitumisen vaatimuksesta, ja todenneet huhujen, epävarmuuden ja pelon olleen suurta.⁴¹² Siltanen oli aloittanut lottatyönsä jo ennen talvisotaa. Hän oli ollut poissa ”normaalista” elämästä yli viisi

⁴⁰⁵ Peltokorpi 2011, 77.

⁴⁰⁶ Alanen Aulis J.: Me löysimme Karjalan. *Kenttälöten Joulu* 1943, 6–7.

⁴⁰⁷ Annikki Virtasen päiväkirja 24.9.1942. K240:1.

⁴⁰⁸ Huuskonen 1999, 125. K1223:1.

⁴⁰⁹ Meinander 2009, 23, 172.

⁴¹⁰ Maire Siltasen päiväkirja 2.11.1944, 99.

⁴¹¹ Maire Siltasen päiväkirja 30.11.1944, 101.

⁴¹² Kivimäki 2016, 74; Meinander 2009, 273–274.

vuotta. Tuntui varmasti oudolta, samalla pelottavalta ja ehkä myös lohdulliselta suunnitella palaamista tavalliseen arkeen. Oma identiteetti piti luoda uudestaan.

Ekstroverttien on todettu kokevan enemmän myönteisiä tunnetiloja kuin introverttien.⁴¹³ Ritva Mattinen ei osoittanut Karhumäestä lähtemisestä suurempaa haikeutta: ”Sinne jäivät Lemmenlaaksot ja Särkilammet, Otsot ja Tivolit”.⁴¹⁴ Ulospäinsuuntautuneisuus, reipas asenne ja huumori auttoivat varmasti vetäytymisvaiheen kohtuullisen kaaosmaisessa tilanteessa.

Ritva Mattinen lopetti ”kolmannen sotaretkensä” päiväkirjassa toiveikkaasti:

Kolmas sotaretkeni loppui näin ollen tähän kestätyään hiukan yli neljä kuukautta. Lopputulos oli surkeampi kuin kukaan olisi osannut odottaa, eikä kotiinpaluukaan ollut niin kuin jokainen oli tietysti hengessään kuvitellut, voittajan paluu. Mutta mottonamme oli ja on joka tapauksessa: ’Niin kauan kuin on elämää, on myöskin toivoa’.⁴¹⁵

Kokemukset eivät olleet vieneet Mattiselta toivoa, vaikka sota olikin hävitty. Ehkä hän oli jo ehtinyt käsitellä pettymystään, sillä sävy oli erilainen hänen kirjoittaessaan tunnoistaan heti sen jälkeen, kun ankarat rauhanehdot oli luettu radiossa 19.8.1944: ”Emme kyyenneet sanomaan mitään, kaikki olivat kuin lamassa, joku itki, joku puristi käsiään nyrkkiin voimattomassa vihassaan, kun taas toiset istuivat mykkinä, ikään kuin oikein tajuamatta sanoman järkyttävyyttä.”⁴¹⁶ Parin päivän päästä Mattinen sai ilmoituksen vapautumisestaan, ja oli siitä iloinen, ”sillä mikäpä minua enää pidätti komppaniassa. Ei ainakaan velvollisuus isänmaata kohtaan.”⁴¹⁷ Tepora on todennut, että jatkosodan aikana uhrien vapaaehtoisuuden korostamiseen jouduttiin käyttämään yhä enemmän energiaa, sillä uhrien tarkoitus alkoi hämärtyä ja usko sodan oikeutukseen vähentyä. Uhrautuminen ei ollut enää samalla tavalla positiivinen velvoite, vaan negatiivinen pakko.⁴¹⁸ Tämä näkyy tavallaan Mattisenkin kommentissa, sillä uhrautumista ei palkittukaan, vaan tulevaisuuden toivo piti hakea muualta. Uhrautuminen, isänmaan ensisijaisuus ja sitä kautta saatava palkinto oli koko jatkosodan ajan keskeinen osa virallista lottaidentiteettiä.

Sodan loppupuolella lottien identiteettiin tuli mukaan ”veteraanisuus”. He alkoivat pohtia, miten ja mitä he sodasta kertovat. Tavallaan tähän oli valmennettu *Kenttälötassa* jo aikaisemmin:

”Rauhan tultua arvioidaan suomalaisen lotan osuus poikiemme rinnalla. Mikä on silloin heidän

⁴¹³ Peltokorpi 2011, 285.

⁴¹⁴ Ritva Mattisen päiväkirja, 6. K256:1.

⁴¹⁵ Ritva Mattisen päiväkirja, 78. K256:1.

⁴¹⁶ Ritva Mattisen päiväkirja, 75. K256:1.

⁴¹⁷ Ritva Mattisen päiväkirja, 77. K256:1.

⁴¹⁸ Tepora 2011, 255.

käsityksensä meistä? Miehellä on aina oikeus odottaa naiselta paljon. Meidän täytyy kestää. Meidän täytyy jaksaa, tukea ja osoittaa – ylöspäin!”⁴¹⁹ Mattinen kertoi, miten

Majuri, joka oli intohimoinen Bismarckin pelaaja, oli edellisenä iltana tullut luoksemme vieraisille korttipakan kanssa ja seuraavana päivänä istuimme jälleen kaikki neljä, majuri, viestiupseerimme, toverini ja minä vaneerilevyn päällä pelaten ulkona luonnossa antaumuksella korttia ja siinä samassa suunnitellen hurjia kertomuksia, joita sitten kotirintamalla kertoisimme, sen sankarien kauhistuttamiseksi.⁴²⁰

Kortinpeluu ei ollut lotille sopivaa, eikä sitä armeijassakaan virallisesti katsottu hyvällä, vaikka se oli hyvin tavallista.⁴²¹ Sodan loppupuolella suomalaisten enemmistö odotti paluuta siviilielämään. Mielessä päällimmäisinä olivat työ-, perhe- ja asuntokysymykset, vapautus armeijan tai lottajärjestön velvollisuuksista ja muut käytännön asiat. Rintamavuosien jälkeen kotiinpaluulta odotettiin paljon.⁴²² Lottien päiväkirjoissaan pohtimiin muisteluihin liittyi enemmän ajatusta seikkailujen kertomisesta sekä konkreettista huolta tulevasta, kun *Kenttälotassa* ideologisemmin huolehdittiin lotille sodasta jäävästä maineesta.

Esko Keskinen mukaan kokemusten puute johtaa stereotyyppien kehittymiseen. Kokemukset puolestaan opettavat ja muuttavat maailmankuvaa. Oppiminen antaa välineitä selviytyä, muuttaa maailmankuvaa ja lisää kykyä ymmärtää paremmin sekä itseään että muita.⁴²³ Stereotyyppit voisivat tarkoittaa kaavamaista kuvaa ”ihannelotasta”, jollaista esimerkiksi Annikki Virtanen haki ja löysi muista lotista, mutta ei itsestään. Sotasairaalassa kesäkuussa 1942 Virtanen kirjoitti, miten hän piti lottatoveriaan ”pelottavan täydellisenä”.⁴²⁴ Oltuaan kuukauden verran sairaalassa töissä, hän oli saanut lisää itseluottamusta ja kirjoitti, miten ”uudessa ympäristössä on tilaisuus irtautua entisestä”. Hän puhui itsestään päiväkirjassaan Annikki Virtasen sijasta Annukka Virranniskana, ikään kuin ottaen itselleen uuden rohkeamman identiteetin, joka saattoi ottaa elämänsä hallintaansa: ”Mutta nyt, uudessa ympäristössä, on tilaisuus irtautua entisestä. Kuka pakottaa minua pelkäämään muita ihmisiä. Kuka elää Annukka Virranniskan elämää ellen minä itse. Jokainen päivä muodostaa luonnettani, siis myös kohtaloani”.⁴²⁵ Virtanen kasvoi ihmisenä ja ymmärsi sen itsekin. Uudet kokemukset ja rintamaoloissa selviytyminen loivat positiivisia kokemuksia. Kokemus muokkasi odotuksia, syntyi positiivinen kehä, usko omiin kykyihin.

⁴¹⁹ Kalmari Laina: Kirje kenttälotalle. *Kenttälotta* 6/1942, 86.

⁴²⁰ Ritva Mattisen päiväkirja, 24. K256:1.

⁴²¹ Pilke ja Kleemola 2015, 41–43.

⁴²² Kivimäki 2016, 99–100.

⁴²³ Keskinen 1997, 56–57.

⁴²⁴ Annikki Virtasen päiväkirja 13.6.1942. K240:1.

⁴²⁵ Annikki Virtasen päiväkirja 4.8.1942. K240:1.

Lotta Svärd -järjestössä ei virallisesti koulutettu johtajia, mutta Fanni Luukkosen mukaan jaostojärjestelmä työnjakoineen oli lottien käytännön johtamiskoulutusta. Hän painotti voimakkaasti luottamuksen merkitystä johtamisessa. Johtaja ei voinut olla mukana kaikessa, vaan hänen täytyy voida luottaa lottien kykyyn suorittaa sovitut tehtävät.⁴²⁶ Kokemukset muokkasivat odotushorisonttia, opettivat sopeutumaan ja ottamaan vastuuta. Muutos näkyi Pirkko Huuskosen, Annikki Virtasen ja Maire Siltasen päiväkirjamerkinnöissä. Itsevarmuuden ja johtamistaitojen kehittymisen voisi päätellä olleen yleistä, oma identiteetti vahvistui.⁴²⁷ Sodan arkipäiväistyminen, ja samalla identiteetin laimentuminen näkyi Ritva Mattisen kesän 1944 päiväkirjoissa, sekä pitkään rintamalla olleiden Pirkko Huuskosen ja Maire Siltasen päiväkirjoissa. Tellervo Korkaman säilynyt päiväkirja käsittelee niin lyhyttä ajanjaksoa, että siitä ei voi tehdä johtopäätöksiä hänen identiteettinsä muutoksista sodan aikana. Sama koskee Viiri Hakkaraisen päiväkirjaa. Inka-Maria Arvelan päiväkirjassa sotaväsymys näkyi eniten, ja siihen vaikutti ehkä hänen ikänsä ja asemansa tuoreena vaimona. Käytännössä monet lotat joutuivat tai pääsivät töihin, joissa heiltä edellytettiin itsenäistä päätöksentekokykyä, organisointitaitoja ja johtajuutta. Näihin tehtäviin kasvettiin sodan aikana. Erityisen selvä identiteetin muutos oli Huuskosen koko jatkosodan ajan kattavassa päiväkirjassa, jossa alun pelokkaasta työstä kasvoi neuvokas itseensä luottava nainen.

⁴²⁶ Antikainen 2012, 152–156.

⁴²⁷ Tähän viittasi myös Ritva Vuola (os. Mattinen) aineiston luovuttamisen yhteydessä tehdyssä haastattelussa: ”Mä oon saanu semmosii suuria tehtäviä jännittäviä tehtäviä ja ne on varmaan sitä varten juuri et mä oon tavallaan kyenny ottamaan vastaan. Koska tää sota teki sen. Että totes, että täshän pärjää oikein hyvin monessa asiassa.” Ritva Vuolan (o.s. Mattinen) haastattelu 2013, A882:1.

5 Lopuksi – kenttälottien päiväkirjojen kertomaa

Olen tutkinut pro gradussani kenttälottien kokemuksia rintamalla heidän päiväkirjojensa pohjalta. Kokemusten käsittelyssä olen huomionut Reinhart Koselleckin odotushorisontti-käsitteen. Odotushorisonttiin vaikuttavat yhteiskunnan arvot, joiden osalta olen keskittynyt Lotta Svärd -järjestön ihanteisiin sellaisina kuin ne Lottien kultaisissa sanoissa ja rintamalla jaetussa *Kenttälotta*-lehdessä ilmenivät. Tutkimukseni kohteena oli seitsemän erilaista kenttälottien päiväkirjaa. Tavoitteeni oli kertoa yksilöiden kokemusten kautta Lotta Svärd -järjestön ideologian ja ihanteiden näkymisestä rintaman arjen kokemuksissa jatkosodan ja kenttälottien komennuksen eri vaiheissa. Historia saa uutta moniäänisyyttä, kun siitä kerrotaan ei vain järjestö- tai tapahtumahistorian, vaan myös järjestöön kuuluneiden yksilöiden ja heidän kokemustensa kautta.

Käyttämäni päiväkirja-aineisto on hyvin rajattu, koska rintamalla työskenteli jatkuvasti yli 10 000 lottaa. Egodokumenttien, kuten päiväkirjojen, henkilökohtaisuus on sekä heikkous että vahvuus. Ne eivät mahdollista yleistämistä, mutta ne antavat sodasta ja rintaman arjesta uutta, täydentävää tietoa. Naisten kohdalla täydentävälle tiedolle on tarvetta, sillä vaikka lottia on 1990-luvun jälkeen tutkittu kohtuullisen runsaasti, päiväkirjojen käyttäminen primäärilähteenä ei ole ollut tavallista. Päiväkirjan kirjoittaminen oli rintamalla yleistä, joten ne ovat hyviä arjen ja kokemusten tutkimuskohteita. Kirjoittaminen oli ajanvietettä, se auttoi omien tunteiden ja ajatusten jäsentämisessä sekä mahdollisti rintaman arjen tapahtumien tallentamisen itselle, muille tai jälkipolville. Tutkimukseni löydökset kertovat, että lottien ihanteilla ja lottaidentiteetillä oli merkitystä rintaman arjessa.

Lottaidentiteetti näkyi rintamalla konkreettisesti pukeutumisena eli lottapuvun pitämisenä sekä työssä että vapaa-ajalla. Puku kertoi joukkoon kuulumisesta, eikä sen käyttöä suuremmin kritisoitu, vaikka lotat pyrkivätkin sitä joskus asustamaan sääntöjen vastaisesti. Yhteishenki, sotasisaruus, ei päiväkirjojen perusteella ollut vain Lotta Svärd -järjestön ihanne, vaan osa rintaman arkea. Kaikissa tutkimissani päiväkirjoissa kirjoitettiin paljon yhteistyöstä ja reiluista, läheisiksi muuttuvista lottatyötovereista ja -ystävistä. Yhteiset kokemukset, toiminta yhdessä sekä työssä että vapaa-ajalla ja yhteismajoitukset nähtiin pääasiassa positiivisena, vaikka joukkoon sopeutumisen vaikeudesta ja yksinäisyydestäkin kirjoitettiin.

Lotta Svärd -järjestö tuotti tutkimieni päiväkirjojen perusteella osan identiteetistä, aseman rintaman yhteiskuntajärjestyksessä. Lotta-termi kertoi kaikille, minkä järjestön kautta nainen rintaman töihin oli tullut. Naiset puhuivat itsestään ja tovereistaan päiväkirjoissaan lottina, se oli

heille itselleenkin kuin yleistävä ammattinimike. Lotta Svärd -järjestö oli syntynyt suojeleuskuntien rinnakkaisjärjestönä, ja se oli sellaisena osa porvarillista valkoista Suomea. Poliittisuus ei ainakaan suoraan näkynyt tutkimissani päiväkirjoissa. Osassa ei kuvailla järjestöön liittymisen tai rintamalle lähdön motiiveja lainkaan, mutta kaikissa isänmaallisuus nousi esille vahvana työn motiivina. Isänmaallisuus ja yhdessäolo, ”kaikki ovat mukana” vaikuttaisivat olleen merkittävimpiä syitä niin liittymiselle kuin rintamalla työskentelemiselle. Naiselliseen isänmaallisuuteen, jota lotat edustivat, kuului hoivaaminen, äidillisuus, rohkeus ja työnteko, ja nämä ihanteet tulivat esille tutkimissani päiväkirjoissa eli tutkimustulokset vahvistavat käsitystä lottaidentiteetin merkityksellisyydestä.

Tutkin ihanteiden osalta erityisesti lottien luonteelle ja käytökselle asetettuja vaatimuksia, isänmaallisuutta ja uskonnon merkitystä. Lottien kultaisten sanojen mukaan lotan piti aina vaatia eniten itseltään. Vaatimuslista oli pitkä: lotan piti olla rehellinen, ystävällinen ja ahkera, sekä käyttäytyä aina kunnioittavasti, nöyrästi ja siveellisesti. Tutkimieni päiväkirjojen perusteella luonteeseen ja käytökseen liittyvät arvot olivat lotille tärkeitä erityisesti konkreettisina ahkeraan työhön ja yhteiseloon liittyvinä toimintatapoina, eivät niinkään abstraktimpana oman sisäisen kehityksen mittarina. Päiväkirjat kertovat käänteisesti myös, että oli mahdollista keskittyä käytännön työhön jättäen arvot ja niiden ajattelemisen vähemmälle. Ei ole mahdollista erottaa, mikä kokemusten käsittelyssä johtuu omasta henkilökohtaisesta taustasta tai luonteesta, mikä yleisesti maailmankuvasta ja mikä erityisesti Lotta Svärd -järjestön ideologiasta. Ihanteellisten arvojen ei voi sanoa pelkästään tukeneen rintaman arjessa, sillä oman luonteen ja käytöksen analysoimiseen taipuvaiselle nuorelle ne asettivat ankaran tavoitteen johtaen helposti oman itsen vertailemiseen toisiin, ainakin aluksi täydellisemmiltä tuntuviin lottatovereihin. Merkittävimpänä tutkimustuloksena pidän konkreettisen työn, rintamalla olemisen tarpeellisuuden, korostumista identiteetissä ja kokemuksissa jo sodan aikana, ei vain myöhemmissä muistoissa. Oma arvo ja identiteetti syntyi välineellisesti työn kautta. Tämä näkyi hiukan eri painotuksilla kaikissa tutkimissani päiväkirjoissa.

Uskonnollisuus ei tutkimieni päiväkirjojen perusteella vaikuta olleen kovin tärkeää, ei ainakaan siinä mittakaavassa, miten sitä korostettiin virallisessa ideologiassa. Kristinusko ja Suomea suojeleva Jumala oli osa isänmaallisuutta ja sitä kautta läsnä lottailloissa ja tapahtumissa. Päiväkirjojen perusteella saa sen kuvan, että uskonto oli hyväksytty osa arkea. Se tarjosi tuttuja rukouksia ja virsiä lottailloissa, ja loi näin kodinomaisuutta, jatkuvuutta ja turvaa rintaman arkeen. Omasta suhteesta uskontoon ei päiväkirjoissa kirjoitettu Annikki Virtasta lukuun ottamatta, jonka päiväkirjassa uskonnollinen pohdiskelu näkyy Lotta Svärd -järjestön hengen mukaisena. Muuten kristillisyys näkyi enemmänkin arjen itsestäänselvytyksenä ja perinteinä.

Valistuslottana toimineelle Viiri Hakkaraiselle uskonto oli jo lottailtojen järjestämistä vuoksi läheisempää ja osa identiteettiä.

Seikkailut tai hauskan pitäminen ei ollut osa lottien kultaisia sanoja, mutta *Kenttälotta*-lehdessä tämäkin rintamakomennuksiin liittyvä puoli nousi esille, ja se hyväksyttiin ainakin puhtaammin työhön ja velvollisuuden täyttämiseen liittyvien motiivien ohella. Tutkimissani kenttälottien päiväkirjoissa seikkailun, vaihtelun ja jännityksen merkitys näkyi niin haluna lähteä rintamalle kuin osana arkea. Arjen hauskuudet ja sodan jännittävyys haluttiin tallettaa muistoina, ja toisaalta pelkoja ja kauhuja käsiteltiin kirjoittamalla. Ei näytä siltä, että rintamaolojen seikkailullista puolta pyrittäisiin salaamaan päiväkirjan kuvitellulta yleisöltä. Jännittävät kokemukset vaikuttavat olevan niitä, joiden halutaan kirjoittamalla muuttuvan muistoiksi, ja sitä ne tavallaan tekevät jo kirjoitushetkellä. Suurin osa kenttälottista oli nuoria, joten heille sota oli helpommin positiivinen seikkailu kuin kotirintamalla perheestään huolta pitävälle ja miestään murehtivalle lottiaidille.

Isänmaallisuus, sodan oikeutus ja Neuvostoliiton pitäminen itsestään selvänä vihollisena näkyi päiväkirjojen kuvaamassa arjessa. Päiväkirjojen isänmaallisuus oli käytännönläheistä: talvisodassa menetetty Karjala haluttiin saada takaisin ja oikaista vääryydet. Suur-Suomi-aatteen ideologista pohdintaa päiväkirjoissa ei ollut, mutta ajatusta ei kritisoitukaan, vaan se näkyi esimerkiksi kirjoitettaessa karjalaisista ”alkuasukkaina”, joita rohkaistiin lähtemään Suomeen. Maailmankuva, johon kuului sosialismin pahuus, sodan oikeutus ja ajatus sivistettävistä sukulaiskansoista oli kenttälottien päiväkirjoissa näkyvissä ja tuki heidän toimintaansa rintaman oloissa. Oma suomalaisen lotan identiteetti rakentui suhteessa näihin ”toisiin”.

Tutkin päiväkirja-aineiston perusteella, olivatko odotukset erilaisia sodan eri vaiheissa rintamalle tulleilla ja muuttuivatko ne sodan aikana. Aineiston rajallisuus jättää monta erilaista tilannetta huomiotta, mutta mahdollistaa silti erilaisten kokemusten tutkimisen. Pitkään kenttälottina työskennelleiden päiväkirjateksteissä työ ja arki näkyy tasaisempana kuin lyhyemmästä ajasta kirjoitetuissa päiväkirjoissa, koska niissä korostuu stabiilimpi asemasotavaihe. Lyhyemmän ajan jatkosodan alusta tai lopusta kattavissa päiväkirjoissa sotatilanne ja sitä kautta asemapaikan muutokset vaikuttavat kokemukseen selvemmin. Vuoden lopulla 1941 ja vuoden alussa 1942 Lapissa kirjoitetussa Tellervo Korkaman päiväkirjassa sotatilannetta ei käsitellä lainkaan, kun taas viimeisenä sotakesänä kirjoitetussa Ritva Mattisen päiväkirjassa vetäytymisvaihe on kiinteä osa kirjoittajan arkea.

Inka-Maria Arvela, Maire Siltanen ja Pirkko Huuskonen lähtivät komennukselle jatkosodan alussa ja heidän päiväkirjansa kattavat pisimmän ajan. Kaikissa päiväkirjoissa lottien

kokemushorisontti vaikuttaa mahdollistaneen melko realistiset odotukset rintaman oloista, vaikka nuorimpana komennukselle lähteneellä Huuskosella kokemattomuus korostuu, ja vastaavasti ikä ja kokemus näkyvät Siltasen ja Arvelan päiväkirjoissa, sillä heillä oli kokemusta jo talvisodasta, kun taas Huuskonen lähti rintamalle olematta vielä edes vaaditun ikäinen. Kukaan ei kirjoittanut suurista pettymyksistä tai yllätyksistä, vaan sopeutumisesta uusiin oloihin, tovereista ja itse työstä. Idealismista ja nuoruudesta huolimatta naiset osasivat rintamalla tarvittavia töitä ja monet olivat tottuneet kovempiinkin oloihin, joten itse työ tai asuminen ei tuottanut suuria yllätyksiä. Tähän ei näytä vaikuttaneen sodan tilanne, jossa rintamakomennukselle lähdettiin tai se, missä jaostossa kenttälotta työskenteli eli odotushorisontti oli tilanteen tasalla. Vaikka kokemuksista voi nostaa joitakin yhteisiä tuntemuksia, ne ovat kuitenkin henkilökohtaisia. Kokemuksiin vaikuttavat taustatekijät, kuten luonne ja eräänlainen ”kombinaatioiden sattuma” eli missä mielentilassa, ajassa ja kokoonpanossa henkilö sattuu päätyään tiettyyn paikkaan ja tilanteeseen. Yhteistä on rintamaolojen ero kotioloihin sekä normaalielämän katkeaminen. Sota muodostaa väjäämättä katkon ja käännekohdan kokijan elämässä, mutta katkon merkityksellisyys on henkilökohtaista.

Tutkimiani päiväkirjoja kirjoittaneet kenttälottat työskentelivät eri jaostoissa, ja sitä kautta heidän arkensa oli erilaista. Lotta Svärd -järjestön ihanteet koskivat kaikkia, eikä jaosto päiväkirjojen perusteella vaikuttanut asenteisiin. Viiri Hakkarainen oli valistuslotta, eli virkansa puolesta vastuussa muidenkin valvonnasta ja heidän motivaationsa ylläpitämisestä. Hän ei ollut aivan samanlainen rivilotta kuin muut, ja hän laajensi kokemushorisonttiaan kiertäessään rintamalla paikasta toiseen. Hänenkään päiväkirjansa ei kerro yllätyksistä, vaan melko kiihottomasti erilaisista lotista ja tilanteista, joihin hän rintamalla törmäsi. Kristillisyys ja lottahenki olivat hänelle tärkeitä arvoja, joita hän halusi toiminnallaan edistää. Toiminta oli maanläheistä ja käytännöllistä: hengellisiä lottailtoja ja vastaavaa ohjelmaa rintamamiehille, lottien oloista raportoimista niiden parantamiseksi, vakavaa keskustelua lottien kanssa ja kristinuskon tuomista lähelle vaikkapa radiosta lähetettävän jumalanpalveluksen muodossa.

Sodan jatkuminen muutti odotuksia komennusten kestosta, ja myöhemmin myös sodan lopputuloksesta. Lottaidentiteetti ei vaikuta kadonneen tai kokonaan muuttuneen, mutta väsymys sotaan näkyi päiväkirjoissa. Isänmaallisuus ja arvot säilyivät, mutta ne laimenivat. Oman työn merkityksellisyys mietitytti ja oma elämä, elämässä eteenpäin pääseminen alkoi tuntua tärkeältä. Naimisissa olleelle Inka-Maria Arvelalle sota oli alussa seikkailu, mutta hänen mielensä kääntyi sodan kestäessä siviiliin palaamiseen. Tulevaisuuden odotukset olivat muualla ja identiteetti alkoi muuttua. Toisaalta kokemus pärjäämisestä vahvisti lottien ammatti-identiteettiä ja uskoa omiin kykyihin. Arvojen liudentuminen näkyi jossakin määrin *Kenttälotan* sisällön

vihteellistymisessä ja lottapuvussa, jonka helmaa sai lyhentää. Lottatyövoiman tarve rintamalla piti täyttää. Lottien viralliset säännöt eivät muuttuneet, mutta käytännössä ihanteellinen identiteetti hieman liudentui, ja tavallisen nuoren naisen identiteetti sai enemmän tilaa.

Lottien kohdalla on kiinnostavaa yhteiskunnan ja kulttuurin muuttuminen ja ristiriitaisuus. Sodan aikana isänmaallisuus, vihollisen pahuus ja sodan oikeutus olivat yleisesti hyväksytyjä käsitteitä tai arvoja. Sodan aikana asenteet liudentuivat, ja sodan jälkeen oli pakko sopeutua aivan uudenlaiseen yhteiskuntaan. Ajattelumme taustalla on aina yhteiskunta, jossa elämme. Lottien pohdinnat ovat henkilökohtaisia, mutta samalla ne kertovat siitä, mitkä asiat yhteiskunnassa olivat tärkeitä ja siitä, miten niistä ”kuului” ajatella. Päiväkirjojen kenttälotat olivat aktiivisia toimijoita omine ajatuksineen ja tapoineen, eivät Lotta Svärd -järjestön mallinukkeja. Kollektiivinen lottaidentiteetti ei ollut kaikilla yhtä vahva, mutta kaikilla sellainen oli – päiväkirjat kertovat siitä vielä paitsi tekstillään, myös säilymisellään Lottamuseon kokoelmissa.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Syvärannan lottamuseon kokoelmat

Päiväkirjat

- Arvela Inka-Maria, päiväkirja, puhtaaksikirjoitettu kopio, A1088:1.
- Hakkarainen Viiri, päiväkirja 9.6.1942 - 4.9.1942. K26:1.
- Huuskonen Pirkko, Minun sotani – lottatyttö muistelee. Kirjeiden perusteella päiväkirjamuotoon myöhemmin kirjoitettu muistelmä 1941–1944. Padasjoen kirjapaino: Padasjoki 1999. K1223:1.
- Korkama Tellervo, ”Piirrän tähän kirjaan muutamia muistiinpanoja sotaretkeltäni v. 1941–1942”, päiväkirja 14.12.1941 - 7.1.1942. A942A.
- Korkama Tellervo, Sotamuistoja. Osa päiväkirjasta kirjoitettu myöhemmin käsin puhtaaksi. A926:6
- Mattinen Ritva, Päiväkirja 1944, puhtaaksikirjoitettu kopio. Sivut numeroitu, 1–78. K256:1.
- Siltanen Maire. Pum-Pummista Rukajärvelle. Rintamalotan päiväkirjat vuosilta 1940–1944. Gummerus: Saarijärvi 2005.
- Siltanen Maire, Pum-Pummin lottatuvan päiväkirja 1940. A1241:1.
- Virtanen Annikki, Toukokuuni. Päiväkirja 19.5.1942 – 13.6.1943. K240:1.

Kenttälotan ohjesääntö ja kenttäkuri. A275:1.

Komennuksella olevan lotan järjestyssäännöt. Lotta Svärd keskusjohtokunta. A386:1.

Ohjeet yhteyslottien työtä varten. Lotta Svärd keskusjohtokunta 1.2.1943. K227:2.

Painetut alkuperäislähteet

Kenttälotta 1, 2 ja 3/1941

Kenttälotta 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8/1942

Kenttälotan Joulu 1943

Lotta Svärd 17/1942, 2/1943 ja 17/1944.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahola Suvi, Naiset päiväkirjojen kirjoittajina, 96–107. Teoksessa Piela Ulla (toimi.), *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista*. Tietolipas 127. SKS: Helsinki 1993.
- Anderson Benedict, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso: London 2006.
- Antikainen Marjo-Riitta, *Velvollisuuden kutsu. Fanni Luukkonen johtajana*. Otava: Keuruu 2012.
- Bourke Joanna, ”Uusi sotahistoria”, 21–42. Teoksessa Kinnunen Tiina ja Kivimäki Ville (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa*. Minerva Kustannus Oy: Jyväskylä 2006.
- Brubaker Rogers ja Cooper Frederik, Beyond ”identity”, 1–47. *Theory and Society* 29/2000.
- Frigren Pirita, Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa, 51–70. Teoksessa Lidman Satu, Koskivirta Anu, Eilola Jari (toim.) 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus: Tallinna 2017.
- Hall Stuart, *Identiteetti*. Tammer-Paino Oy: Tampere 1999.
- Heikkinen Kaija, *Yksin vai yhdessä. Rintamanaisen monta sota*. Kultaneito X, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Joensuu 2012.
- Heiskanen Anu, *Naisen kokemus, sota ja selviytyminen. Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset*. Väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 86. Unigrafia: Helsinki 2018.
- Hytönen Kirsi-Maria, *Ei elämäni lomaa mahtunut. Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Kultaneito XIII, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura: Joensuu 2014.
- Jallinoja Riitta, *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. WSOY: Juva 1983.
- Junila Marianne, *Kotirintaman aseveljeyttä: suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941-1944*.
- Kaartinen Marjo ja Korhonen Anu, *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora: Turku 2005.
- Kalela Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus: Helsinki 2002.
- Karemaa Outi, *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Suomen Historiallinen Seura. Bibliotheca Historica 30. Hakapaino Oy: Helsinki 1998.
- Katajala-Peltomaa Sari, Niemi Marjaana ja Sulkunen Irma (toim.), *Usko, tiede ja historiantutkimus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. SKS, Historiallisia tutkimuksia 217. Hansaprint Oy: Turenki 2016.
- Kempainen Ilona, *Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Bibliotheca Historica 102. SKS. Hakapaino Oy: Helsinki 2006.

- Keskinen Esko, Maailmankuvan rakennusaineet: kokemukset ja kulttuuri, 42–57. Teoksessa Rydman Jan (toim.), *Maailmankuvaa etsimässä*. WSOY: Helsinki 1997.
- Kinnunen Tiina, *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen*. Otava: Keuruu 2006.
- Kinnunen Tiina ja Kivimäki Ville, Johdatus koettuun sotaan, 9–18. Teoksessa Kinnunen Tiina ja Kivimäki Ville (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodassa*. Minerva Kustannus Oy: Jyväskylä 2006.
- Kirves Jenni, ”Mutta hauskaa meillä oli”, 70–85. Teoksessa Lagerbohm John, Kirves Jenni, Kleemola Olli, *Me puolustimme elämää*. Otavan Kirjapaino Oy: Keuruu 2010.
- Kivimäki Ville, Hämärä horisontti, avautuvat tulevaisuudet. Suomalaissootilaat ja syksyn 1944 tunnemaista, 73–100. Teoksessa Kivimäki Ville ja Hytönen Kirsi-Maria, *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Vastapaino: Tampere 2016.
- Kivimäki Ville, *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissootilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY: Helsinki 2013.
- Kivimäki Ville, Reittejä kokemushistoriaan. Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa, 9–85. Teoksessa Annola Johanna, Kivimäki Ville ja Malinen Antti, *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino: Tampere 2019.
- Kivimäki Ville, rintamamiesten Suur-Suomi. Odotukset, kokemukset ja tunteet jatkosodassa, 216–319. Teoksessa Näre Sari, Kirves Jenni (toim.), *Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus*. Johnny Kniga Publishing: Helsinki 2014.
- Kivimäki Ville, Sodan kokemushistoria, 69–86. Teoksessa Kinnunen Tiina ja Kivimäki Ville (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodassa*. Minerva Kustannus Oy: Jyväskylä 2006.
- Koselleck Reinhart, Der Einfluß der beiden Weltkriege auf das soziale Bewußtsein, 324–343. Teoksessa Wolfram Wette (toim.), *Der Krieg des kleinen Mannes. Eine Militärgeschichte von unten*. Piper: München 1992.
- Koselleck Reinhart, *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Suhrkamp Verlag: Frankfurt am Main 1985 (Vierte Auflage).
- Koskimies Airi ja Rafael, *Suomen lotta. Katsaus lottajärjestön toimintaan*. Weilin & Göös: Helsinki 1964.
- Koskivirta Anu ja Lidman Satu, Historioitsija eettisten valintojen äärellä, 11–25. Teoksessa Lidman Satu, Koskivirta Anu, Eilola Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus: Tallinna 2017.
- Laitinen Marjo, Lotta Svärd ja suojeluskunnat, 176–193. Teoksessa Alapuro Risto (toim.), *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. WSOY: Porvoo 1998.

- Latva-Äijö Annika, *Helmi Arneberg-Pentti Lotta Svärdin rakentajana 1920–29*. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 47. Åbo Akademis tryckeri: Turku 1998.
- Latva-Äijö Annika, *Lotta Svärdin synty. Järjestö, armeija, naiseus 1918–1928*. Otava: Keuruu 2004.
- Lejeune Philippe, *On Diary*. Toim. Jeremy D. Popkins & Julie Rak. Honolulu: Centre for Biographical Research, The University of Hawai'i Press 2009.
- Leskelä-Kärki Maarit, *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1085. Tammerpaino Oy: Tampere 2006.
- Leskelä-Kärki Maarit ja Sjö Karoliina, Päiväkirja, minuus ja historia, 11–38. Teoksessa Leskelä-Kärki Maarit, Sjö Karoliina ja Lalu Liisa (toim.). *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino: Tampere 2020.
- Lukkarinen Vilho, Suomen lotat. Lotta Svärd -järjestön historia. WSOY: Porvoo 1981.
- Makkonen Anna, Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa, 360–374. Teoksessa Ahola Suvi, *Hiljaista vimmaa. Suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle*. Gummerus: Jyväskylä 1993.
- Malmio Kristina, Älykästä sukkeluutta ja reipasta realismia – 1920-luvun ajanvietekirjallisuus, 289–298. Teoksessa Rojola Lea (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Vammalan Kirjapaino Oy: Vammala 1999.
- Mattila Jukka I., *Lottapukujen historia*. Minerva Kustannus Oy: Helsinki 2021.
- Nevala Seija, Lottapuku naisten maanpuolustusidentiteetin rakentajana ja ylläpitäjänä, 241–270. Teoksessa Niiranen Anna ja Turunen Arja (toim.), *Säädyllystä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hansaprint Oy: Turenki 2019.
- Nevala-Nurmi Seija-Leena, *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Väitöskirja. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy: Tampere 2012.
- Nurmi Jari-Erik, Maailmankuvan vaikutus oman elämän muotoutumiseen, 58–69. Teoksessa Rydman Jan (toim.), *Maailmankuvaa etsimässä*. WSOY: Helsinki 1997.
- Näre Sari, Nuoruus sodan hävityksessä 9–39. Teoksessa Kirves Jenni, Siltala Juha, Näre Sari (toim.), *Uhrattu nuoruus*. WS Bookwell Oy: Porvoo 2008.
- Näre Sari, *Sota ja seksi*. Tammi: Helsinki 2016.
- Olsson Pia, *Eteen vapahan valkean Suomen. Kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939*. Kansatieteellinen Arkisto 45. Karisto: Hämeenlinna 1999.

- Olsson Pia, *Myytti ja kokemus. Lotta Svärd sodassa*. Otava: Keuruu 2005.
- Pakkasvirta Jussi, Kuvittele kansakunta, 70–89. Teoksessa Pakkasvirta Jussi & Saukkonen Pasi (toim.), *Nationalismit*. WSOY: Porvoo 2005.
- Pilke Helena, *Korsu-uutisia! Rintamalehtien jatkosota*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia 260. Bookwell Oy: Porvoo 2012.
- Pilke Helena ja Kleemola Olli, *Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamalla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Bookwell Oy: Porvoo 2015.
- Peltokorpi Kaisa-Maria, *On eletävä kun koska tahansa voi kuolla. Lottien selviytyminen sodassa 1939–1945*. Acta Universitatis Lapponiensis 218. Lapin yliopistopaino: Rovaniemi 2011.
- Pohls Maritta ja Latva-Äijö Annika, *Lotta Svärd. Käytännön isänmaallisuutta*. Otava: Keuruu 2009.
- Pulkkinen Tuija ja Sorainen Antu (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallinen Arkisto 133. Hakapaino Oy: Helsinki 2011.
- Rojola Lea, Vastakohtien sekasortoinen maailma, 108–135. Teoksessa Rojola Lea (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Vammalan Kirjapaino Oy: Vammala 1999.
- Saarenketo Jenna, *Suomen lotat Kolmannen valtakunnan vieraina. Lottien kokemuksia palkinto- ja virkistysmatkoilta Saksaan vuosina 1943–1944*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Kulttuurihistoria 2021.
- Salminen Pauliina, *Miehittäjän morsiamet. Rakkautta ja petoksia jatkosodan Itä-Karjalassa*. Atena Kustannus Oy, Bookwell Oy: Porvoo 2013.
- Seila Taito, *Lotta Svärd. Univormupukuiset naiset*. Kustannusliike Aikakirja: Helsinki 1972.
- Smith Anthony D., *National Identity*. Penguin Books. Printed in England by Clays Ltd 1991.
- Suikkanen Merita, Kiellettyjen tanssien hurmaa. Jatkosodan tanssikielto ja nurkkatanssikulttuuri 58–86. Teoksessa Keskinen Jarkko, Seppälä Suvianna, Teräs Kari (toim.), *Häkäpöntöistä nurkkatansseihin. Arjen ilmiöitä sota-aikana*. Turun yliopisto, Suomen historian julkaisuja 2. Uniprint: Turku 2012.
- Sulamaa Kaarle, *Hilja Riipinen – Lapuan lotta*. Otava: Keuruu 1995.
- Sulamaa Kaarle, *Lotat, uskonto ja isänmaa. Lotat protestanttis-nationalistisina nunnina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Historiallisia tutkimuksia 242. WS Bookwell Oy: Porvoo 2009.
- Sulamaa Kaarle, *Lotta Svärd – Uskonto ja isänmaa*. Yliopistopaino: Helsinki 1999.

- Sääskilähti Nina, *Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika päiväkirja ja muistin kulttuuri*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 105. Jyväskylän yliopisto 2011. Bookwell Oy: Jyväskylä 2011.
- Tepora Tuomas, *Sinun puolesta elää ja kuolla. Suomen liput, nationalismi ja veriuhri 1917–1945*. WSOY Bookwell Oy: Juva 2011.
- Tiihonen Kirsi, Puhtaan nuoruuden ihanne. Sukupuolikasvatusta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvuilla. Teoksessa Immonen Kari, Hapuli Ritva, Leskelä Maarit ja Vehkalahti Kaisa (toim.), *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800-1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kirjapaino Raamattutalo Oy: Pieksämäki 2000.
- Tikka Marko & Nevala Seija-Leena, *Kielletyt leikit. Tanssin kieltämisen historia Suomessa 1888–1948*. Atena Kustannus Oy. Otavan Kirjapaino: Keuruu 2020.
- Tilli Jouni, Luterilaisten pappien vihollisretoriikka jatkosodassa 1941–1944, 114–133. Teoksessa Jouhki Jukka, Pennanen Hanna-Riikka (toim.), *Länsi: käsite, kertomus ja maailmankuva*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, historiallisia tutkimuksia 272. Hansaprint Oy: Turenki 2016.
- Vainio-Korhonen Kirsi, Vastuullinen historia, 29–47. Teoksessa Lidman Satu, Koskivirta Anu, Eilola Jari (toim.) 2017. *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus: Tallinna 2017.
- Vatka Miia, *Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1020. Tammerpaino Oy: Tampere 2005.
- Viljamaa Noora, *Sotatoverit. Sotakoirat, sotilaat ja sodan kokemus talvi- ja jatkosodassa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Suomen historia 2020.
- Vuonokari Liisa, *”Tätä työtä tehdään Suomen suvun historiassa vain yhden kerran” Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan opettajaleiri suomalaisten ja itäkarjalaisten kohtaamisen paikkana 1941 – 1944*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Suomen historia 2011.
- Von Wright Georg Henrik, Maailmankuvan käsitteestä, 19–30. Teoksessa Rydman, Jan (toim.), *Maailmankuvaa etsimässä*. WSOY: Helsinki 1997.

Muuta kirjallisuutta

- Aitovieri Hilma ja Hirvonen Salama, *Lotta Kuosmasen sota*. Kirjayhtymä: Helsinki 1988.
- Elmgren-Heinonen Tuomi, *Lottatyttö komennuksella*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo 1940.
- Hakkarainen Tellervo ja Huovinen Maarit, *Lotta sodan ja rauhan töissä*. WSOY: Juva 1999.

Melto Hilja Ilona ja Castrén Anja, *Meidän sotamme. Nuoren lotan sota-ajan päiväkirja*. Karisto Oy: Hämeenlinna 1985.

Ott Estrid, *Pikkulotta Salli*. Otava: Helsinki 1942.

Runeberg Johan Ludvig, *Vänrikki Stoolin tarinat*. Alkuteos Fänrik Ståls sägner, suomentanut Paavo Cajander. WSOY: Porvoo 1990.

Tiuri Eila, *Lottana sotavankisairaalassa*. Toimittanut Martti Tiuri. Ajatus Kirjat. WS Bookwell Oy: Juva 2010.

Vihantola Siiri, *Tulta hankien yllä. Kertomuksia*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo 1940.

Villa Kyllikki, *Tyttö sodassa. Kenttälotan kirjeitä 1941–1944*. LIKE, Otavan kirjapaino Oy: Keuruu 2006.

Internet-lähteet

Identiteetti ja mentaliteetti. Kielitoimiston sanakirja.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>. Viitattu 11.11.2020.

Lottamuseon verkkomuseon lottagalleria

Arneberg-Pentti Helmi

[Arneberg-Pentti Helmi - Lotta Svärd - Verkkomuseo \(lottasvard.fi\)](https://www.lottasvard.fi/). Viitattu 8.1.2021.

Kivitie Valma

[Kivitie Valma - Lotta Svärd - Verkkomuseo \(lottasvard.fi\)](https://www.lottasvard.fi/) . Viitattu 8.1.2021.

Luukkonen Fanni

[Luukkonen Fanni - Lotta Svärd - Verkkomuseo \(lottasvard.fi\)](https://www.lottasvard.fi/). Viitattu 8.1.2021.

Nissinen Annikki

[Nissinen Annikki - Lotta Svärd - Verkkomuseo \(lottasvard.fi\)](https://www.lottasvard.fi/). Viitattu 8.1.2021.

Riipinen Hilja

[Riipinen Hilja - Lotta Svärd - Verkkomuseo \(lottasvard.fi\)](https://www.lottasvard.fi/). Viitattu 9.3.2021.

Latva-Äijö Annika, Arneberg-Pentti, Helmi. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 12.1.2021). Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007765>. (ISSN 1799-4349, verkkójulkaisu). Julkaistu 17.2.2003.

Sulamaa Kaarle, Luukkonen, Fanni. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 12.1.2021). Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007574>.(ISSN 1799-4349, verkkójulkaisu). Julkaistu 16.9.1997 (päivitetty 20.4.2016).

Sulamaa Kaarle: Riipinen, Hilja. *Kansallisbiografia-verkkójulkaisu*. Studia Biographica 4.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 18.3.2021). Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:skskbg-007573>. (ISSN 1799-4349, verkkójulkaisu). Julkaistu 9.10.2006 (päivitetty 14.2.2008).

Haastattelut ja sähköpostiviestit

Kinnunen Kaisa, Lottamuseon kokoelma-amanuenssi. Haast. Eva Mäkinen 1.11.2019.

Kinnunen Kaisa, sähköpostiviestit Eva Mäkiselle 17.12.2021 ja 14.1.2022 (sisältäen otteet inventointiluettelosta ja kokoelmahallintatyökalu-Musketin näkymästä).

Korkama Tellervo, kanttiinilotta. Haast. Inna Kallioinen, Lottamuseo, 24.5.2014. A926:7.

Vuola Ritva (os. Mattinen), viestilotta. Haast. Raimo Salo, Lottamuseo, 2013. A882:1.

Liitteet

Liite 1

Kenttälottien taustatiedot

	Nimi	Synt.	Materiaali	Asemapaikka	Tunnus	Erityistä
1	Arvela (os. Lappalainen), Inka-Maria	1913	Päiväkirja 9.10.1939- 25.1.1940 20.6.1941- 31.8.1942	Kitee, Ylämylly	A1088:1	Lääkintälottana talvi- ja jatkosodassa. Avioitui välirauhan aikana.
2	Hakkarainen, Viiri	1908	Päiväkirja 9.6.1942 - 4.9.1942	Itä-Karjala	K26:1	Valistuslotta.
3	Huuskonen, Pirkko	1923	Minun <i>sotani - lottatyttö muistelee</i> Painettu päiväkirja, jota täydennetty myöhemmin kirjeiden perusteella 1941-1944	Itä-Karjala, Karhumäki	K1223:1, Padasjoen Kirjapaino: Padasjoki 1999	Kanttiinilotta/ Muonituslotta
4	Korkama, Tellervo	1921	Piirrän tähän kirjaan muutamia muistiinpanoja sotaretkeltäni v. 1941-1942 Päiväkirja 14.12.1941 - 7.1.1942	Kiestingin lähellä, Tuutijärvellä, Kemijärvellä ja Alakurtissa 1941-42	A942:a	Kanttiinilotta/ muonituslotta, osasi saksaa. Ylioppilas 1941.
5	Mattinen (myöh. Vuola), Ritva	1925	Päiväkirja 1944	Itä-Karjala	K256:1	Viestilotta Radistikurssi 1942, radistina Itä-Karjalassa 1942-1943. Ylioppilas. Opiskeli Kauppakorkeakoulussa
6	Siltanen, Maire	1917	Pum-Pummista Rukajärvelle Rintamalotan päiväkirjat vuosilta 11.6.1941 26.8.1941- 30.11.1944	Rukajärvi yms.	Gummerus: Saarijärvi 2005	Muonituslotta
7	Virtanen (myöh. Haaparanta), Annikki	1920	Toukokuuni Päiväkirja 19.5.1942 - 13.6.1943	Alussa sotasairaalsa Ukissa. Ruoppoja Itä-Karjalassa.	K240:1	Lääkintälotta. Abiturientti 1942, pääsi ylioppilaaksi ilman kirjoituksia 1942.

Liite 2

Kenttälottien päiväkirjat aikajanalla

	1941												1942												1943												1944																																		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12																							
Arvela ¹⁾ Inka-Maria																																																																							
Hakkaraïnen Viiri																																																																							
Huuskonen Pirkko																																																																							
Korkama Tellervo																																																																							
Mattinen Ritva																																																																							
Siltanen ²⁾ Maire																																																																							
Virtanen Annikki																																																																							

¹⁾ Arvela oli kirjoittanut päiväkirjaa myös talvisodan ajalta 9.10.1939-25.1.1940

²⁾ Siltanen oli ollut lottana talvisodassa pitäen päiväkirjaa 20.2.1940-26.4.1940 ja linnoitustöissä 23.6.1940-11.6.1941

Liite 3

	Otsikko	Jutun sisältö	Luokit- telu	Sivu	Kirjoittaja
	Kenttälotta 1/1941	Kannessa kenttälotta lähdössä komennukselle			
	Kenttälöttille!	Puhuttelut/rohkaisut eri tehtävissä toimiville kenttälöttille	P	2-5	Eri johtajia (Ensin Fanni Luukkonen, nimet lueteltu s 16)
	Sotasisarus	Kertomus talvisodan ajalta, miten lottahenki=sisarus syntyy	A	6-7 10-11	-nne
	Lotat siellä jossakin	Valokuvia rintamalta	V	8-9	
	Marssilaulu Suomen lotille		R	11	Sallan pappi
	Lääkintälotan rukous		R	11	Mirjami Lähteenkorva
	Kenttälottien varustaminen lottavarusteilla sodan aikana	Käytännöllinen, varusteista ja niiden hankinnasta kertova juttu	K	12	
	Suomen naisen asevelvollisuus eli lotta komennuksella	Opettavainen kertomus, kuitenkin aika reipas ja käytännönläheinen lopussa olevine ohjeineen, joissa osin käytetty karjalan murretta	H	13-14	Helmi Junttila
	Lottien tapaturmakorvausanomukset	Käytännöllinen ohje	K	14	
	Ilmavartijan laulu		R	14	Aune Tuomela
	Pikkulotan kirje: Oma kenttäharmaa Toini-sisareni	Fiktiivinen, lottaihanteisiin ohjaava kirje rintamalle	F	15-16	"Hilkka-sisaresi"
	Toimituksen tuoilta: Harmaat sisaret siellä jossakin		T	16	Sihteeri
	Kenttälotta 2/1941	Kannessa lotta ja koiranpentu			

	Kenttä-sisar!	Aika paatoksellinen rohkaisukirje, viitataan vapaussotaan	P	18	Hilja Riipinen (7.10.1941)
	Toimisto- ja viestilotille!	Täydennys edellisen numeron puhutteluihin/rohkaisuihin	P	19	Fanni Luukkonen
	Elämä ja kuolema	Uskonnollinen runo	R	19	Juli Kettunen
	Lotta - äidinsijainen	Kannustava, paatoksellinen, vetoava - lotta äitinä rintamalla	A	20	Aino Valkama
	Syyskirje lenttälotalle	Äidin fiktiivinen kirje, viitataan vapaussotaan	F	21	"Äitisi"
	Suomen naisen asevelvollisuus	Kuvaus lottien tehtävistä. Ajatus siitä, että lottia jää "korpikyliin", "uusi elämä ja uudet tavat Karjalaan". Uhrimieltä painotetaan kovasti: "Meni se viimeinen, joka mennä voi.----- Sellaistahan se on sota, kyllä sen aina tietää, mutta ihana asia on noitten poloisten karjalaisten, vainottujen eestiläisten, melkein hävitetyin Inkerin ja Aunuksen sekä Vienan Karjalan orastava aamu."	A	22-23	Helmi Junttila
	Etappilotan loma - Rakas K--a!	Aika suoraa tekstiä, vaikka fiktiivistä. Ei peitellä kaatuneita yms., samalla kehutaan omia sotilaita. Vain käynti rintamalla = "etappilotta".	F	25-26	I---n
	Pikkulotta Kannaksella - Toini sisko kultainen!	Seuraava fiktiivinen pikkulotan kirje isosiskolle. Pikkusisko	F	27+32	"Hilkka-sisaresi"

		nyt apuna Kannaksella, näkee Laatokan.			
	Kenttäpostia (Aunuksessa 19.9.1941)	Kuvaa oloja telttamajoituksessa ja kiittää Kenttälotta- lehdessä	A	28	I. V.
	Me uskomme		R	28	Vilho Nenonen
	Kuvakirje kotirintaman lääkintälotalta kenttälötelle sinne jonnekin	Piirroksia Turusta	H	29	
	Toimituksen tuoilta	Ohjeistusta, kiitosta, pelotteluakin: "Te tiedätte kyllä, että Suomen mies tahtoo nähdä äitinsä ja sisarensa tahrattomana..."	T	30-31	Toimitussihteeri
	Lotta Svärdin kultaiset sanat		R	31	
	"Missä sinun sydämesi on?" (Kenttäpostin tuomaa)	Kirje kotirintamalle palanneelta lotalta kenttälötelle	A	32	N. M.
	Kenttälotta 3/1941	Kannessa Botticellin Madonna ja Jeesus-lapsi			
	Lotille jouluna 1941	Kiitos ja ylistys...	P	34	Lauri Malmberg
	Joulutervehdys	Hyvää joulua	P	34	Fanni Luukkonen
	Kenttäpiispan joulutervehdys kenttälötelle	Siunausta rintamalle	A	35	Björklund
	Rauha maahan	Runo	R	35	Hilma Virtanen
	Kuningaspolkua pitkin	Mikä on oikeaa iloa	A	36	Aili Salomaa
	Jouluyö vartiossa	Runo	R	37	Ester Ahokainen
	"Te täytätte Suomen naisen vaativaa tehtävää"	Kehutaan lottia rintamalla aika lailla tasa-arvoa painottavasti	A	38	Tuomi Elmgren-Heinonen
	Kenttäsairaalan lääkintälotalle	Huoltolotan kertomus sotilassairaalaista	A	39	Lotta Kaarina
	Tuokiokuvia junamatkalta	"Meidänhän on tulevaisuus..."	F	40	E. T:nen

	Veljelleni Kannaksen tiellä	Runo - iäti elää se, jonka hurmetta Kannas joi	R	40	Erkki Vuorela
	Kotirintaman ajatuksia	Huolta kenttälotista... "Maa tarvitsee jokaista tytärtään"	A	42	Helmi Larsson
	Sotajouluna 1941	Runo	R	42	Veikko Hintikka
	Kuvakirje kenttälotille	Halkotalkoita yms.	H	43	lotta Heli Kytö
	Pyrkikäämme joka hetki suorittamaan rakkauden työtä	Muonituslotta kaipaa lotilta enemmän, moittii "sisariaan"	A	44	Saima Norosara-Poutvaara
	Lottakorsun joulun	Jouluaaton kuvaus rintamalta	F	45	"Salama"
	Toimituksen tuoilta	Ajatellaan jo aikaa, joka tulee sodan jälkeen...	T	46-47	Toimitussihteeri
	Kenttälotien huomioon!	Tietoa uusien varusteiden jaosta, käytännön asiaa	K	47	
	Eipäs murjoteta, kenttälotat	Iloa, reippautta, rohkeutta - tulevaisuudenuskoa + lopussa iloinen runo	A		Helmi Junttila
	Hyvää joulun sinulle, rakas Toini, ja kaikille kanssasisarillesi!	Sota ei voi hävittää joulun - paketteja rintamalle	F		"Hilkka-sisaresi"
	Kenttälotta 1/1942	Kannessa Fanni Luukkosen reliefi			
	Suomen puolustusvoimat onnittelevat Fanni Luukkosta tämän täyttäessä 60 v		P	2	Mannerheim
	Johtaja Fanni Luukkosen juhlapäivänä		P	2-3	Lauri Malmberg
	Fanni Luukkosen 60-vuotispäivä		A	4-5 +16	
	Lotan ajatuksia lomalta palatessaan. Kenttälotat, sotasisaret!	Äänislinnan radiossa ensimmäisenä lottaohjelmanä lähetetty tervehdys	A	6+16	

	Elämä	"Oikea ilo tulee elämän vakavuudesta"	A	7	Annikki P-la
	Konfirmaatio	Kuvaus ensimmäisestä paikallisten konfirmaatiosta Äänislinnan kirkossa	A	8	Annaliisa Kairinen
	Pelagejan lähtö	Runo	R	9	Erkki Mutru
	Erään miehen usko	Usko ja uhri, eli isänmaa on tärkeä, vaikka perhe meni...	F	10-11	Veikko Hintikka
	Maalaisserkku Helsingissä	Ilmahälytyksiä Helsingissä. Loma ei oikein ole lomaa.	H	12	"Maalaisserkku"
	Pikkulotan kirje: Koopeekoo	Töissä sotasairaalassa	F	13	"Hilkka-sisaresi"
	Toimituksen tuolilta	Kirjoja kenttälötelle	T	14	
	Tyttärelleni "siellä jossakin"	Oikea lotta... iloa kaikille!	F	15	"Äiti"
	Pohjois-Karjalan kenttälötelle	Oma tervehdys - kohta oma lehti	A	16	Lotta Svärd Pohj. Karjalan Piiri
	Kenttälotta 2/1942	Kannessa kenttälotta perkaa kalaa			
	Armeija ja lotat	Armeijan näkemys - kehuja lotille	P	18-19	kapteeni E. Jäppinen
	Talven jälkeen	Runo	R	19	Erkki Vuorela
	Suomen naisen vakaumus - isänmaamme tulevaisuuden perusta	Raittiusvalistusta	A	20	Tyyne Salminen
	Hennot, mutta urheat lotat sen aikaansaivat...	Lotat esimerkillään hoitivat pois "humeroinnin" ja karkean kielen	A	21	Työvelvollinen Arvo Alatie
	Onko mitään koskaan voitettu ilman uhreja? Kaatuneen kenttälöten päiväkirjasta	Uhrin välttämättömyydestä	A	22	Kirjoittajaa ei mainittu, mutta annetaan ymmärtää tekstien olevan aitoja - siksi ei

					luokiteltu fiktioksi
	Kirje äidille	Kuvaus lotan haavoittuneen puolesta kirjoittamasta kirjeestä	F	23	Lotta Hellin Taavitsainen
	Pieni liekki	Runo	R	23	Eetu Karppinen
	Lottien apu	Humoristinen juttu, jossa myös komennetaan joku Tossavaisen [potilaan] luo hymykuoppineen...	H	24-25	Hellä Railo
	Lotan kirje Aseveljelle	"jaan tarvikkeita pojille, suoritan kuin uhrimenoja"	F	25	Lottasiskonne
	Veriset jäljet	Tarina lottien karkumatkasta, kun "ryssä" jo kolkutteli ikkunan alla	F	26-27	Helmi Junttila
	Suomalainen rintama	Runo	R	27	T. V.
	Kuvia kentältä		V	28	
	Kevät on tullut pääkaupunkiin		A	29	Katariina
	Sano se kuvin - muutamia välikohtauksia keskuslotan elämästä Vienan-Kajalan mailla	Piirroksia - Muutamia välikohtauksia keskuslotan elämästä Vienan-Karjalan mailla	H	30	H. K.
	Toimituksen tuoilta	Tiedot sankarikuoleman kokeneista lotista... varusteita voi hakea, mutta esimerkiksi lottapukukangasta ei saa mistään	T	31	
	Vähän hyvästä huumorista		A	32	Annikki P:la
	Kenttälotta 3/1942	Kuva Hitleristä ja Mannerheimista			

	Erämaan kokemus	Erämaassa konkreettisesti ja kuvaannollisesti	P	34	Aili Salomaa
	Tänään	Runo	R	35	Elsa Tervo
	Tervehdys Itä-Karjalan kenttälöttille	Oikea kuvan antaminen valloittajista heimoveljille, "millainen on suomalainen nainen"	A	36-37	kenttälöta "Janne"
	Kotiseudun kasvat	Runo	R	37	Elvi Valtanen
	Kenttälöttavarusteita	Käytännön asioita, lottapukujen keräystä yms.	K	38-39	
	Suviaamu rintamalla	Runo	R	39	Veikko Hintikka
	Helsingin horisontista	Hitler ja Mannerheim, talkoot...	A	40	Katariina
	Teille, sankaripoikani (ote yökön päiväkirjasta)	Ihanaa elää aikaa, kun saa olla tekemässä suurta Suomi-kotoa	F	41	Lääkintälöta
	Haavoittuneet	Runo	R	41	Helli Hannula
	Syöpäläisten hävittäminen kenttäoloissa	Käytännöllinen ohjeuttu	K	42-43	Professori Lojanderin mukaan
	Lottien "asesiskous"	Rohkaisua keskityksessä, lotat kohtaavat kuin aseveljet	A	44	T:le
	Lottakanttiin ensimmäiset askeleet siellä jossakin	Piirroksia	H	45	
	Viesti toimisto- ja viestilöttille	"Muistakaa viestihengen vaativa velvoitus"	A	45	Martta Tikka
	Sotasairaalan kevät	Kuvaus syntymästä sotasairaalassa	F	46	"Hilkka-sisaresi"
	Toimituksen tuoilta	Kuvataan sotavankisairaalan lottia, joilla raskas työ., "mutta sillä saavutetaan kansainvälistäkin mainetta". Puhutaan luvatusista kirjastoista.	T	47-48	Toimitussihteeri

Kenttälotta 4/1942		Kannessa kenttälöten korviketauko			
	Kiitos, kenttälötot!	Kiitetään eri töissä olevia, rohkaistaan...	P	50	Hilja Riipinen (ja Elli Vihma)
	Runo kenttälöttille		R	51	T. V.
	Kirjastoja kenttälöttille	Käytäntöä... neljä kirjastoa lähetetty rajatoimistoon	K	52	
	Valokuvia		V	53	
	"Loppuun saakka, kun kerran on mukaan lähdetty"	Kuvausta Karhumäen lottakoulusta	A	54-55	TK-kirjeenvaihtaja Ensio Röysky
	Meidän korpikylämme	Kuvausta Itä-Karjalasta, "jonne me kuulumme"	A	55	Armi Salokangas
	Helsingin horisontista	Retki Korkeasaareen, naiset rakentavat taloa	H	56	Katariina
	Kotirintaman kuulumisia	Talkoita, marjojen poimintaa, valokuvia	H	57	
	Eräs kenttälöttien työpäivä Vienan-Karjalassa	Töitä ja pyhää ristiretkä	A	58-59	Lotta Anneli Jukola
	Ei murheen syytä	Runo	R	59	Arvo Alatie
	Lottapuvun tarina	Tarina pommituksesta säästyneestä lottapuvusta, joka oli taas valmiina palvelukseen	F	60	Typy
	Metsä-ravintola	Tytöt tarjoilevat pullaa saksalaisille ja suomalaisille	A	61	P.K.-rintamakirjeenvaihtaja Ulrich Majewski
	Puhelinsanoma	Runo	R	61	Viena Korhonen
	Kurssailemassa eli uusia kenttälöttia valmistuu	Sarjakuvamainen huumorijuttu	H	62	Iit Mari
	Toimituksen tuoilta	Kirjastoista edelleen	T	63	
	Kranaattikeskitys kanttiinille	Tarina, ehkä muistelu	F	64	
	Suomen kansa	Runo	R	64	
Kenttälotta 5/1942		Kannessa löttien pesula Ontrosenvaaran kylässä			

	Kenttälötot lähetystehtävässä	Puhutaan siitä, miten toiveet eivät välttämättä toteutuneet. Toivotetaan rohkeutta lähetystehtävään.	P	66-67	Eevi Solanne
	Suomen nainen	Runo	R	67	TK - Mikko Veijalainen
	Rajatoimiston aluetoimistossa	Reipasta kuvausta tavaroiden jaosta ja yleisesti hengestä	A	68-69	Jauli
	Sattuuhan sitä..	"Menkää h:ttiin!" "Lähtekää lähetiksi!"	A	70-71 +79	Ma To
	Kun Liisa ei päässyt komennukselle	Piirroskuvia kotirintaman töistä	V	71	Maija Karma
	Helsingin horisontista		A	72	Katariina
	Lottien tervehdyskiertue Syvärillä	Mukana Viiri Hakkarainen (7.7.1942). Vaihtelua lotille.	A	73	K. S.
	Maija pääsi komennukselle	Palvelija-Maija sai luvan komennukselle...	F	74	K. A.
	Isänmaan kutsu	Runo "olen valmis maani alttarille"	R	75	Lotta Hanna Repo
	Rajalla	Valtakunnan rajalla, kuoleman rajalla...	R	75	N. K.
	Kolomen rintamalotan vapaasunnuntai	Pakina härmän murteella	F	76	Pipa
	Pikkulotta kirjoittaa Toini-siskolleen	"Sairaanhoidajaksi ja monen pienen lapsen äidiksi..."	F	77	"Hilkka-sisaresi"
	Syvärin "Molo"	Koiranpentu löytyi Syväriltä	A	78	Kaisa Kivitie
	Äänislinnan lottahovi	Runo	R	79	Maireena
	Toimituksen tuoilta	Kenttälötot ja "puhtaus"	T	80	Sihteeri
	Kenttälotta 6/1942	Talkoolotta elopellolla			
	Te olette kristuksen kirje	Lottasisko - sinä olet kristuksen kirje	P	82	Maija Knuuttila

	Kenttälöttillemme	yhteyttä, uhrautumista... "vasaran ja alasimen välissä"	P	83	Fanni Luukkonen
	Suomen nainen	Runo	R	83	Unto Kupiainen
	Yhteyslotta kertoo	Kuvausta yhteyslotan tehtävistä, kertojana lotta Aitanga Oesch	A	84-85	Jauli
	Kirje kenttälotalle	Kiusaukset ovat suuret... rauhan tultua arvioidaan suomalaisen lotan osuus.	A	86	Laina Kalmari
	Karjalan vapaudelle	Runo	R	87	Arvo Alatie
	Pöllölän päiviä ja öitä	Lotta päätyi sotasairaalaan, vaan ei kenttäsaaraalaan	A	88-89	A-M R.
	Helsingin horisontista	hintasäännöstelystä...	A	90	Katariina
	Lottahovin "häpäpäivä"	Lottahotellin avajaiset, vihkiäiset	A	91	Maireena
	Millainen otus on talkoolotta"	Kuvausta talkotoiminnasta	A	92+96	Talkooliisa
	Kehtolaulu savupirtissä	Runo	R	93	M. Fredberg-Rauhavaara
	Pikkulotta kirjoittaa	Kertoo kuulumisia reippaassa hengessä edelleen	F	94	"Hilkka-sisaresi"
	Takaisin	Runo - vapaa Aunus ja Viena	R	94	Ester Ahokainen
	Toimituksen tuoilta	Hevossairaalan kuvausta	T	95	
	Syysäkeitä	Runo	R	95	Eetu Karppinen
	Kenttälotta 7/1942	Kannessa lottien kivennäisvesitehdas			
	Runoilijan lotta nykyisten lottiemme esikuvana	Lotta Svärd nimenomaan moraalisenä esikuvana	P	98-99	Luutnantti Sampo Haahtela
	Unkarin naisten vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö	Kuvausta ns. sisarjärjestön toiminnasta. Sieltä on ollut vieraita.	A	100-101	

	Lottakoulu, loistokoulu	Kertomusta Äänislinnan lottakoulusta	A	102-103	Sorella
	Lien lähelläsi...	Runo	R	103	Eetu Karppinen
	Helsingin horisontista	Mietitään mm oppikoulujen alkamista ja syksyä	A	104	Katariina
	Kenttälotan jäähyväistervehdys Karjalalle	Karjalan suvi, Tsasouna, Eräänä päivänä, Toivotus – runoja	R	105	Iv lotta
	Näkymä Kollaalta	Kunnioitetaan Kollaata, jonne "varmaan sodan jälkeen suuntautuu runsas matkailuliikenne"	A	106	I. T.
	Paketti	Tarina palaneista korpuista	F	107	Tuuli-Sisko
	Vartiolotta	Runo iv-tornissa haavoittuvasta lotasta, joka haluaa edelleen vartioon	R	108	Laina Mörsky
	Kirja Martta-lotalle	Kirje Martalle tämän vaihtaessa paikkaa	F	108-109	Yhteyslottasi
	Kuvia kentältä	mm sotavankisairaalaista	V	109	
	Ajatuksia Kosman yössä	Rauhaa, kiitosta, vaikka veljet kaatuneet...	A	110	Armi Salokangas
	Vaimo kertoi...	Runo - Murhe kaatuneesta, kunnes näki unen, jossa mies toteaa "Osani on ihanin"	F	110	T. V.
	Kuvia 27 iv-lotan urheilukilpailuista	Piirroksia yleisurheilukilpailuista ja valokuva lotista tuomareina	V	111	U I-HA
	Toimituksen tuoilta	Ohjeita kenttälottia koskien: Lottalupaus pitää olla jne.	T	112	

Kenttälotta 8/1942		Kanessa munkki Sergei valmistaa koria			
	Kestävyyden koetus	"Heroinen nuoriso" vs. nautinnon hakijat, tulenkantajat jne.	P	114	Aili Salomaa
	"Olinhan siellä minäkin" - Eräessä Uhtuan suunnan kenttälottien tilaisuudessa pidetty puhe	Sinusta ja minusta riippuu, miten meistä lotista sodan jälkeen puhutaan. Olimmeko oikeassa lottahengessä mukana	A	115+128	
	Kun näin lottia rintamalla	Iloisista kanttiinilottista	A	116-117	Ajanhammas
	Tuokiokuva	Lottien palkkauksesta - ei lähetetä pois, vaikka ei tienaisikaan mitään...	K	117	Marja
	Paljon merkitsevät lotat armeijallemme - linnoituspataljoonillemme kaikkea kaikessa	Kanttiinista myös vaatteita työllistetyille	A	118-119	Työvelvollinen
	Kenttälottavarusteista ja puhdetöistä	Käytännön ohjeistusta varusteista	K	120	Elli Vihma
	Helsingin horisontista	Yliopistot alkavat, lottatyttöjä yliopistolla - ei hyvä	A	121	Katariina
	Toimituksen tuoilta	Luonnon suurta kirjaa... Edit Södergranin runoja	R	122-123	
	Kaksi runoa		R	123	Erkki Vuorela
	Kenttälottia muistaen	Suur-Suomea, siveyttä jne.	A	124	Aino Orava
	Sankarihautaus Vienan-Karjalassa		A	125	Lotta Anneli Järvi
	Aamulla	Runollinen kuvaus	R	126	Eeva Helena Linna
	Tervehdys lotta-siskolleni	Runo	R	126	Helka Haapasalo
	Kallis Toini-toipilas	Makkarakestit, sotalapsia, koulukonventti...	F	127	"Hilkka-sisaresi"
	Hetki pullanpaistajien parissa		A	128	Olo

Kenttälöten jouluku 1943		Kanttiin jouluku			
	Joulutervehdyksiä kenttälötölle	Hän on meidän rauhamme	P	2	Fanni Luukkonen
		Lääkintäjäoston lotölle		2	Eva Tulenheimo, Märta Björkenheim
		Muonitusjäoston lotölle			Maja Genetz
		Varusjäoston lotölle			Elli Vihma, Varma Hornborg
		Toimisto- ja viestijäoston lotölle			Liisa Untolahti
		Keräys- ja huoltojäoston lotölle			Helmi Arneberg- Pentti, Aili Salomaa
	Jouluna		A	4	
	Kenttälötölle jouluna 1943		A	5	Aino Valkama
	Joulun sana		A	5	Pauli Vaalas
	Me löysimme Karjalan	Uskoa asiaan (Karjalan valtaukseseen), sotaonneen...	A	6-7	Fil tri Aulis Alanen
	Lääkintälöten jouluyö	Runo	R	7	Mirja Knuutinen
	Vain rintamalotta	Rintamasotilas ja rintamalotta	F	8-9	
	Uni	Runo	R	9	Jouko Havu
	Päällikkölääkärin lomat	Lotta kelpaakin lääkäriölle... novelli	F	10-11	Katariina
	Jouluku vieraalla maalla	Lotta toipumassa sairaalassa Tanskassa	A	12	Liedon lotta
	Kanttiinilotta	Runo	R	12	Laina Mörsky
	Kenttälöten ajatuksia	Kaikki on otettava vastaan, tuli mitä tuli. Se on korpilaki ja sodan laki.	A	13	KKK
	Me alettiin hoitaa kaneja	Tarina	H	14-15	Kaisa Kivitie
	Lottaköörin musiikillista arvostusta		F		Salama
	Onnen valloitus		R		Salama
	Kauko-Karjalan korpikylän kuulumisia	K-kirjaimella alkavilla sanoilla kirjoitettu juttu	A		Kirsti Kaarina
	Postikortti		H		Annikki P-la

